

Володимир ІВАНЕНКО

БУДАПЕШТСЬКИЙ ФОРМАТ

Володимир ІВАНЕНКО

БУДАПЕШТСЬКИЙ ФОРМАТ

Статті, нотатки, матеріали

Видавництво Україна Інк

Вашингтон 2019

Володимир Іваненко. Будапештський формат: Статті, нотатки, матеріали. — Вашингтон: Видавництво Україна Інк. — 2019. — 290 с.

Збірка включає статті й нотатки автора, пов'язані з ініціативою Будапештського формату, а додатки — матеріал із Вікіпедії та повний текст праці Ігоря Лоссовського "Міжнародно-правовий статус Будапештського Меморандуму" (Київ, 2015). Переведення переговорів про агресію Росії проти України у Будапештський формат — це можливість трансформації Будапештського Меморандуму у повноцінну міжнародну угоду, яка гарантувала б Україні її безпеку й територіальну цілісність, а також крок до перегляду Договору про безпеку і співробітництво в Європі.

Volodymyr Ivanenko. Budapest Format: Articles, notes, materials. — Washington: Ukraina Inc Publishing. — 2019. — 290 p.

The collection includes the author's articles and notes related to the Budapest Format Initiative, and appendices include Wikipedia material and the complete Igor Lossovsky's work "The International Legal Status of the Budapest Memorandum" (Kyiv, 2015). Switching negotiations on Russia's aggression against Ukraine into the Budapest format is an opportunity to transform the Budapest Memorandum into a full-fledged international agreement that would guarantee Ukraine its security and territorial integrity, as well as a step towards a revision of the Security and Cooperation in Europe Treaty.

© Володимир Іваненко, 2019. Усі права застережені.

© Volodymyr Ivanenko, 2019. All rights reserved.

© Ukraina, Inc, 2019. Усі права застережені.

© Ukraina, Inc, 2019. All rights reserved.

ЗМІСТ

Від автора **5**

Чи буду скликано міжнародну конференцію? **9**

Стратегічні помилки Леоніда Кравчука **11**

Будапештський формат - єдина мирна ініціатива для
України **19**

Про нагальність Будапештського формату **21**

Будапештський формат як крок до нового міжнародного
договору з безпеки і співпраці **24**

“План Маршалла” для України? **27**

Про міжнародну ініціативну групу Будапештського формату
для України **32**

Закон про санкції відносно Росії **38**

Петро Порошенко про “блакитні шоломи” **40**

Запитання для учасників дискусії “Як і чому роззброювали
Україну” **42**

Кому вигідно робити з України недодержаву **48**

Ще раз про нагальність Будапештського формату **51**

Як підтримати ініціативу Будапештського формату **54**

Як Україна апелювала до країн — підписантів Будапештського Меморандуму **57**

З листа Ігореві Кабаненкові **62**

Ініціатива Будапештського формату у контексті президентської програми Ігоря Смешка **64**

Генерал і президентство **66**

Українські реалії **88**

План-проспект монографії “Будапештський формат” **93**

Додатки 99

Будапештський Меморандум: Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії **101**

Лоссовський Ігор. Міжнародно-правовий статус Будапештського Меморандуму **111**

ВІД АВТОРА

Ця збірка статей і нотаток появилася у процесі просування в суспільство міжнародної ініціативи Будапештського формату для України. Від анексії Криму й початку війни на Донбасі я дивувався: агресію проти України здійснила одна із країн-підписантів Будапештського Меморандуму, але Україна в особі президента, уряду чи Верховної Ради не ініціювала скликання самміту країн-підписантів. Упродовж певного часу я намагався спонукати українських політиків бодай заговорити на цю тему. Нічого з того не вийшло.

Тим часом Україну було втягнуто в переговори у Нормандському форматі за участю Німеччини, Франції та Росії, на яких тон задала країна-агресор, а переговорний процес зосередився на посиденьках тристоронньої переговорної групи у Мінську, учасниками якої стали представники України, ОБСЄ (Організація з безпеки та співробітництва в Європі) та... ОРДЛО (окремі райони Донецької та Луганської областей). Маючи досить високий статус (підгрупу від України складають політики високого рангу на чолі з экс-президентом Л. Кучмою), українська підгрупа має шукати компроміси й домовлятися з представниками ОРДЛО, які не мають відповід-

ного статусу й не є самостійними у своїх рішеннях, але за спиною яких у ролі спостерігача стоїть представник РФ. Досягнуті в Мінську домовленості, оформлені протоколами, зводяться до припинення вогню та розведення військ у зоні бойових дій, а також до обміну полоненими й заручниками. Ці домовленості, за окремим винятками, практично не виконуються і, отже, не відкривають перспектив для припинення того, що взагалі не є предметом переговорів у Мінську, — припинення агресії Росії щодо України.

Симптоматично, що західноєвропейські учасники Нормандського формату (Німеччина та Франція) знаходяться під помітним впливом Кремля, і їхні дії зазвичай суперечать проукраїнській риторичі їхніх глав держав, міністрів закордонних справ та ін. Тому вони наполягають на виконанні мінських домовленостей, вимагаючи дотримання цих “угод” від України, але практично не висуваячи претензій до Росії та її маріонеток на окупованій частині Донбасу. Анексія Росією Криму на посиденьках у Мінську навіть не обговорюється. Місія ОБСЄ на Донбасі складається із значної кількості представників РФ, але не має у своєму складі представників від України. Очевидно, цим внутрішнім фактором цієї місії можна пояснити те, що ОБСЄ працює на окупованій території Донбасу неефективно. Зокрема, зауважено, що ця місія ніколи не перевіряє, що ввозять на ОРДЛО і що вивозять з ОРДЛО “гуманітарні конвої” Міністерства надзвичайних ситуацій Росії.

Переконавшись у тому, що Україна не має наміру ініціювати скликання самміту країн-підписантів Будапештського Меморанду-

му й вимагати переведення переговорів у формат цього меморандуму, 2017 року ми виступили з ініціативою силами української й світової громадськості (передусім Великої Британії, США, Франції) спонукати уряди країн-підписантів Будапештського Меморандуму сісти за стіл переговорів у Будапештському форматі й повести серйозну розмову з Росією як агресором щодо України.

Ініціатива Будапештського формату виходить з того, що анексія Криму й війна на Донбасі є не тільки і не стільки порушенням **запевнень** (якщо не гарантій), даних Україні 1994 року за її відмову від третього за величиною ядерного озброєння, скільки порушенням Росією Договору про безпеку і співробітництво в Європі, підписаного 1974 року в Гельсінки. Підписанням цього договору Москва в особі СРСР, спадкоємцем якого деюре і дефакто вважає себе РФ, визнала непорушність кордонів, які склалися за наслідками Другої Світової війни (1939 — 1945).

Переведення переговорів про агресію Росії проти України у Будапештський формат ми розглядаємо як можливість перетворення Будапештського Меморандуму на повноцінну багатосторонню міжнародну угоду, яка гарантувала б Україні її безпеку й територіальну цілісність. Разом з тим, ми вбачаємо в цьому також і перспективу перегляду згаданого вище Договору про безпеку і співробітництво в Європі, який, безперечно, потребує оновлення з урахуванням сучасних загроз і викликів. Йдеться не тільки про агресивні дії Росії по відношенню до України, яку Москва не хоче випустити із своєї орбіти, але й про втручання Кремля у внутрішні справи

інших країн Європи і світу в цілому — мілітарними діями, пропагандою, втручанням у виборчі процеси та ін.

За два з лишком роки існування ініціативи Будапештського формату для України нам, на жаль, не вдалося активізувати ініціативу громадськості в Україні, Великій Британії, Франції та США. Але те, що нас підтримали експерти і що політики в Україні нарешті хоча б заговорили про нагальність Будапештського формату, вселяє надію — наші дворічні зусилля таки не були марними. Отож я сподіваюся, що з появою цієї збірки моїх статей і нотаток, коло прихильників ініціативи Будапештського формату розшириться, і Нормандський формат передасть справу безпеки й територіальної цілісності України і Європи в цілому в руки Будапештського формату. Відтак Будапешт-2 стане кроком і до Гельсінки-2.

Ця збірка включає, крім моїх статей і нотаток, пов'язаних з ініціативою Будапештського формату, ще й додатки — матеріал із вільної енциклопедії Вікіпедії та повний текст праці Ігоря Лоссовського "Міжнародно-правовий статус Будапештського Меморандуму" (Київ, 2015), яку було видано мізерним накладом і яку я вважаю найкращою фаховою публікацією за темою. Користуючись нагодою, дякую Українській Асоціації Зовнішньої Політики за дозвіл на включення праці І. Лоссовського до цієї збірки, а також усім, хто так чи інакше спричинився до появи моєї книжки.

25 жовтня 2019 р.

ЧИ БУДЕ СКЛИКАНО МІЖНАРОДНУ КОНФЕРЕНЦІЮ?

Одним із перших (чи першим?) після початку агресії Росії щодо України про можливу актуалізацію Будапештського Меморандуму про “гарантії суверенітету України” заговорив экс-президент України Леонід Кравчук, виступаючи на початку грудня 2014 року в студії Першого національного телеканалу. Відеозапис, на жаль, недоступний. Інформацію про це поширив сайт “Хвиля” (www.hvulya.net) з посиланням на інший інформаційний ресурс.

Л. Кравчук буцімто сказав: “Меморандум ще не втрачено зовсім. Скажімо, можна уже сьогодні порушити питання про міжнародну конференцію на тему того, як дотримуються умов меморандуму, підписаного 1994 року”.

Кравчук був свідомий того, що Росія як один із підписантів меморандуму відмовиться від участі в такій конференції: “І тоді світ побаче, хто бере участь у дотриманні умов документа міжнародного рівня. Ми порушимо питання, визначимо, що якщо сьогодні

так ставиться до міжнародних документів, значить, ніхто їх поважати не буде”.

На переконання Кравчука, неприйнятним є підхід західних лідерів, які ділять ухвалені документи на більш важливі і менш важливі для виконання: “Навіщо їх тоді ухвалювати? Усі міжнародні документи мають виконуватися. Ми повинні порушити це питання і щоб міжнародне співтовариство про нього почуло”, — сказав перший президент України (див.: <https://hvylya.net/news/digest/kravchuk-pridumal-kak-opozorit-rossiyu-na-ves-mir.html>).

Скликання міжнародної конференції з меморандуму 1994 року — безумовно, хороша ідея. Конференція справді може стати платформою для порушення важливих питань міжнародних відносин і для вирацювання відповідних рекомендацій.

Шкода, що цю ідею ніхто не стане не тільки втілювати в життя, але навіть обговорювати...

7 грудня 2014 р.

СТРАТЕГІЧНІ ПОМИЛКИ ЛЕОНІДА КРАВЧУКА

Через рік війни на Донбасі колишній президент Леонід Кравчук виступив з ініціативою дати можливість бойовикам Донбасу управляти захопленою територією, як їм заманеться, і подивитися, що з того вийде (див.: <http://www.facebook.com/l.php?u=http%3A%2F%2Fhvylya.net%2Fnews%2Fdigest%2Fukraina-dolzha-dat-vozmozhnost-boevikam-upravlyat-zahvachennoy-territoriey-donbassa-kravchuk.html&h=DAQH8Ra4y&s=1>).

Ідея неоригінальна. Власне, це — те, чого від самого початку хотіли самі бандити, — з однією лише відмінністю: для останніх — це стратегічна мета, для Кравчука — лише тактичний хід. Ця ідея також захоплює гарячі голови з асоціативним мисленням (Юрій Андрухович та ін.) — знову ж таки з однією відмінністю: для останніх — це стратегічна мета, для Кравчука — лише тактичний хід.

Отже, з якого боку не подивись, колишній президент найбільшої європейської країни демонструє свою короткозорість, уміння

ходити "між крапельками дощу" і цілковитий брак стратегічного мислення.

Чи це новина для мене? Аж ніяк! Понад півтора десятиліття тому я писав уже про стратегічні помилки Л. Кравчука як президента, і відтоді мої висновки не раз повторювалися як у моїх власних публікаціях, так і в статтях інших авторів.

Зараз маю добру нагоду повторити (це — речі, про які треба нагадувати безкінечно) сказане колись:

Перша стратегічна помилка Л. Кравчука як президента України, дружно підтримана його ідеологічними опонентами з Народного руху України (перш за все в особі людей з виразно асоціативним мисленням) — здача ядерного потенціалу України без тривких політичних гарантій безпеки й адекватної економічної

вигоди для України. А можна ж і треба було зберегти Україну як ядерну державу, вигідно продавши перегодою половину ядерного потенціалу тій же Росії, виручивши кошти на утримання тієї частини, що залишилася б на озброєнні України. Не зроби цю помилку Кравчук, Україна займала б зовсім інше геополітичне становище. Вигравши тактично, Кравчук програв стратегічно. Симптоматично, що Леонід Макарович так і не усвідомив свого найбільшого стратегічного промаху.

Зараз Кравчук відхрещується від здачі ядерної зброї, наголошуючи, що це було зроблено за Кучми, який, мовляв, підписав Будапештський меморандум. Меморандум було підписано менше, ніж через півроку після того, як Кучма став президентом. Отже, це був заключний акорд процесу, запущеного Кравчуком.

Друга стратегічна помилка президента Кравчука була в тому, що він з незрозумілих причин він відмовився від націоналізації Чорноморського флоту СРСР. Націоналізує очолювана Кравчуком Верховна Рада України ЧФ, сьогодні не було б тієї “ракової пухлини”, про яку тепер теревенить перестарілий політик. А можна ж і треба було зробити ЧФ українським, частину флоту перегодя пустивши на металобрухт, частину вигідно продавши тій же Росії чи Китаю, а виручені кошти пустити на утримання тієї частини, що залишилася б на озброєнні України. Не зроби цю помилку Кравчк, у Криму не було б в натяку на ті процеси, які принесли стільки клопотів Україні й зрештою спричинилися до анексії Криму Росією. Україна домінувала б на Чорному морі мілітарно. Вигравши тактично, Кравчук програв стратегічно. Симптоматично, що Л. Кравчук так і не усвідомив цього свого стратегічного промаху.

Третя стратегічна помилка Л. Кравчука як політика полягає у бракові далекозорості у вирішенні кадрових питань розбудови Збройних Сил України. У президента Кравчука був шанс одним пострілом убити двох зайців: закласти основи професійної української армії, водночас звівши до мінімуму кадровий потенціал російської. Мало хто знає про цю тему: вона, здається, обговорювалася тоді лише кулуарно. А суть питання ось у чому. Як відомо, офіцерський корпус збройних сил СРСР складався в основному з українців — кращих військових, ніж нащадки запорозьких козаків, і бути не могло. Так-от, після розпаду Радянського Союзу 300 тисяч генералів, офіцерів і прапорщиків україн-

ського походження виявили бажання повернутися додому. Однак верховний головнокомандувач ЗСУ України сказав: "Ні! Ми не можемо поставити на довольство таку кількість офіцерів". І це при тому, що Україна успадкувала й годувала півтора мільйонне угруповання радянських збройних сил, яке можна було просто ліквідувати, кого відправивши по національних квартирах, а кого просто позбувшись як невмотивованого чи некваліфікованого баласту.

Відтак Україна на сампочатку своєї незалежності мала б найкращу армію в цілому світі. Водночас Кремль мусив би заклопотатися заміщенням кадрових утрат, і підготовка по суті з нуля нового офіцерського корпусу в Росії зайняла б роки й роки, і я не певен, що на час гібридної війни проти України Москва мала б змогу відновити військові кадри бодай наполовину. Іншими словами, і з цього погляду, не було б ґрунту для того, що сталося упродовж останніх років. Вигравши економічно (тактично), Кравчук програв стратегічно. Симптоматично, що Леонід Макарович так і не усвідомив і цього свого стратегічного промаху.

Четверта стратегічна помилка першого президента незалежної України — **також кадрова**. Ви напевно уже здогадалися, що це — Леонід Кучма. Хто пригадує кравчуківське президентство, той, мабуть, пам'ятає, що Кравчук міняв прем'єрів, як рукавиці. Два прем'єри на рік! Аж поки йому не привели в кабінет Леоніда Кучму. Останній, схоже, справив на Кравчука таке враження, що він почав здавати Кучмі свої президентські повноваження, розширивши права прем'єра до того, що той почав видавати "декрети",

які мали перевагу не тільки над указами президента, але й над законами. Діставши спочатку палець Кравчука, Кучма зрештою відкусив йому й руку. Перемога останнього на президентських виборах була прогнозованою: Кравчук не спромігся навіть адмінресурсом скористатися — на всіх щаблях влади усе було схоплене кучмівським ідеологом і керівником президентської кампанії Володимиром Суміним. Підіграв на руку Кучмі й лідер тодішньої демократичної опозиції Вячеслав Чорновіл (він був не так за Кучму, як проти Кравчука). І Суміну, і Чорноволові згодом це коштувало життів, але то вже інша тема.

Думаю, Леонід Макарович і досі не усвідомив, кого він привів замість себе на посаду президента України. Якраз услід за Кучмою увійшло в політику таке явище, як олігархат. При Кучмі почалися мафіозні розборки між "дніпропетровськими" й "донецькими". Масова "прихвати́зація" також зацвіла пишним цвітом за Кучми. Якщо за Кравчука мали місце лише поодинокі вбивства "за дуже великі гроші", то при Кучмі такий відстріл набув масштабів масового явища, можна навіть сказати — індивідуального терору. І Крим, і Донбас — ті больові точки, за які Кучма несе ще більшу відповідальність, ніж Кравчук. Можливо, саме тому чинний президент України й делегував Кучму як головного переговорника у Мінську: мовляв, сам заварив — сам і розсьорбуй. Повертаючись до Кравчука, це — той випадок, коли Кравчук програв не тільки стратегічно, але й тактично. Симптоматично, що Леонід Макарович так і не усвідомив цього свого тотального промаху.

Не буду тут навіть згадувати дрібніші стратегічні й тактичні помилки Л. Кравчука як президента в усіх напрямках розбудови незалежної України. З перебігом часу на поверхню сплигло чимало цікавих і знакових фактів, подій і явищ, про які в ті роки ми навіть і не здогадувалися. Усе це в коротких нотатках годі й перелічити.

А що Л. Кравчук ніколи не був завбачливим, я знаю не з чуток, а з власного досвіду першої половини 80-х, до горбачовської перебудови (ми якраз проходили п'ятирічку за три генсеки), коли завідувач ідеологічного відділу ЦК КПУ Кравчук заповзвся, було, просунути мене (безпартійного!) на посаду, яка була номенклатурою політбюро. Він заручився підтримкою секретаря ЦК КПУ з ідеології, і тільки другий секретар ЦК, який відповідав за кадри, примусив його замислитися над питанням: "А що він покладе на стіл?" (під "що" мали на увазі партквиток, а "стіл" — засідання політбюро).

Мій московський колега і права рука президента Росії Б. Єльцина Михайло Полторанін якось сказав мені, що було б непогано поміняти Кравчука і Єльцина місцями. Мовляв, Росії потрібен такий президент, як Кравчук, а Україні потрібен лідер Єльцинського темпераменту. Не знаю, як Єльцин справився б з українськими проблемами (достеменно одно: український самогон кращий від російської бражки). Але що Кравчук і там би наламав дров — не маю сумнівів.

До чого я веду? Еге ж, до того, що замість аж надто провокативних заяв щодо того, як ліпше обійтися тепер з окупованими частинами Донбасу, панові Кравчукові мудріше було б узяти при-

клад, скажімо, з У. Черчіля й добре осмислити свою президентську каденцію, розібратися в досягненнях і прорахунках, та й видати на-гора звіт. Можливо, хоча б у чомусь почуємо й каяття...

Втім, політологи з досвідом кажуть мені, що такі люди (ті, що добуваються у верхні ешелони влади) позбавлені докорів сумління. За визначенням. А шкода...

17 серпня 2015 р.

БУДАПЕШТСЬКИЙ ФОРМАТ — ЄДИНА МИРНА ІНІЦІАТИВА ДЛЯ УКРАЇНИ

Мінські домовленості не працюють і працювати не будуть. Нічого з цього не вийде. Скільки Київ не поступався б, їм все одно буде мало, і перемир'я не буде. Так триватиме, поки Росія не визнає себе учасником конфлікту і не піде з України.

Конче важливо шукати новий, повноцінний і ефективний формат переговорів. Таким, на мою думку, може бути формат Будапештського Меморандуму, тобто за участю країн, які свого часу давали Україні гарантії безпеки за відмову від ядерної зброї.

Завданням цих жорстких перемовин на найвищому рівні (міністрів іноземних справ та оборони, а потім і глав держав) має стати витиснення Московії з Донбасу (перший етап), а потім і з Криму (другий етап) і повне відновлення контролю України над кордоном з РФ.

Після того, як на кордоні стануть українські прикордонники й військовими разом із представниками ОБСЄ, можна буде перейти до переговорів із представниками ДНР та ЛНР (третій етап). Кін-

цевою метою переговорів має, зокрема, стати розв'язання таких завдань, як-от:

1) можливості вільного виїзду в Московію всіх, кому незатишно залишатися в Україні;

2) що робити з тими, хто хоче залишитися в Україні, але вчинив важкі злочини;

3) як поступати по відношенню до тих, хто "помилявся", ставши колаборатом;

4) на які права й свободи може розраховувати "народ Донбасу" та ін.

Це цілком реальна ініціатива, яку можна втілити в життя за таких умов:

1. Президент, уряд і ВРУ негайно задіюють усі можливі механізми через дипломатичні канали, міжурядові та міжпарламенські зв'язки й особисті контакти провідних українських політиків.

2. Світова українська спільнота негайно розпочинає відповідні акції в країнах — учасниках Будапештського Меморандуму, а також в усіх інших країнах світу, де є хоча б один українець.

3. Українські ЗМІ в Україні й діаспорі проводять масовану інформаційно-пропагандистську кампанію, залучаючи до неї й світові ЗМІ.

Ці думки було оприлюднено тут: <https://www.facebook.com/volodymyr.ivanenko/posts/1430129693667034>.

23 вересня 2016 р.

ПРО НАГАЛЬНІСТЬ БУДАПЕШТСЬКОГО ФОРМАТУ

На ці нотатки мене підштовхнуло розлоге інтерв'ю генерала Євгена Марчука, в якому він аналізує стан Мінських перемовин, описує загрози і висловлює слуші й переконливі думки. Зрештою, мова йде про давно очевидні речі. Принаймні для мене. Цілком поділяючи й підтримуючи позицію Є. Марчука, я переконаний, що не можна витрачати час, покладаючись на Нормандський та Мінський формати.

З мого погляду (та й не тільки мого), Мінський формат не має офіційного статусу — працюють там переговорні (сиріч робочі) групи, які не вирішують нічого стратегічного й навіть тактичного, під протокол обговорюючи лише оперативні й ситуативні питання. Хоч Московія з Німеччиною та Францією й марять про досягнення стратегічних результатів.

Тому сказане генералом так розлого жодною мірою не пере-
креслює висловлене мною у нотатках "Будапештський формат -
єдино можлива мирна ініціатива для України" (див.вище). Відтак я

хотів би нагадати про моє бачення **виходу** із ситуації, як її описує генерал Марчук.

1. Україна має ініціювати скликання наради країн — підписантів Будапештського Меморандуму. Консультації з кожною із цих країн дипломати можуть і повинні почати невідкладно.

2. Росію укупі з Путіним треба приперти до стінки й примусити визнати участь Москви у війні на Донбасі. При цьому треба менше за все зважати на те, що говорить Путін (щодалі він брехатиме усе більше). Нам важливо, щоб в агресію РФ повірив світ.

3. У цій справі має відіграти вирішальну роль єдність України й світового українства. Світове українство мусить мобілізуватися і бити на сполох та домагатися масової підтримки України з боку урядів і громадськості в країнах, де мешкає бодай один українець. Світ має нас почути!

4. Україна має зачистити й українізувати свій інформаційний простір і розгорнути масовану інформаційно-пропагандистську роботу. Усі українські ЗМІ в Україні та діаспорі повинні спрацювати в унісон, втягуючи в орбіту цієї кампанії світові ЗМІ.

5. Нарешті, має початися ефективна і жорстока боротьба з внутрішніми ворогами: мафіозними й організованими злочинними групами та корупціонерами. І в першу чергу мають полетіти голови тих, хто став призвідцем війни на Донбасі.

Звичайно, це — робота не на один день, тиждень чи місяць. Українським перемовникам стане часу на продовження посиденьок у Мінську, демілітаризуючи кілометр за кілометром, рятуючи одно людське життя за другим. Зрештою, одно іншому не заважає. Більше того — пропоновані заходи стратегічного характеру допоможуть їм у вирішенні їхніх тактичних, ба навіть суто оперативних завдань.

27 вересня 2016 р.

БУДАПЕШТСЬКИЙ ФОРМАТ ЯК КРОК ДО НОВОГО МІЖНАРОДНОГО ДОГОВОРУ З БЕЗПЕКИ І СПІВПРАЦІ

Скликання зустрічі в верхах країн — учасників Будапештського Меморандуму не повинне переслідувати звуженої мети поговорити про Україну та спробувати переконати Росію зупинити свою агресію і здати назад, просто залишивши Україну в спокої.

Самміт у Будапештському форматі має розв'язати декілька питань, серед яких мають бути передусім такі:

1. Припинення агресії РФ щодо України (а заодно й Сирії). Причому це годилося б зробити в ультимативному порядку з умовою, що якщо Росія не виконає цієї вимоги, віддавши відповідні накази прямо із зали переговорів, на неї негайно накладаються найсуворіші санкції, які включатимуть відключення від світової фінансової системи, запровадження повного економічного ембарго, ініціювання виключення РФ із міжнародних організацій та призупинення дипломатичних відносин.

2. Оскільки Московія порушила встановлений за її ж участю порядок за наслідками Другої Світової війни й договір про безпеку і співробітництво в Європі, а також відступила від Будапештським Меморандумом декларованих Україні гарантій безпеки в обмін на відмову від ядерного статусу, Будапештський формат ініціює випрацювання нового міжнародного договору, який на багатосторонній основі встановить нові принципи гарантій безпеки країнам світу, порушення яких будь-якою стороною автоматично накладатиме найсуворіші санкції.

3. Ми свідомі того, що ескалація ядерного озброєння несе загрозу усьому людству. Але ми свідомі й того, що таємно зацікавлені режими можуть винаходити нові, ще жахливіші озброєння. Міжнародний договір про безпеку для сучасного світу має передбачити форми контролю за цією сферою.

4. Агресія РФ проти України продемонструвала нові форми ведення війн, які поєднують інформаційні війни з гібридними воєнними діями на полях битв. Міжнародний договір про безпеку має також передбачити як контроль за інформаційною агресією, так і заборону застосування методів ведення гібридних війн.

Очевидно, що зустрічі на рівні голів держав — підписантів Будапештського Меморандуму мають передувати зустрічі міністрів закордонних справ, міністрів оборони та фахівців з національної безпеки.

Підготовка цих зустрічей, ясна річ, забере час. Що можна й треба робити негайно, так це формувати групи фахівців-активістів,

будити ЗМІ й спільноти країн — учасників Будапештського формату, тиснути на органи виконавчої й законодавчої влад і вперто добиватися, щоб Будапештський формат відбувся, і відбувся якомога скоріше.

Оскільки Україна є потерпілою стороною, президент, уряд, Верховна Рада, а головне — українське суспільство разом із світовим українством мають активізуватися, згуртуватися і почати діяти.

Наша група є першою ластівкою, яка, звичайно, не робить весну, але яка починає бити на сполох.

27 вересня 2016 р. - 21 березня 2017 р.

"ПЛАН МАРШАЛЛА" ДЛЯ УКРАЇНИ?

Євросоюзівські політики заходилися ініціювати щось подібне до "Плану Маршалла" для України. Деякі українські політики підхопили ідею й активно мусують її в каламутному інформаційному просторі України...

Марна затія! Чому? Та хоча б тому, що "План Маршалла" свого часу американці ініціювали за підтримкою своїх союзників для відродження території країн Західної Європи, яку вони окупували і на якій були повними господарями внаслідок перемоги у Другій Світовій війні.

Що ми маємо в Україні? США та ЄС запровадили санкції проти Росії через її агресію щодо України і м'якими порадами силкуються примусити Україну вписатися в рамки Мінського переговорного процесу, який веде в нікуди. Тим часом Україна однією рукою чинить опір агресорові, а другою продовжує з ним дипломатичні (й безвізові!) відносини, економічну співпрацю, інформаційний простір України монополізований "русским міром", всередині України безкарно орудують кремлівська агентура й диверсійні групи в осо-

бі УПЦ МП, відверто проросійських політиків, урядовців, бізнесових людей та ін., корупція пронизує усі верстви суспільства, позірною опозиційні політики здійснюють лише лемент, а президент видає бажане за дійсне.

Українське суспільство міцно спить, як немовля, і бачить мрійливі сни, що хтось прийде й принесе йому бодай таку недосконалу й тисячі разів критиковану україноцентричними мрійниками демократію американського або бодай західноєвропейського зразка, при цьому не роблячи жодного кроку назустріч.

Я собі навіть не уявляю, як у цьому гармидері можна реалізувати будь-який план на кшталт "плану Маршалла".

Україна як держава в особі усіх формально чинних гілок влади (виконавчої, законодавчої, судової) однозначно не зацікавлена в будь-якому "порятунковому проекті".

Українське ж суспільство просто неготове до цього, і це виразно видно з чину журналістики та ЗМІ — "четвертої влади" як

виразника громадської думки, в якій переважає “какаяразні-ца” (Див.: <https://www.unian.ua/politics/1999671-plan-marshalla-dlya-ukrajini-avtori-hochut-zavaditi-dodonizatsiji-ta-spodivayutsya-na-pidtrimku-es-ta-ssha.html>).

* * *

От чим справді годилося б перейнятися євросоюзівським політикам у співпраці з американськими, так це серйозним переформатуванням світового порядку, який склався після Другої Світової війни й обіцяв триматися після розпаду СРСР, але який Росія брутально попустила своєю агресією проти України.

Перш за все, РФ порушила гарантії безпеки й цілісності, надані Україні країнами — підписантами Будапештського Меморандуму за те, що Україна добровільно відмовилася від ядерного статусу й передала своєму майбутньому агресору задарма.

Що мало б статися, так це негайно після анексії Росією Криму й початку війни на Донбасі мали б зібратися лідери країн — учасників Будапештського Меморандуму й, дивлячись Путіну в вічі, запитати: "What is going on?!" ("Что происходит?!").

Вони цього не зробили. Натомість почалося вигадування Нормандського формату, який породив Мінський процес...

Ніколи не пізно повернутися до Будапештського Меморандуму й замислитися над ним як проблемою. Чи він і справді був нікчемним? Якщо так, то його треба переформатувати в нормальний міжнародний документ з відповідальністю сторін.

Тому ми й ініціюємо цю акцію. Поки що про це заговорив без посилення на нашу ініціативу один політик — Олег Ляшко. Ні кує, ні меле Ганна Гопко. Мали б стати на вуха всі у ВРУ та президент із своєю адміністрацією.

До євросоюзівських політиків ще не дійшло, наскільки серйозною є зневага до обіцянок Будапештського Меморандуму.

Трирічна агресія РФ проти України, злочинна участь Росії в Сирії, спроби Кремля розхитати західні демократії втручанням у виборчі проєси, кібератаки тощо не розбудили ні європейських, ні американських політиків настільки, щоб вони згадали не менш важливіший міжнародний документ, зневажений путінською Московією.

Це — Договір про безпеку й співробітництво в Європі, який свого часу закріпив статус кво, що склався після Другої Світової війни.

Якщо Будапештський Меморандум справді створює враження нікчемного, то згаданий Договір є повноправним складником міжнародного права. Але і європейці, і американці про нього також делікатно мовчать.

Ну, і третє, про що тут треба сказати, — це ганебна роль міжнародної корпорації під назвою ООН.

Засідання Ради безпеки з приводу зухвалої агресивної поведінки РФ на міжнародній арені не мали й не мають жодних наслідків. Генеральна асамблея — найвищий орган ООН — навіть не спробувала позбавити Росію хоча б статусу постійного члена Ради безпеки.

Ліга націй і то була сміливішою й рішучішою по відношенню до агресивної поведінки СРСР на початку Другої Світової війни.

Питання виключення Росії з ООН навіть не обговорюється. Більше того, представник країни, яка відкрито підтримує міжнародний тероризм і сама займається терористичною діяльністю, очолює антитерористичне формування ООН.

Українським політикам і експертам ці "дрібниці", здається, не до снаги й поготів...

Як на цьому тлі можна реалізувати "план Маршалла" для України, я собі не уявляю.

А ви?

29 червня 2017 р.

ПРО МІЖНАРОДНУ ІНІЦІАТИВНУ (РОБОЧУ) ГРУПУ БУДАПЕШТСЬКОГО ФОРМАТУ ДЛЯ УКРАЇНИ

Переговори стосовно припинення воєнних дій на сході України, які проходять у Нормандському форматі у Мінську, зайшли в глухий кут. Власне, вони не мали перспективи від самого початку через те, що тон на цих переговорах задає Росія, яка й спричинилася до воєнних дій на Донбасі. Воєнним діям на сході України передувала анексія Російською Федерацією українського Криму, яка не є навіть предметом обговорення в Мінську.

Масована антиукраїнська пропаганда, підтримка сепаратистських рухів в Україні, анексія Криму, війна на східних теренах України та інші дії Москви порушили стабільність, яка склалася в Європі після Другої Світової війни, й гарантії безпеки, проголошені Будапештським меморандумом ув обмін за відмову України від статусу ядерної держави (дет.див.: Будапештський Меморандум

— Вікіпедія: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Будапештський_меморандум).

З огляду на те, що порушником цих гарантій стала Росія як підписант Будапештського Меморандуму, ми вважаємо, що обговорення цієї проблеми від часу анексії Росією Криму повинне було зосередитися у форматі Будапештського Меморандуму.

На жаль, ні Україна як потерпіла сторона, ні жодна інша країна з числа підписантів Будапештського Меморандуму (Велика Британія, Китай, США, Франція) не ініціювали самміту в Будапештському форматі. На нашу думку, це було великою помилкою.

Хоча багато можливостей втрачено і війна на сході України принесла численні людські жертви й розруху, ескалація воєнних дій триває. Тому ми вважаємо, що невідкладне скликання самміту у Будапештському форматі може і повинне започаткувати процес ефективного припинення воєнних дій, агресії РФ й відновлення територіальної цілісності України.

Країни — підписанти Будапештського Меморандуму відтак могли б ініціювати переформатування меморандуму у повноцінний міжнародний договір для повного забезпечення передбачених меморандумом гарантій безпеки й територіальної цілісності України та інших країн.

Нарешті учасники Будапештського Меморанду могли б ініціювати скликання наступної конференції з безпеки та співробітництва в Європі з метою перегляду й оновлення чинного договору у цій

сфері з урахуванням агресивної поведінки Росії на міжнародній арені.

Ми звертаємося до громадськості, парламентів та урядів країн — підписантів Будапештського Меморандуму невідкладного скликання самміту.

Інформаційні матеріали й офіційні документи, які стосуються нашої ініціативи, будуть публікуватися на ресурсі Українського Університету (див.: <http://www.ukrainianuniversity.club>). На цьому ж ресурсі працюватиме і електронна пошта нашої ініціативи.

Тим часом формується ініціативна (робоча) група у складі політиків, громадських діячів, дипломатів та інтелектуалів з країн — підписантів Будапештського Меморандуму та країн — учасників Нормандського формату.

Завдання цієї групи:

1) випрацювати текст звернення до громадськості, урядів та парламентів країн — підписантів Будапештського Меморандуму;

2) створення робочих підгруп у відповідних країнах для налагодження зв'язків з українськими громадами, інтелектуалами, урядами й парламентами.

Ми працюємо над тим, щоб дістати згоду одного з відомих американських політиків очолити нашу ініціативу. Маємо на приміті кілька кандидатур. Якщо у вас є пропозиції щодо кандидатів, і ви маєте вихід на них, ми будемо вдячні за вашу допомогу.

На шляху до нашої мети ми плануємо цілий комплекс заходів: публічні лекції й доповіді, експертні дискусії за круглим столом,

науково-практичні конференції, а також масові громадські заходи (мітинги, марші тощо).

Організація і проведення цих заходів потребує певних коштів. Тому ми вітаємо добровільні пожертви та спонсорські внески, які можна робити онлайн через Український Університет (<https://www.raupal.me/UkrainianUniversity>) або Міжнародну Фундацію Лідерства (<http://www.raupal.me/LeadershipIntl>). Обов'язково вкажіть призначення пожертви: "Budapest Format Initiative". Якщо ви хочете використати іншу форму переказу коштів, напишіть нам про це на електронну пошту, і ми надамо вам потрібну інформацію.

Український Університет і Міжнародна Фундація Лідерства — неприбуткові юридичні особи. Отож відповідно до законодавства США пожертви й спонсорські внески ви можете відтягувати з податків.

Поки готується ресурсна база, наша ініціатива уже обговорюється на сторінці групи "Budapest Format for Ukraine" на Фейсбуці (див.: <https://www.facebook.com/groups/1745244575766624/>). Будь ласка, приєднуйтеся до дискусії і запрошуйте усіх, кого може цікавити ця тема.

Якщо ви бажаєте приєднатися до ініціативної (робочої) групи, будь ласка, надішліть на подану нижче електронну пошту таку інформацію: ім'я та прізвище (українською й англійською мовами), звання, посада, електронна пошта, телефон(и), скайп.

Ми вітаємо також ваші пропозиції та побажання. Якщо ваша організація або установа бажає стати спонсором усієї ініціативи

або окремих заходів, будь ласка, надайте її повну назву, ім'я керівника та контактну інформацію.

Я відкритий для особистих зустрічей в околицях Великого Вашингтону, а також для публічних виступів перед українськими громадами та групами американських політиків, громадських діячів та інтелектуалів на теренах США.

І останнє. Як той, хто упродовж тривалого часу просуває ідею Будапештського формату, я взяв на себе обов'язки координатора цієї ініціативи до того часу, поки мене не замінить кандидат, який виконуватиме ці функції краще за мене. У будь-якому разі я буду активним учасником цього проекту до його успішного втілення в життя.

Так переможемо! Слава Україні! Героям слава!

Електронна пошта:

ukrainianuniversity@gmail.com

leadership.foundation@yahoo.com

24 липня 2017 р.

ОБГОВОРЕННЯ:

Євген Марчук:

Пане Володимире, я думав, Ви зрозуміли із моєї недавньої репліки. Але бачу, що ні. Хочете, я переберу Вашу манеру, яку Ви використовуєте в своїх коментарях відносно мене, і

публічно висмію Ваше примітивне бачення реалізації можливостей Будапештського меморандуму і перш за все створений Вами сайт, де ніби то відбувається обговорення цієї проблеми. Або почну із Ваших директив по фінансовому забезпеченню Вашого ілюзорного проекту. Приземліться, якщо хочете нормального спілкування. Наша невелика група (високого експертного рівня) уже біля року опрацьовуємо технологію реалізації можливостей Меморандуму, враховуючи реалії світової і регіональної безпеки. Розкажіть своєму Конгресу, чому він такий недалекоглядний жодного разу не згадав Будапештський меморандум під час обговорення і прийняття рішення про санкції відносно Росії.

29 липня 2017 р.

ЗАКОН США ПРО САНКЦІЇ ВІДНОСНО РОСІЇ

Поділяю думки пана Євгена Марчука, який нахвалитися не може з того, що Конгрес США зробив для України, ухваливши останній закон, текст якого додається нижче з нотатками українського експерта. А ще не так давно ми читали невдоволення млявістю дій Конгресу...

Наступним етапом має бути актуалізація на найвищому рівні Будапештського Меморандуму.

8 серпня 2017 р.

Євген МАРЧУК:

Для тих, хто хоч трохи знає англійську, раджу хоча б “пройтися” тільки по другому розділу (TITLE II) Закону США про санкції відносно Росії, який після підписання його Президентом США Д. Трампом вступив в силу 2 серпня 2017 року. Знаюкам

англійської раджу хоча б по частинах але прочитати весь TITLE II. Це дуже крутий розворот. Глибокий, професійний аналіз всіх прямих і опосередкованих наслідків цього Закону для Росії ще попереду. Зверніть увагу скільки разів і в якому контексті звучить Україна. Я думаю, після такого потрясаючого голосування в Конгресі в цілому, Верховна Рада України мала б терміново зібратись на один день, послухати в перекладі повний текст другого розділу, що стосується Росії, і стоячи поаплодувати всьому Конгресу США за таку небачену раніше підтримку України. І повний текст другого розділу цього Закону США, а краще і весь Закон, надрукувати в газеті Верховної Ради "Голос України". А як чітко в цьому Законі сказано про відношення США до НАТО і, особливо, про славнозвісну 5 статтю. Прочитайте. Хоча б частинами (див.: <https://www.facebook.com/824928457662337/posts/830442863777563/>).

ПЕТРО ПОРОШЕНКО ПРО “БЛАКИТНІ ШОЛОМИ”

Це — можливий варіант, якщо миротворчі сили в достатній кількості зайдуть в Україну й візьмуть під свій повний контроль українсько-російський кордон, відрізавши у такий спосіб сепаратистів від РФ як їхнього "спонсора".

Разом з тим, такий крок не тільки не знімає з порядку денного, а навпаки — актуалізує невідкладне скликання самміту у Будапештському форматі.

Петро Порошенко:

20 веренся 2017 року

Пишаюсь, що Україна була сильним партнером миротворчих активностей ООН багато років, з часу набуття незалежності.

Українські "блакитні шоломи" брали участь в миротворчих операціях по всьому світу. Але сьогодні нам також потрібне миротворче плече ООН.

Шлях до ефективного врегулювання конфлікту — це безумовне виведення всіх іноземних військовослужбовців, найманців, їх зброї та обладнання з України.

Крім того, має бути забезпечений надійний міжнародний контроль над тимчасово неконтрольованою частиною українсько-російського кордону.

Не можливо принести мир на Донбас, не зупинивши проникнення іноземних військових, найманців, зброї та спорядження на Донбас (див.: <https://www.facebook.com/petroporoshenko/videos/1106385292829195/>).

Запитання для учасників дискусії

“ЯК І ЧОМУ РОЗЗБРОЮВАЛИ УКРАЇНУ”

ЩО ВИ ЗНАЄТЕ І ЯК ВИ СТАВИТЕСЯ ДО НАСТУПНИХ МОМЕНТІВ БУДАПЕШТСЬКОГО ПРОЦЕСУ:

1. Чи було ядерне розброєння України як одна із стратегічних помилок Л. Кравчука?
2. Яке озброєння успадкувала Україна після розпаду СРСР?
3. Які збройні сили Україна мала можливість побудувати?
4. Яку роль у ядерному розброєнні України відіграла Росія?
5. Хто і як займався розпродажем українського військового майна?
6. Чому ядерну зброю було віддано задарма?
7. Який зиск Україна мала з коштів, виділених урядом США на утилізацію ядерної зброї України?

Відповіді на запитання та думки з приводу прохання висловлювати в коментарях. Якщо ви не хочете висловлюватися публічно, будь ласка, пишіть нам у приват.

ЩО ВИ ЗНАЄТЕ І ЯК ВИ СТАВИТЕСЯ ДО НАСТУПНИХ МОМЕНТІВ БУДАПЕШТСЬКОГО ПРОЦЕСУ:

1. Хто ініціював Меморандум?
2. Як готувався самміт підписантів?
3. Що вам відомо про закулісся Булапешту?
4. Що вам відомо про церемонія підписання меморандуму і що вас у ній вразило?
5. Як Будапештський меморандум сприйняли світові ЗМІ?
6. Як, на вашу думку, Будапештський меморандум сприйняли уряди, парламенти та громадськість країн-підписантів?
7. Як Будапештський меморандум тлумачать фахівці як документ у світлі міжнародного права?

ЩО ВИ ЗНАЄТЕ І ЯК ВИ СТАВИТЕСЯ ДО НАСТУПНИХ МОМЕНТІВ БУДАПЕШТСЬКОГО ПРОЦЕСУ:

1. Перебіг історичних подій у світі після Будапешту. Як ви їх пам'ятаєте і сприймаєте?
2. Що було зроблено для ядерного роззброєння України в самій Україні?
3. Що було зроблено для ядерного роззброєння України з боку США?
4. Що було зроблено для ядерного роззброєння України з боку Великої Британії?

5. Що було зроблено для ядерного роззброєння України з боку Росії?
6. Як поставився до ядерного роззброєння України світ?
7. Чи зробили гарантії для України світ безпечнішим?

ЩО ВИ ЗНАЄТЕ І ЯК ВИ СТАВИТЕСЯ ДО НАСТУПНИХ МОМЕНТІВ БУДАПЕШТСЬКОГО ПРОЦЕСУ:

1. Як поводи́ла себе Росія після Будапешту (Єльцин)?
2. Як змінилася поведінка Росії з приходом до влади Путіна?
3. Російсько-український договір 1997 року. Чи закладалося Росією порушення Будапештського меморандуму?
4. Росія і Майдан 2004 року. Чи був зрив або відтермінування агресивних планів РФ?
5. Чи були приведення до влади Януковича та Харківські угоди частиною планів Росії щодо порушення Меморандуму?
6. Майдан 2013 — 2014 року і реалізація агресивних намірів РФ. Що ви думаєте з цього приводу?
7. Анексія Криму і розпалювання війни на Донбасі як порушення Меморандуму. Ваша думка?

ЩО ВИ ЗНАЄТЕ І ЯК ВИ СТАВИТЕСЯ ДО НАСТУПНИХ МОМЕНТІВ БУДАПЕШТСЬКОГО ПРОЦЕСУ:

1. Реакція світу на анексію Криму та війну на Донбасі. Ваша думка у світлі Будапештського меморандуму?

2. Реакція на агресію РФ проти України в країнах — підписантах Меморандуму. Ваша думка у світлі Будапештського меморандуму?
3. США: «відчуття провини» і намагання підтримати Україну. Ваша думка у світлі Будапештського меморандуму?
4. Гарантії безпеки Україні, закладені в Меморандумі навіть не згадуються. Чим обумовлена мовчанка?
5. Нормандсько-Мінський формат і його неспроможність. Ваша думка у світлі Будапештського меморандуму?
6. Україна мала б апелювати до країн-підписантів Меморандуму, але не робить цього. Чому?
7. Ініціативу скликання самміту у форматі Будапештського меморандуму бере на себе громадськість. Робоча група Марчука в Києві. Ініціатива Будапештського формату у Вашингтоні. Чи буде наша ініціатива успішною?

ЩО ВИ ЗНАЄТЕ І ЯК ВИ СТАВИТЕСЯ ДО НАСТУПНИХ МОМЕНТІВ БУДАПЕШТСЬКОГО ПРОЦЕСУ:

1. Які переваги переведення Нормандського (Мінського) формату у Будапештський?
2. Будапештський формат як можливість ефективнішого впливу на Росію. Чи можливе це?
3. Можливості перетворення Меморандуму на повноцінний міжнародний договір. Ваша думка?

4. Як поставиться до Будапештського формату Росія?
5. Як поставляться до Будапештського формату США?
6. Як поставляться до Будапештського формату інші країни-підписанти Меморандуму?
7. Пробувати цей шлях треба, як би там не було. Згодні?

ЩО ВИ ЗНАЄТЕ І ЯК ВИ СТАВИТЕСЯ ДО НАСТУПНИХ МОМЕНТІВ БУДАПЕШТСЬКОГО ПРОЦЕСУ:

1. Агресія Росії проти України — це не тільки порушення Будапештського меморандуму, але й міжнародних угод, які закріпили непорушність кордонів внаслідок Другої Світової війни. Ваша думка?
2. Будапешт-2 як шанс започаткувати розмову про порушення Гельсінських угод і, зокрема, міжнародного договору з питань безпеки і співробітництва в Європі. Ваша думка?
3. Чи є перспективи скликання міжнародної конференції у форматі Гельсінки-2 і та перегляду договору про безпеку і співробітництво в Європі та світі в цілому?
4. Будапешт-2 і Гельсінки-2 та майбутнє Росії: або вона стає цивілізованою країною, або вона припиняє своє існування. Ваша думка?
5. Чи у цивілізованого світу є багато можливостей поставити на місце Росію?

6. Шанси України від Будапештського формату, ясна річ, не сто відсоткові, але й не примарні. Повного програшу, як у Мінську, не буде — це однозначно. Зате світ більше і краще пізнає РФ як світове зло. А що ви думаєте з цього приводу?
7. За будь-яких умов Україна має ставати світовою потугою, використовуючи свої внутрішні можливості, давній історичний досвід і творчий потенціал суспільства. Ваша думка?

Відповіді на запитання та думки з приводу прохання надсилати на електронну пошту: ukrainianuniversity@gmail.com або leadership.foundation@yahoo.com.

11 жовтня 2017 р.

КОМУ ВИГІДНО РОБИТИ З УКРАЇНИ НЕДОДЕРЖАВУ

На моїй стрічці у Фейсбуці цей матеріал (див.: <https://ukraina.ru/news/20180223/1019978942.html>) появився тому, що на нього звернув увагу й поширив генерал Олександр Скіпальський.

Прикметно, що заяву про те, що Україна — недокраїна, зробив другий президент України, якого вважають найуспішнішим президентом і який не менш успішно спричинився до розвалу восьмої чи дев'ятої економіки світу, завершив почате своїм папєредником ядерне роззброєння України, продовжує справляти ефективний вплив на ситуацію в Україні й очолює українську делегацію на безперспективних посиденьках у Мінську... А мав же усі шанси і міг залишитися в історії справжнім українським державотворцем, якби не був політичним флюгером («Ви мені скажіть, яку країну будувати...»), довів на ділі, а не на словах, що «Україна — не Росія» або хоч тепер заговорив би на весь світ хоча б про нагальність скликання самміту в форматі Будапештського Меморандуму.

Довідуємося тут, що в Мюнхені мала відбутися, але не відбулася, зустріч міністрів закордонних справ у Нормандському форматі. Хоч обставини були сприятливими для того, щоб відбутися зустріч міністрів у форматі Будапештського Меморандуму, взагалі заговорити на повному серйозі про Будапешт, а також про Гельсінкі-2. Тема агресії Росії щодо України й інших країн світу (з втручанням у виборчі процеси та іншу підривну діяльність) мала б бути темою номер один, але не стала. І чинний президент України своєю поведінкою в Мюнхені не засвідчив своїх державницьких устремлень, як і згаданий вище Кучма, з рукава якого він випурхнув.

Прикметно, нарешті, й те, що поширений у мережах генералом Скіпальським матеріал є продуктом сайту «Україна.ру» — пропагандистського ресурсу Кремля, запущеного в Москві на початках агресії РФ проти України, коли в Крим зайшли «ввічливі зелені чоловічки», а потім по Донбасу почали гамселити московитські «Гради» й гасати московитські ж танки. Теоретично цей і подібні до нього матеріали мав би поширювати Олександр Чаленко — мій колишній студент, малорос із Донбасу, який з початком війни на його малій батьківщині втік до Москви і є одним із творців цього антиукраїнського ресурсу. Але Чаленко глибоко заліг на московське дно й тихо робить своє діло...

26 лютого 2018 р.

ЩЕ РАЗ ПРО НАГАЛЬНІСТЬ БУДАПЕШТСЬКОГО ФОРМАТУ

Мінські посиденьки таки треба якнайскоріше переводити в інший формат переговорів, і цим форматом має стати формат країн — підписантів Будапештського меморандуму.

За цієї умови Росія стане повноправним і повновідповідальним учасником процесу, і в неї не буде змоги клеїти дурника, боцімто вона не бере участі в конфлікті й ні за що не відповідає.

Члени тристоронньої групи від України якраз і могли б стати ініціаторами цього процесу, спонукаючи президента, уряд і Верховну Раду України закликати країни — підписанти Будапештського Меморандуму до скликання самміту, який і визначить формат подальших переговорів.

Закликаємо усіх підтримати Ініціативу Будапештського формату.

27 червня 2018 р.

До мого запису **«ПРО НАГАЛЬНІСТЬ БУДАПЕШТСЬКОГО ФОРМАТУ»** (<https://www.facebook.com/824928457662337/posts/1002657759889405/>) затегано приблизно 5% моїх ФБ друзів, чие ставлення до Ініціативи Будапештського Формату мені цікаве.

Ці ФБ друзі напевно не є репрезентативною статистичною вибіркою, щоб робити висновки про ставлення до теми Будапештського формату в Україні чи діаспорі.

Якщо ФБ спільноту вважати відносно активнішою частиною і українського суспільства, і світового українства, то ми маємо можливість подивитися, як реагує на порушену тему саме цей прошарок українства.

Різного виду смайлики розкажуть нам також про деякі специфічні нюанси: хто нас підтримує стандартним уподобанням, хто з нами усім своїм серцем, хто з нас регоче, хто виражає подив, хто пускає сльозу, а хто сердиться чи печалиться.

Думаю, цього буде досить, щоб зробити висновок, наскільки ми справді переймаємося і цим конкретним питанням, і взагалі усім, що так чи інакше пов'язане з агресією Росії проти України, а відтак і наскільки ми зацікавлені в тому, щоб знайти шляхи до перемоги.

Ніколи не пізно підтримати Ініціативу Будапештського Формату на сторінці ініціативи: <https://www.facebook.com/BudapestFormatInitiative/>.

До речі, на сьогодні цю сторінку уподобали 241 особа, що складає менше 5% від кількості моїх ФБ друзів.

Так само ніколи не пізно приєднатися до спеціалізованої групи,

яка має своїм завданням обговорення цієї ініціативи і всього з нею пов'язаного: <https://www.facebook.com/groups/1745244575766624>.

До речі, на сьогодні в цій групі 1,600+ членів, які особливої активності в обговоренні заявленої тематики не проявляють.

Цікаво, чи не правда? Складається таке враження, що нікого і в Україні, і в діаспорі така надзвичайної ваги тема не хвилює.

27 червня 2018 р.

ЯК ПІДТРИМАТИ ІНІЦІАТИВУ БУДАПЕШТСЬКОГО ФОРМАТУ

У відповідь на записи до нас надходять запити про те, як підтримати нашу Ініціативу Будапештського Формату (Budapest Format Initiative).

1. Ознайомтеся з матеріалами сторінки нашої ініціативи (<https://www.facebook.com/BudapestFormatInitiative/>), уважно прочитавши тексти, заповнені під іменем Володимира Іваненка — координатора Міжнародної робочої групи.
2. Приєднайтеся до нашої профільної групи «Будапештський формат для України» (<https://www.facebook.com/groups/1745244575766624>).
3. Вийдіть на контакт з офісом міжнародного координатора, написавши на електронну пошту: ukrainianuniversity@gmail.com або leadership.foundation@yahoo.com і зголосіться до співпраці.
4. Ми формуємо робочі (під)групи в Україні, США, Великобританії, Росії та Франції, а також у будь-якій іншій країні світу.

5. Завданням (під)груп у названих країнах є організація заходів, спрямованих на те, щоб спонукати уряди країн - підписантів Будапештського меморандуму до участі у самміті.
6. Завданням (під)груп ув інших країнах світу є організація підтримки ініціативи Будапештського формату з боку широкої світової громадськості в цілому і світового українства зокрема.
7. Види роботи (під)груп: просвітницька й інформаційно-роз'яснювальна робота у будь-яких формах, забезпечення підтримки ініціативи з боку парламентарів, громадсько-політичних сил, інтелектуалів, які мають реальний вплив на ухвалення рішень на найвищому рівні відповідної країни.

Бажано, щоб (під)групи очолили авторитетні особистості, а координаторами були ініціативні люди з організаторськими здібностями і вміннями погоджувати свою діяльність та взаємодіяти з іншими (під)групами з координаційним центром Ініціативи.

Ініціатива Будапештського Формату є громадською ініціативою і не має джерел фінансування. Тому ми будемо вдячні за спонсорські внески й пожертви.

Їх можна зробити централізовано через Український Університет (<http://paupal.me/UkrainianUniversity>) або Міжнародну Фундацію Лідерства (<https://www.paupal.me/leadershipintl>) як неприбуткові організації або безпосередньо (під)групам у відповідних країнах (з обов'язковим повідомленням координаційного центру ініціативи - з метою запобігання зловживань).

Звіти про одержані й витрачені кошти будуть оприлюднюватися на інформаційних ресурсах ініціативи.

27 червня 2018 р.

ЯК УКРАЇНА АПЕЛЮВАЛА ДО КРАЇН — ПІДПИСАНТІВ БУДАПЕШТСЬКОГО МЕМОРАНДУМУ

Народний депутат України Ігор Мосійчук (Радикальна партія) передав нам копію листа від МЗС України, одержаного у відповідь на його запит щодо ініціювання Україною зустрічі у форматі Будапештського Меморандуму після збройного захоплення Росією українських суден в акваторії Керченської протоки.

Зміст листа та додатку до нього із викладом основної частини із звернення МЗС України свідчать про те, що:

1) Україна просила про зустріч представників країн — підписантів Будапештського Меморандуму лише для «консультацій» відносно листопадового інциденту у Чорному морі поблизу Керченської протоки на рівні представників зовнішньополітичних відомств;

2) Велика Британія, США і Франція формально начебто поставилися до ініціативи МЗС України позитивно, але фактично не змогли взяти участь у консультаціях через перешкоди внутрішньополітичного характеру у своїх країнах;

3) РФ повідомила МЗС України, що не бачить підстав для будь-яких консультацій...

Ці документи пояснюють позицію спеціального представника США Курта Волкера, яку він висловив раніше, буцімто наголосивши, що Будапештський формат неможливий без участі Росії.

Проблема тут у тому, що Україна, маючи достатньо доказів порушення Росією Будапештського Меморандуму від часу анексії Криму та початку війни на Донбасі, не поспішала апелювати до країн — підписантів меморандуму, і тому напевно є якісь причини.

Звернення МЗС України до країн — підписантів меморандуму лише після незначного епізоду в Чорному морі викликало, на нашу думку, адекватну реакцію — інакше напевно й не могло статися.

Реакція Росії також є цілком очікуваною — іншої реакції й не могло бути за будь-яких умов.

Те, що висловив з цього приводу К. Волкер, навряд чи можна вважати серйозним і переконливим аргументом проти скликання самміту чи навіть консультацій на рівні очільників зовнішньополітичних відомств. Це може бути його суб'єктивною думкою, висловленою по гарячих слідах.

РФ як агресор і порушник умов меморандуму, безумовно, буде проти будь-яких спроб актуалізувати тему Будапештського Меморандуму.

І консультації на рівні зовнішньополітичних відомств, і самміт у форматі Будапештського Меморандуму можливі і необхідні неза-

лежно від того, яку позицію висловлює Росія і візьме чи не візьме вона участь у цих заходах. Тому ці заходи мають проводитися навіть без участі РФ.

При цьому не треба розглядати Будапештський Меморандум як самодостатній документ і шукатив ньому те, чого в ньому немає. Досить уже того, що він підписаний главами ядерних держав як реакція на відмову України від ядерної зброї і є частиною комплексу документів про нерозповсюдження зброї масового ураження.

Але тут є ще й інша складова, на яку чомусь не звертають увагу фахівці. Порушивши Будапештський Меморандум, Росія як один із підписантів також порушила Гельсінські угоди, зокрема — Договір про безпеку і співробітництво в Європі. Анексія Криму є порушенням передусім цього важливого і повноцінного міжнародного документу.

Тому скликання самміту у форматі Будапештського Меморандуму має стати першим кроком до аналізу й оцінки цієї ситуації (тим більше що ОБСЄ має свою місію на Донбасі) і на шляху до Гельсінки-2. А це вже набагато серйозніша тема.

Очевидно, що Україна повинна стати ініціатором цих заходів і наполягати на скликанні самміту у форматі Будапештського меморандуму.

Що мене найбільше тривожить у цій ситуації з Будапештським Меморандумом, так це подвійність стандартів тих українських політиків, які розуміють важливість цього чинника, але разом з тим докладають максимум своїх зусиль до продовження мінських по-

МІНІСТЕРСТВО
ЗАКОРДОННИХ СПРАВ
УКРАЇНИ

MINISTRY
OF FOREIGN AFFAIRS
OF UKRAINE

Михайлівська площа, 1
м. Київ, 01018, Україна

Тел.: (044) 238 17 48; факс: (044) 238 18 88
E-mail: zsmfa@mfa.gov.ua
Web: http://www.mfa.gov.ua
Код ЄДРПОУ 00026620

1 Mykhailivska Square
Kyiv, 01018, Ukraine

"12" грудня 2018 р. № 414/19-196/13-1689

На №212-12/2018 від 05.12.2018 р.

Народному депутату України

І.В.Мосійчуку

Щодо проведення консультацій за
Будапештським меморандумом

Шановний Ігорю Володимировичу,

У відповідь на Ваше звернення стосовно питань, пов'язаних з Меморандумом про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 05.12.1994 (Будапештський меморандум - БМ), повідомляємо про таке.

У зв'язку з актом агресії РФ, вчиненим 25 листопада 2018 року шляхом збройного нападу на кораблі ВМС України у Чорному морі поблизу Керченської протоки, що є грубим порушенням ст. 2 Статуту ООН, ст. 95 Конвенції ООН з морського права, а також пунктів 1, 2 та 3 БМ, 27 листопада 2018 року МЗС України направило відповідні ноти зовнішньополітичним відомствам держав-гарантів зазначеного Меморандуму, а також КНР та Франції (текст основної частини ноти додається), якими ініціювало проведення термінових консультацій щодо дотримання взятих у рамках БМ зобов'язань. Консультації було запропоновано провести у м.Мілан в рамках 25-го засідання Ради міністрів закордонних справ ОБСЄ 6-7 грудня 2018 року або іншому прийнятному місці.

Велика Британія, США та Франція, в цілому, погодились провести зазначені консультації. Водночас, з огляду на об'єктивні обставини (масові страйки у Франції, похорони Джорджа Буша старшого у США) керівники МЗС США та Франції вимушені були залишитись у своїх столицях та не брали участь у заходах у Мілані.

МЗС РФ надіслало на адресу МЗС України ноту (№ 15170/2дснг від 10.12.18), в якій повідомляє, що «не бачить підстав для проведення ініційованих Україною консультацій з пункту 6 Меморандуму».

Китай не підтвердив своєї участі, аргументуючи це тим, що консультації мали відбутись в рамках ОБСЄ до якої не входить, а також з якою не співпрацює КНР.

З урахуванням зазначеного МЗС продовжує опрацьовувати можливості проведення консультацій з країнами-підписантами БМ на відповідному рівні.

Додаток: згадане, на 1 арк.

З повагою,

Заступник Міністра

Вик.: Ю.Москвітін, тел.: 238-16-84

Апарат Верховної Ради України
Відділ службової к... В.М.Боднар
14 ГРУ 2018
263035 (підпис)

Додаток, текст основної частини ноти МЗС України, надісланої 27.11.2018 до держав-гарантів БМ.

25 листопада 2018 року Російська Федерація здійснила акт збройної агресії проти України шляхом збройного нападу на кораблі Військово-Морських Сил України в Азовському морі. Такі дії Російської Федерації є грубим порушенням норм міжнародного права, статті 2 Статуту ООН та становлять акт агресії у розумінні резолюції Генеральної Асамблеї ООН 29/3314 від 14 грудня 1974 року про визначення агресії. Такі дії є також порушенням Конвенції ООН з морського права та зобов'язань, передбачених пунктом 1, 2 і 3 «Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї» від 5 грудня 1994 року.

У цьому зв'язку, Міністерство Закордонних Справ України має честь запросити Китайську Народну Республіку, як впливового члена світового співтовариства, постійного члена Ради Безпеки ООН, стратегічного партнера України, а також на основі Заяви Уряду Китайської Народної Республіки «Про надання Україні гарантій безпеки», долучитися до консультацій щодо усунення загроз безпеці та суверенітету України на рівні керівників зовнішньополітичних відомств держав-гарантів – Російської Федерації, Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії та Сполучених Штатів Америки. На зазначені консультації також запрошений Міністр закордонних справ Франції.

Зустріч пропонуємо провести у м.Мілан в рамках 25-го засідання Ради міністрів закордонних справ ОБСЄ 6-7 грудня 2018 року або іншому прийнятному місці.

сиденьок, усвідомлюючи безперспективність і нікчемність переговорів у Мінську, які відбуваються за сценарієм Кремля.

25 грудня 2018 р.

3 ЛИСТА ІГОРЕВІ КАБАНЕНКОВІ

Пане Ігорю, дякую за відповідь.

Судячи з Вашого «почерку» у цьому повідомленні, обговорюваний текст писала або добре відредагувала моя колишня студентка.

Щодо Будапештського формату. Час від часу я спілкуюся приватно з Є. Марчуком і тому знаю позицію Вашої групи, і ця позиція не вселяє надію. (Американське експертне середовище дивується, що Україна від початку агресії РФ не ініціювала скликання самміту в Будапештському форматі.)

Ну, а що стосується системних змін, то якби І. Смешка цікавила ця тема, він би уже сто разів вийшов зі мною на зв'язок: ми - єдина група експертів, яка працює над концепцією системних змін (сам я в темі від 1990 року).

У мене є побоювання, що пан Смешко ризикує повторити помилки Марчука 1999 року. Тоді ми (МАГУ*) забезпечили Марчукові перемогу в закордонному виборчому округові, але, як кажуть мені політологи, в Україні він наробив помилок, яких міг і уникнути.

Тенденції розвитку пострадянської України, які вже давно стали закономірностями, такі, що без системних змін (без зміни суспільного устрою й способу урядування) процеси деградації суспільства можуть стати незворотніми. Ми зараз знаходимося на критичному етапі, і цей етап триватиме років сім — десять.

Я не ображаюся. Я також зайнятий не менше високоповажного Ігоря Петровича. Але відповідаю всім, хай і з дуже великою затримкою. Ми з Вами — зрілі люди, і розуміємо: «усі» тут — не аргумент. Тут ідеться не так про зайнятість, як про необов'язковість (є така риса характеру або звичка). А необов'язковість — це складник культури. Необов'язковість — найхарактерніша ознака українського політика: можна багато чого наобіцяти, щоб потім **точно** (як каже один наш спільний знайомець П.О.П.) нічого не робити.

*) Міжнародна Асоціація Громадян України. Я очолював її від 1997 до 2010 р.

14 лютого 2019 р.

ІНІЦІАТИВА БУДАПЕШТСЬКОГО ФОРМАТУ У КОНТЕКСТІ ПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ ПРОГРАМИ ІГОРЯ СМЕШКА

Емоційно-агресивну позицію зайняв Ігор Смешко щодо Будапештського Меморандуму (<https://www.facebook.com/2219352774775409/posts/2253079274736092?sfns=mo>).

Якщо пан Смешко мав будь-яке відношення до процесу підготовки Будапешту, володіє достатнім набором інформації й переконаний у можливостях Будапештського Меморандуму як гарантії безпеки й територіальної цілісності України, він мав би криком кричати про нагальність скликання самміту країн — підписантів меморандуму негайно після початку агресії Росії проти України.

Наскільки відомо, він цього не зробив, хоч статус радника президента України давав йому змогу доносити свою позицію до першої особи країни.

Нам відомо також, що І. Смешко був і залишається учасником

групи експертів, очолюваної Є. Марчуком, яка обговорювала юридичні, дипломатичні, політичні та інші аспекти меморандуму, але так і не вийшла з ініціативою до президента й Верховної Ради України щодо скликання самміту у форматі Будапештського Меморандуму.

Коли у липні 2017 року ми офіційно вийшли з ініціативою Будапештського формату як альтернативи переговорам у Мінську, ми запропонували нашим київським колегам об'єднати зусилля й домогтися скликання самміту країн — підписантів Будапештського Меморандуму.

25 липня 2017 року на приватну скриньку генерала Смешка було надіслано запрошення приєднатися до міжнародної робочої групи. Як і інші його колеги, пан Смешко проігнорував запрошення. Єдиним, хто відгукнувся, був Є. Марчук, який скептично поставився до нашої ініціативи й порадив влаштовувати пікети та інші протестні акції перед Білим Домом.

Ставши кандидатом на президента України, пан Смешко в обговоренні ініціативи Будапештського формату практично повторив публічно думку свого старшого колеги, висловлену нам приватно. Причому зробив це в емоційно-агресивній формі.

Схоже на те, що далі декларацій діло не піде.

16 лютого 2019 р.

ГЕНЕРАЛ І ПРЕЗИДЕНТСТВО

Переднє слово

«...як бачите СМЕШКА?» — запитують нас у коментарях та пишуть у приват. Коротко тут скажу так: я симпатизую Ігореві Смешкові й поділяю його погляди у багатьох відношеннях. Були спроби навіть налагодити прямий контакт і обговорити можливість співпраці (був у нас такий намір).

Хоч сам Смешко на прямий контакт зі мною так і не пішов, я маю досить прямих контактів з його найближчим оточенням, яке, безумовно, справляє на нього вплив і долучилося до формування його програми.

Пропонована стаття ґрунтується не тільки на аналізі текстів і публічних виступів І. Смешка, але й на матеріалах непублічного походження. Звичайно ж, ми не могли проігнорувати й історії, в які трапилося влипати нашому героєві.

Отже, ця стаття, як і мої попередні публікації, має досить жорсткий критичний характер. У своїх публікаціях я не ставлю за мету підтримати чи завалити якогось українського політика

як кандидата на президента. Головна мета наших публікацій — розібратися в проблемах, які заважають Україні й українському суспільству, і визначитися з перспективами. Обговорення слова і чину провідних українських політиків і громадських діячів допомагає звернути увагу на взаємодію об'єктивних процесів і суб'єктивних факторів.

Як відомо, першим президентом Сполучених Штатів був військовик з міліції*), який за роки війни за незалежність став тризірковим генералом. Хоч у його воєнній кар'єрі було більше поразок, ніж перемог, цілком логічним було те, що він став президентом і визначив стандарти на століття вперед. У роки його генеральства ще не було багатоступеневих генеральських звань - генерал та й усе.

Пройде понад півтора століття, і Конрес США ухвалить неординарне рішення — надасть Джорджу Вашингтону звання шестизіркового генерала, що прирівнюється до звання генералісімуса. Збоку глянути, це скидається на культ особи. Насправді ж це — визнання заслуг політика, який встановив стандарти по суті ідеального президента, хоч і мав персональні слабінки й амбіції (лише історія з гарбузом від дочки лорда Феафекса чого варта).

Хоч мені ближчий за духом Томас Джефферсон (який найбільшою своєю заслугою вважав заснування університету), я люблю бувати і в садибі Д. Вашингтона, скромність якої вражає у зіставленні з маєтками російської знаті другої половини 18-го століття (наприклад, палац графа Шереметьєва).

У цьому контексті я й хотів би поговорити про кандидата на президента, генерала Ігоря Смешка.

Думаю, цю розмову варто почати з **передвиборчої програми кандидата в Президенти України І. Смешка, яку він назвав: «СІМ ПЕРЕМОГ ДЛЯ УКРАЇНИ» (див.: <https://www.smeshkopresident.com.ua/program>).**

В оцінці ситуації в Україні Смешко виходить з того, що «на сьогодні влада має усі ознаки кланово-олігархічної автократії, яка нищить економіку, виштовхує людей за кордон, а тих, хто залишається, перетворює на жебраків», що «робить Україну вразливою перед внутрішніми та зовнішніми загрозами».

Смешко хвалиться, що «досвідом, професіоналізмом та політичною волею», які він готовий задіяти і «з опорою на Конституцію та верховенство права», щоб жорсткішим ставленням до «можновладців та олігархів, «провести незворотні демократичні зміни, забезпечити безпеку держави та гідний рівень життя людей».

Першим своїм завданням І. Смешко вважає «відновлення стабільності і керованості держави».

Розв'язання цього завдання зводиться до «об'єднання українців та збереження Україною своєї державності» через зосередження уваги на перелікові підзавдань, які абсолютно нічим не відрізняються від обіцянок інших політиків.

Другим своїм завданням І. Смешко поставив повернення Донбасу та Криму.

Він має намір зробити це «шляхом зміцнення економіки, підвищення рівня життя українців та нарощування бойових спроможностей Збройних Сил разом з упевненим просуванням до євроатлантичної спільноти».

Мене радує, що «формат країн-підписантів Будапештського меморандуму 1994 року стане основним форматом для політико-дипломатичних заходів і дій з метою примушення агресора до виконання гарантій територіальної цілісності і недоторканності кордонів України».

При цьому І. Смешко хоче актуалізувати Будапештський Меморандум, спираючись на Віденську Конвенцію 1969 року стосовно права міжнародних договорів.

Він обіцяє також «гарантовану воєнну безпеку держави забезпечу з опорою на високоефективний Сектор безпеки і оборони України», передбачивши низку кроків, які, щоправда, мало чим відрізняються від обіцянок інших претендентів на посаду президента.

Третім своїм завданням І. Смешко визначив подолання корупції.

Він заявляє, що має «волю, знання і план знищення системної корупції в Україні». Уся воля і усі знання в програмі Смешка зводяться до обіцянки піднести авторитет закону і посилити ефективність правоохоронних та судових органів. Багато чого з обіцяного генерал мав змогу втілити в життя, коли був головою СБУ. Однак про той період ми чуємо лише спроби виправдатися й пояснити причини, які заважали розслідувати, наприклад, ту ж справу Гон-

гадзе. А що заважало голові СБУ нарешті перетворити український радянський КДБ на цивілізовану безпекову службу, як у тих же США чи Швейцарії?

Разом з тим, усі перелічені в програмі наміри подолати корупцію зводяться до боротьби з намірами, але жодною мірою не зачіпають справжніх причин і природу корупції в Україні. Обіцяючи «знищення системної корупції», учений-системник чомусь не замислюється над тим, що ця корупція прямо залежна від авторитарно-тоталітарного устрою та адміністративно-командного урядування, що їх Україна успадкувала від УРСР/СРСР.

Четвертим своїм завданням І. Смешко вбачає «відновлення середнього класу українського суспільства як основи державності України».

Це — справді «надважливе завдання», що його пан Смешко покладає на Українську державу через реалізацію її патерналістської функції. Тому цей розділ дуже нагадує мені програму побудови комунізму в СРСР, яка ніколи не була реалізована.

Докторові наук чомусь невтямки, що держава в умовах авторитарно-тоталітарного устрою не зацікавлена у творенні середнього класу, тобто в утвердженні священності приватної власності та у вивільненні ініціативи людей. «Середнім класом» такої держави може бути лише номенклатура.

Лише системні зміни можуть принести бажані результати.

На п'яте місце І. Смешко поставив «економічну відбудову України».

Цей розділ програми кандидата на посаду президента нагадує мені симбіоз того, що уже декларує у своїх 144-х «реформах» нинішня влада, і того, що обіцяє глядачам «95-го кварталу» та «Слугі народа» В. Зеленській. Звісно ж, інтереси людини «[по]над усе в президентській діяльності».

Довгий перелік усяких «-цій» (деолігархація, демонополізація, деофшоризація, детінізація) переходить у «державне регулювання і стимулювання, а також збереження і розвиток», «земельну реформу», «забезпечення», «запровадження», «сприяння», «заміщення»...

Що прозирає крізь ці загальники? Так, явно перебільшена роль держави у розвитку економіки. Що закономірно за умови збереження «радянського ладу», але неприродньо і навіть злочинно з погляду американських демократичних цінностей, на політичний аспект яких орієнтується пан Смешко, при цьому ігноруючи американські стандарти вільного підприємництва. Тому не дивно, що у згаданому вище переліку не згадані такі «речі», як дерадянізація, українізація тощо. Не хоче І. Смешко системних змін, які повністю звільнили б економіку з-під гніту держави.

Шостим завданням у І. Смешка значиться «реформа державно-політичного устрою України».

Вибачимо новоявленому політикові, хоч і досвідченому науковцеві, контамінацію понять і категорій — устрою та способу урядування, а також «реформування» як рихтування форми.

Інтуїтивно пан Смешко відчуває нагальність системних змін, і

один із симптомів він зауважив. Це — «конфлікт політичних інтересів у керівництві виконавчою гілкою влади», тобто між інститутом президентства, з одного боку, та уряду — з другого.

У який спосіб майбутній президент має намір лікувати цю «хворобу»? Ну, звісно ж, за допомогою конституційних і законодавчих ініціатив, тобто реформами. Запише він у законі наказ президентів та прем'єрові: отут граєте, а отут не граєте, — і вони готові будуть старатися. Ага, розігналися!..

Нічого не вийде, генерале Смешко! Не вийде передусім тому, що інститут президентства зберігає за собою статус, структуру і силу впливу ЦК КПУ, і чого ви там не понаписували б в Конституції та законах, «радянський лад» жив, живе і продовжуватиме жити не за законами, якими красивими вони не були б, а за «поняттями», встановленими і утвердженими компартійно-радянською номенклатурою, яка з розпадом СРСР переродилася в олігархат.

Отже, передусім годилося б змінити устрій, а вже тоді встановлювати такий спосіб урядування (політичну систему), який був би природним (питомим) для сутнісно і якісно нового ладу і який би виключав будь-яку можливість перевищення повноважень будь-ким і на будь-якому рівні, а також передбачав би персональну відповідальність кожного посадовця. Зокрема, і президента.

До речі, Україна має саме таку традицію, якщо звернути увагу на досвід гетьманства. Рівень корупції в гетьманщині, як зауважують історики, пішов стрімко вгору після того, як українські гетьмани почали співпрацювати з Московією.

Нарешті, свою «сьому перемогу» І. Смешко вбачає у «будівництві справжньої демократії в Україні».

«Справжню демократію» в Україні генерал Смешко думає будувати, спираючись на «три сучасних закони» демократії:

«Перший закон: необхідними умовами для її існування є наявність у країні критичної маси заможного середнього класу із високим рівнем його політичної культури.

Другий закон: максимум функцій держави має бути делеговано в органи місцевого самоврядування. <...>

Третій закон: необхідною засадою для політичної стабільності за умов демократії є наявність хоча б двох <...> заснованих на ідеології демократії політичних партій <...>».

Ще раз вибачимо авторові програми контамінацію понять «закон» та «засада». Тим більше, що він у цей момент заслуговує захоплення, як чи не єдиний кандидат на президента, який сподобився згадати про «національну ідею України» (саме так). Ось її формулювання:

«БОГ, СВОБОДА, СІМ'Я і УКРАЇНА є найвищими духовними цінностями українського народу;

КУЛЬТУРА, НАУКА, ЗЕМЛЯ та ВЛАСНІСТЬ одвічно годуватимуть Україну;

ВИБОРНІСТЬ, СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ, ЗАКОННІСТЬ і АРМІЯ завжди захищатимуть права українців на життя, свободу і щастя та боронитимуть соборність і незалежність Держави».

Сподіваюся, запропоноване Смешком визначення національної ідеї ще буде докладно обговорено, проаналізовано і оцінено. Я ж висловлюся тут однією дуже короткою фразою: воно мене не гріє і не надихає — як змістом, так і формою.

* * *

Генерал І. Смешко останнім часом став частим гостем різних форумів та телевізійних ефірів, на яких здобуває високі оцінки. Він і справді вирізняється з-поміж інших кандидатів помітно вищим інтелектом, значно ширшою ерудицією, «мовою упевненої у своїх поглядах людини» (Леся Українка).

У його команді є багато розумних і високоосвічених фахівців, які активно вибудовують позитивний і вельми привабливий імідж кандидата на президента.

Коментарі під публікаціями чи інтерв'ю самого І. Смешка, а також підпублікаціями його пропонентів свідчать про те, що попит на таку фігуру, як він, в українському суспільстві є і що кількість його прихильників зростає.

Втім, у цій частині статті я хочу поговорити про компетентність Смешка як кандидата на президента. Гарним приводом для розмови, як на мене, є лаконічний і чіткий виступ І. Смешка на заході ГО "Відкрита Україна" (див.: <https://youtu.be/xKu1uJeCLiU>). Тут йдеться про економіку, збройні сили, дипломатію та інформацію.

Давайте прислухаємося до його думок і визначимо рівень компетентності І. Смешка.

1. Економіка

Негаразди економіки України пан Смешко пояснює головним способом урядування, обумовленим дисфункційним розподілом повноважень між президентом і прем'єр-міністром, про що йому нашептав зарубіжний експерт професор Майерсон, бо наш генерал-професор сам цього не бачив.

Проблема в тому, що зарубіжний консультант Майерсон побачив лише маківку айсберга і навряд чи розумів природу двоголової виконавчої влади в Україні.

Як учений-системник (так принаймні кваліфікують генерала Смешка його колеги), наш герой мав зрозуміти, що інститут президентства в Україні — це рудимент (сиріч недорозвинутий, залишковий орган, що був повноцінним на попередніх стадіях існування) компартійно-радянського способу управління, який замінив собою ЦК КПУ на чолі з її першим секретарем, що здійснював тотальний контроль, але ніякої відповідальності не ніс. Адміністрація президента, не будучи конституційною гілкою влади, за своєю суттю є рудиментом ЦК КПУ.

Дисфункціональність взаємин між президентом і урядом за роки незалежності України пробували ліквідувати, посилюючи повноваження президента (аж до диктаторських) або посилюючи повноваження уряду. Але навіть із урізаними повноваженнями в умовах парламентсько-президентської республіки «слабкий» президент залишається зверху.

Чому? Справжній системник (не обов'язково навіть із ступенем доктора наук) легко відповість на це запитання. Справа в тому, що ми маємо справу з проявом адміністративно-командного способу урядування, успадкованого Україною від УРСР/СРСР, є верхівкою піраміди, основу якої складає авторитарно-тоталітарний суспільний устрій.

Цей устрій продовжує панувати в незалежній, але все ще радянській Україні. Він довів свою неефективність в усіх сферах життя Радянського Союзу, він спричинився до розпаду радянської імперії і будь-які спроби побудувати на цих підвалинах демократичну й успішну державу приречені на провал.

Якщо генерал Смешко не бачить цього, не усвідомлює нагальності системних змін, тоді які наслідки матимуть його ситуативні наміри/спроби «змінити систему»?

(Про системні зміни більше тут: <https://www.facebook.com/UkraineSystemChange/>.)

2. Збройні сили

Стосовно національної безпеки та оборони генерал Смешко висловлює ряд слушних думок, з якими треба погодитися. Цікаво, що при цьому генерал-полковник часто посилається на авторитет британського полковника Ґранта.

Зворушує те, як І. Смешко говорить про неефективність ЗСУ, обумовлену, зокрема, таким фактором, як хамство командного складу по відношенню до підлеглих. Очевидно, це справді надзви-

чайно серйозна проблема, якщо сам генерал Смешко демонструє прояви хамства не по відношенню навіть до підлеглих, а до людей за межами субординації, коли в ефірі телепередачі дозволяє собі збуджено наїжджати на діаспору, на підтримку якої тут же висловлює сподівання.

У цьому контексті не можу не звернути увагу на симптоматичний коментар, залишений кадровим військовим Петром Недзельським (Peter Nedzelsky) під записом журналіста Дмитра Понамарчука (Dmytro Ponomarchuk). Наводжу його повністю:

«Пане Дмитро, давайте не будемо займатися домислами і переходити на особисте. Тим більше, що зараз я є ПОЛКОВНИКОМ ЗАПАСУ, свого часу звільнений зі служби "за грубе порушення військової дисципліни — за образу Президента Л.Кучми". Навіть відповідної військової пенсії позбавлений. А Ви про генерала!!! У нас генералами стають такі, як кандидат в Президенти ГЕНЕРАЛ СМЕШКО, що будучи односельцем Міністра Оборони Радецького швидко виріс з підполковника-викладача Зенітно-Ракетного Військового Училища до генерал-полковника СБУ!!!! Свого заступника Сацюка Смешко виростив зі звання "капітан" до звання "генерал-майор" ЗА РІК! Тобто, кожні ТРИ місяці Смешко присвоював Сацюку чергове звання! Потім Сацюк втік в Росію і виявився російським агентом.... А сьогодні ця потвора Смешко ще й досі на свободі та ще претяся в Президенти України!»

Жорстко, ба навіть жорстоко відгукується український полковник про українського ж генерал-полковника, який приміряється до

посади верховного головнокомандувача. Не хочеться навіть коментувати. І сила, і честь відпочивають... «Генерал - катастрофа», — називають нашого героя в одній із публікацій (див.: <https://skelet-info.org/igor-smeshko-general-katastrofa/>).

3. Дипломатія

Маючи статус Надзвичайного й Повноважного Посла, І. Смешко, втім, не бере на себе відповідальність говорити за всю українську дипломатію, і це добре. Він зосереджує увагу на правочинності Будапештського Меморандуму як міжнародної угоди і говорить цілком слушні речі як свідок політичних і дипломатичних процесів 90-х років.

Дивує інше: від початку агресії РФ щодо України генерал Смешко, усвідомлюючи усю важливість Меморандуму, публічно не звертався із закликом до президента і ВРУ ініціювати скликання самітиту у форматі Будапештського Меморандуму й не намагався заручитися підтримкою громадськості, коли стало зрозуміло, що керівництво України не має наміру апелювати до країн — підписантів Меморандуму.

Два роки тому його було офіційно запрошено приєднатися до міжнародної громадської ініціативи Будапештського формату. Генерал Смешко не зійшов зі свого олімпу відреагувати бодай короткою фразою, не кажучи вже про участь в обговореннях публікацій ініціативи.

Лише надумавши балотуватися на посаду президента, на п'ятому році війни, Смешко нарешті вийняв з рукава Будапештський Меморандум як свою козирну карту і, розмахуючи нею, заговорив про Будапешт на всіх перехрестях. Здавалося б, це — добре. Але це може бути добре лише у разі перемоги пана Смешка на виборах.

Позиціонуючи себе як ученого-системника, доктор технічних наук сприймає Будапештський Меморандум як окремо взятий документ, а ініціативу Будапештського формату — як ситуативний захід, що стосується лише безпеки України. Йому невтямки, що Будапештський Меморандум важливо розглядати у контексті Гельсінкських угод (зокрема, Договору про безпеку і співробітництво в Європі), а ініціативу Будапештського формату — як крок до Гельсінки-2.

Отак у колоді дипломата Смешка козирний туз перетворюється на ще козирну, але лише шістку.

(Більше тут: <https://www.facebook.com/BudapestFormatInitiative/>, і зокрема тут: <https://www.facebook.com/824928457662337/posts/1188133288008517?sfns=mo.>)

4. Інформація

Інформаційну складову генерал Смешко розглядає у широкому плані, і це добре, що він включає сюди освіту і просвіту, хизуючись своєю обізнаністю з прихильністю Проспера Меріме до козацьких

традицій та з доповіддю Ланселота Лоутона в британському парламенті, але назагал відбуваючись скоромовкою.

На жаль, генерал Смешко не говорить про нагальність українізації інформаційного простору й захист інформаційного суверенітету України, про створення й підтримку україноцентричної системи ЗМІ та ін.

Не хочу повторювати тут те, що я вже писав про погляди І. Смешка на цю проблему (див.: <https://www.facebook.com/655866524623672/posts/988192474724407?sfns=mo>).

Отже, який аспект не візьміть, доктор технічних наук, професор І. Смешко демонструє ситуативні підходи і не завжди належну компетентність.

Ігор Смешко системні зміни зводить до «зміни політичної системи». Метою цих змін є побудова «справжньої демократії», а інструментом — двопартійна система на зразок американської (див.: текст — <http://clc.am/YbWiHQ>; відео — <https://youtu.be/1CffsJ1A56o>).

Сам він зайнявся створенням ідеологічної «консервативної демократичної партії», яка, за логікою озвученої ним ідеї, опонуватиме так само ідеологічним «ліберальним демократам».

Нагадаю, що спробу скопіювати американську двопартійну політичну систему було зроблено ще 1990 року, коли Л. Лук'яненко з однодумцями заснував Українську Республіканську партію (УРП), а Ю. Бадзьо — Демократичну партію України (ДПУ).

Незважаючи на розколи, внаслідок яких С. Хмара очолив УКРП — консервативну республіканську партію, УРП продовжує своє існування, хоч і не відіграє помітної ролі в політичному житті України. Потужною ідеологічною силою УРП так і не стала.

ДПУ пережила значно серйозніші розколи і взагалі зникла з політичного видноколу України, а її лідери стали гвинтиками таких приватних політичних проектів, як, наприклад, «Батьківщина». Ідеї й ідеали «справжньої демократії» так і залишилися мрією невинуватих романтиків. Розчаровані (серед них і засновник ДПУ) просто відійшли вбік.

Осмисливши досвід цієї спроби побудови демократичної держави у пострадянській Україні за американським зразком, ми зрозуміємо непродуктивність і безперспективність задуму Смешка.

Так-от, біда і УРП, і ДПУ була в тому, що обидві партії поставили за мету будувати демократію в країні, яка ще продовжувала будівництво соціалізму, хай і з «человеческим лицом». Ніяких системних змін, як зміна радянського авторитарно-тоталітарного устрою, навіть на думці в наших республіканців і демократів не було.

У цьому можна переконатися, заглянувши у оприлюднені документи УРП та ДПУ, прочитавши та послухавши публічні виступи їхніх лідерів. Я ж дозволю собі послатися й на свої особисті розмови з Лук'яненком, Бадзьом та іншими провідними українськими республіканцями та демократами.

У концепції І. Смешка є кілька слабких місць, які роблять його ідею «зміни політичної системи» нездійсненними.

Перше і найслабше: поборник «істинної демократії» Смешко не думає про ліквідацію залишків авторитарно-тоталітарного устрою. Отже, він намірився будувати омріяну демократію американського штибу у тій же **радянській** Україні.

Друге: у копіюванні політичного досвіду США у порівнянні із своїми попередниками пан Смешко звузив спектр запозичення, проігнорував республіканську ідею і зосередився лише на ідеї демократичній, розділивши її на дві частини - «консервативну» та «ліберальну». Таким чином, можливо, сам того не бажаючи, Смешко віддав усі свої симпатії американським демократам, які приблизно так і розділилися в структурі своєї партії: одні — правіші, інші — лівіші. Прикметно, що саме американські демократи більшою мірою, ніж республіканці, спричинилися до того, що відбуло-

ся з Україною і в Україні.

Третє: І. Смешко багато говорить про важливість традицій, але відбувається загальниками і не пропонує ніяких способів піднесення національної свідомості й громадянської зрілості українського суспільства. За такого підходу його ідея «істинної демократії» нічим не відрізняється від примарної ідеї тих наївних українських романтиків, які мріють про «справжнє народовладдя».

Четверте: абстрагувавшись від національної свідомості й громадянської зрілості, майбутній президент України захоплений швейцарським мовно-культурним досвідом. Симптоматично ж, що обіцяючи кардинальне зміцнення національної безпеки і оборони України, генерал Смешко навіть не подумав про важливість для України безпеково-оборонного досвіду Швейцарії, який по суті є успішним втіленням історичного досвіду українського козацтва.

* * *

«Маю честь!» — такими словами закінчується текст програми генерала Смешка.

Хоч генерал Смешко й позиціонує себе як кадрового військовика, а не кадебіста, у суспільній свідомості він закарбувався як экс-голова СБУ і... кадебешник. Оскільки ні до Смешка, ні за Смешка, ні після Смешка СБУ так і не зазнала системних змін, так і не позбулася чекістських традицій, так і не стала Службою безпеки України, це залишиться чорною міткою на образі Смешка як політика.

Повторюся: він міг багато чого змінити навколо себе на посаді голови СБУ, але не змінив її. А от СБУ його змінила. І не на краще. Це — факт і фактор, які заважатимуть Смешкові у політичній кар'єрі. Поясню, чому.

У царській Росії, колонією якої була й Україна, офіцери-військовики вважали нижче своєї гідності подавати руку жандармському офіцерові. Було таке неписане правило, і про це є чимало свідчень у літературі.

Більшовики не тільки своїми репресіями проти військових кардинально змінили взаємини. Показовою була й система звань: наприклад, молодший лейтенант спецслужб прирівнювався своїм званням до майора-військового, завдяки чому побутувало поняття «мікромайор».

Лише після Другої Світової війни систему звань у різних відомствах вирівняли. Рудиментом радянської дійсності залишаються офіцерські й генеральські звання навіть у невоєнізованих відомствах (напр., офіцери й генерали... юстиції).

Усе це свідчення того, наскільки Україна застряла в болоті радянського ладу і навіть не думає рівнятися на цивілізовані країни світу.

Хтось із моїх друзів напевно скаже, буцімто я наїжджаю на І. Смешка — одного з найпідготовленіших кандидатів на президента.

Це — не наїзди. Якщо людина заявляє «Маю честь!», то вона має й діяти відповідно. КДБ/СБУ дуже підточує честь справжнього

офіцера. А коли про цього офіцера говорять ще і як про... рантьє та латифундиста, то декларувати свою честь якось не випадає...

* * *

Був у США військовик, який збудував свою офіцерську кар'єру, переїжджаючи з одного військового містечка в інше, не маючи власного житла. Навіть ставши п'ятизірковим генералом, він продовжував жити у службовому помешканні. Ну, а потім став президентом і на роки своєї каденції поселився прямо на роботі. І тільки пішовши з президентського поста, сподобився купити собі перше і останнє власне житло — невелику ферму в Пенсільванії, де до кінця свого життя й жив у скромному будинку та вирощував бичків.

Крім заслуг у Другій Світовій війні, він залишив по собі мережу знаменитих американських швидкісних автодоріг — гайвеїв. Ця мережа носить його ім'я й нагадує своїм символом про його найвище в американських збройних силах звання, що відповідає маршальському.

З численних подарунків, одержаних під час перебування в Білому Домі, він узяв собі на пам'ять лише три речі, серед яких — набір із трьох пляшок кримських мускатних вин, подарованих йому М. Хрущовим, що так і залишилися невідкоркованими.

До речі, він же підписав документ про спорудження у Вашингтоні пам'ятника Тарасові Шевченку, на відкритті якого був найпочеснішим гостем уже як колишній президент.

Його ім'я - Дуайт Ейзенгауер. За генерала такої проби українські виборці проголосували б так само дружно, як американці двічі

голосували за генерала Ейзенгауера.

Безумовно, Ігор Смешко має чимало чеснот, але саме генеральство може відштовхнути від нього українського виборця. Не користуються шанною генерали в українців. Мабуть, не заслужили. 31 березня маємо змогу пересвідчитися.

* * *

Один із найближчих сорвтників І. Смешка у нашому приватному обміні думками написав мені:

«Вважаю, що зараз у України є шанс. Пов'язую його зі Смешко. Хотів би Вас запитати: хто з заявлених, на Ваш погляд, дає Україні цей шанс?»

Я відповів йому так:

«У нинішній ситуації — НІХТО. Тому зараз може йти мова лише про те, хто не «дає», а «має» шанс. На цьому тлі тут напрошується висновок, що українське суспільство має набити ще одну ґулю своїми граблями, і воно цей шлях має пройти.

Ми вважаємо, що наразі принцимово важливішим є питання системних змін, з якими Україна запізнилася на чверть століття. Агресія Росії створила умови для другої спроби.

Тому ми зробимо ставку лише на того, хто перейметься ідеєю системних змін, хто готовий наступні п'ять років працювати над створенням Фронту Системних Змін, хто переможе на виборах 2024 року і хто очолить реальний перехід українського суспільства до нового суспільного ладу/устрою. Алгоритм тут: <https://www.facebook.com/AllUkrainianFront4SystemicChanges/>.

Це має бути Фанатик Системних Змін — совісна, безкомпромісна, без подвійних стандартів україноцентрична особистість. Божий дар, культура, освіта і все таке інше — невід’ємна частина пакету».

Чи може взяти себе таку місію Ігор Смешко?

13 лютого 10 березня 2019 р.

*) Міліція тут означає військову силу, сформовану з цивільних як підмога для регулярної армії за надзвичайних обставин.

(Див.: <https://www.facebook.com/1007871572711529/posts/1171509033014448?sfns=mo.>)

УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Ось коротенька історія, від Ніни Виноградської:

«Онучка запросила до себе сусідську десятирічну дівчинку. Разом з нею прийшов незнайомий хлопчик років 12–13. Я запитую у хлопчика, чий він. Він сказав: я біженець з Ровеньків, живу тут недалеко у готелі разом з мамою. Перед цим ми 20 днів жили у Білорусі до того часу, поки не заборонили міняти гривні на білоруські гроші. Ось тепер знову повернулися в Україну. Я питаю хлопчика, де його тато. А тато на війні, вбиває нациків і бендерівців, — спокійно відповів він. Я запитую, то хто ж такі нацики? Хлопчик каже, що то київська хунта. А з татом ти говориш по телефону? — знову питаю. Так, щодня. Що він тобі розповідає? — знову я питаю. Розказує, як вони стріляють у нациків, — спокійно сказав хлопчик. Коли закінчиться війна, що ми будемо робити з цим? Воно ж все залишиться, зачайться і встромить ножа у спину, не дякуючи тим, завдяки кому він вижив»
(https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=1412169105597571&id=100004134842422).

Люди поширюють, обговорюють, побиваються, як і поетеса у своєму висновку...

Паралельно з цим з інших куточків України пишуть мені в коментарях та в приват люди з докорами, що я не розумію і не знаю українських реалій, коли пишу про низький рівень національної свідомості й громадянської зрілості/відповідальності українського суспільства, коли закликаю до системної широкомасштабної українізації через українознавчу освіту й просвіту, коли ратую за створення україноцентричної системи ЗМІ й захист інформаційного суверенітету України, коли нагадую про нагальність системних змін через заміну авторитарно-тоталітарного радянського устрою на суспільний лад, заснований на національних традиціях і звичаях і коли у цьому контексті критикую різного роду ре-форми та інші ситуативні заходи, які створюють позірне враження якихось там часткових змін, які наївним і емоційно наснаженим людям здаються епохальними.

Усе частіше діходить до образливих наїздів з боку навіть цілком притомних моїх колег та колишніх студентів. Я розумію тих, хто вдається до емоційного угару через брак аргументів. Але ж напевно краще було б замислитися над тим, що вам кажуть. Та хіба ж до них докричишся?!

Оця історійка від Ніни Виноградської волає якраз про те, до чого я намагаюся привернути увагу не констатацією аналогічних фактів, а аналізом помилок української влади, української політичної й інтелектуальної еліт, українського суспільства в цілому.

Тим часом, вороги й недруги України системно працюють над проектами, спрямованими на розкол українського суспільства, на підрих процесів націєтворення й державотворення, на знищення України та ін.

Уже декілька років поспіль усе реальнішим стає проект під дивною назвою «Небесний Єрусалим», координатором якого є якийсь Ігор Беркут (він же Гаррі Бер-Кут). Пару років тому ініціатори цього проекту на посаді президента України бачили С. Вакарчука. Щось там не склалося. Переміг на виборах Зє із своєю ЗєКомандою, і ось уже Бер-Кут заявив, буцімто прем'єр-міністр Ізраїлю побачив у новообраному презЄдентові «єрусалимського лева».

Прикметно, що «Небесний Єрусалим» дивним чином географічно накладається на кремлівську «Новоросію» та на поділену на різнокольорові частини карту України у телесеріалі «Кварталу-95» «Слуга народА», але не став предметом обговорення у ЗМІ України й соцмережах, і тим більше — об'єктом уваги СБУ.

Ще один антиукраїнський проект «духовного» вже характеру — МГР «АллатРа», народившись на теренах України, стрімко вишов на світові простори і втягує у свою діяльність навіть політиків таких країн, як США. «АллатРа» багато в чому є спадкоємцем пріснопам'ятного «Білого братства» з єдиною відмінністю в тому, що методи ошукування людей стали набагато вишуканішими.

В тенета цього «міжнародного громадського руху» уже потрапили українські політики (однією з найактивніших там стала Надія Савченко). ЗМІ України кілька років тому допитувалися, чому СБУ

не зацікавилось діяльністю цієї підозрілої організації. Не цікавиться й тепер...

Експерти, які придивляються до цього явища, припускають, що за ним стоять впливові проросійські політики України. Робляться спроби докопатися до витоків ідеї «АллатРи» та можливих (колоніальних!) джерел фінансування.

Останнім часом на поверхню спливають усе більше й більше фактів і подій, які засвідчують змову між українськими політичними діячами та Кремлем, пов'язану із Майданом 2013 — 2014 року, з окупацією та анексією Криму Росією, а також із війною на Донбасі, що стала полем цілком запланованого знищення пасіонарної частини українського суспільства. Згаданий вище І. Беркут дуже відверто й цинічно пояснив навіть причину, чому командувач розгромленого біля Іловайська українського війська не потрапив у полон, а з приходом до влади Зе обійняв посаду начальника Генерального штабу України.

У цьому контексті викристалізовується висновок, чому Україна не ініціювала скликання самміту у форматі Будапештського Меморандуму щойно після початку агресії РФ і не має наміру змінювати Нормандський формат на Будапештський навіть тепер.

Усі ці факти, події та явища свідчать про те, що Україну послідовно підштовхують до прірви. Але українське суспільство, зосереджене на розв'язанні ситуативних завдань, на емоційному, базарово-мітинговому поборюванні один одного, на недовірі до своїх

мислителів і пророків, не звертає на все це уваги. І в цьому — найбільша наша печаль.

* * *

Український Університет та Міжнародна Фундація Лідерства пропонують свою концепцію системних змін в Україні (див.: Звернення Проводу україноцентричних сил України та діаспори - <https://www.facebook.com/1007871572711529/posts/1212292985602719?sfns=mo>).

13 серпня 2019 р.

План-проспект монографії “БУДАПЕШТСЬКИЙ ФОРМАТ”

ПЕРЕДМОВА

Розділ перший. **ЯК І ЧОМУ РОЗЗБРОЮВАЛИ УКРАЇНУ**

1. Ядерне розброєння України як одна із стратегічних помилок Л. Кравчука
2. Яке озброєння успадкувала Україна після розпаду СРСР
3. Які збройні сили Україна мала можливість побудувати
4. Роль РФ у роззброєнні України
5. Хто і як займався розпродажем військового майна
6. Чому ядерну зброю було віддано задарма
7. Який зиск Україна мала з коштів, виділених урядом США на утилізацію

Розділ другий. **БУДАПЕШТСЬКИЙ МЕМОРАНДУМ**

1. Хто ініціював Меморандум
2. Як готувався самміт підписантів

3. Закулісся Будапешту
4. Церемонія підписання Меморандуму
5. Як Будапештський Меморандум сприйняли світові ЗМІ
6. Будапештський меморандум з погляду урядів, парламентів та громадськості країн-підписантів
7. Будапештський Меморандум як документ у світлі міжнародного права

Розділ третій. **ПІСЛЯ ГАРАНТІЙ**

1. Перебіг історичних подій у світі після Будапешту
2. Що було зроблено для ядерного роззброєння України в самій Україні
3. Що було зроблено для ядерного роззброєння України з боку США
4. Що було зроблено для ядерного роззброєння України з боку Великої Британії
5. Що було зроблено для ядерного роззброєння України з боку Росії
6. Як поставився до ядерного роззброєння України світ
7. Чи зробили гарантії для України світ безпечнішим

Розділ четвертий. **АГРЕСІЯ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ**

1. Як поводи́ла себе Росія після Будапешту (Єльцин)
2. Як змінилася поведінка Росії з приходом до влади Путіна

3. Російсько-український договір 1997 року. Чи закладалося Росією порушення Будапештського Меморандуму
4. Росія і Майдан 2004 року. Зрив і відтермінування агресивних планів РФ
5. Приведення до влади Януковича, Харківські угоди і тактичні плани Росії щодо порушення Меморандуму
6. Майдан 2013 — 2014 року і реалізація агресивних намірів РФ
7. Анексія Криму і розпалювання війни на Донбасі як порушення Меморандуму

Розділ п'ятий. **ЧОМУ НЕ БУЛО СКЛИКАНО САММІТ ПІДПИСАНТІВ МЕМОРАНДУМУ**

1. Реакція світу на анексію Криму та війну на Донбасі
2. Реакція на агресію РФ проти України в країнах — підписантах Меморандуму
3. США: «відчуття провини» і намагання підтримати Україну
4. Гарантії безпеки Україні, закладені в Меморандумі навіть не згадуються. Чим обумовлена мовчанка?
5. Нормандсько-Мінський формат і його неспроможність
6. Україна мала б апелювати до країн — підписантів Меморандуму, але не робить цього. Чому?
7. Ініціативу скликання самміту у форматі Будапештського Меморандуму бере на себе громадськість. Робоча група Марчука в Києві. Ініціатива Будапештського формату у Вашингтоні. Чи буде наша ініціатива успішною?

Розділ шостий. **ЧИ Є ЩЕ ШАНСИ ВИПРАВИТИ ПОМИЛКИ**

1. Переваги переведення Нормандського (Мінського) формату у Будапештський
2. Будапештський формат як можливість ефективнішого впливу на Росію
3. Можливості перетворення Меморандуму на повноцінний міжнародний договір
4. Як поставиться до Будапештського формату Росія
5. Як поставляться до Будапештського формату США
6. Як поставляться до Будапештського формату інші країни — підписанти Меморандуму
7. Пробувати цей шлях треба, як би там не було.

Розділ сьомий. **БУДАПЕШТ-2 ЯК ДОРОГА ДО ГЕЛЬСІНКИ-2**

1. Агресія Росії проти України — це не тільки порушення Будапештського Меморандуму, але й міжнародних угод, які закріпили непорушність кордонів внаслідок Другої Світової війни.
2. Будапешт-2 як шанс започаткувати розмову про порушення Гельсінських угод і, зокрема, міжнародного договору з питань безпеки і співробітництва в Європі
3. Перспективи скликання міжнародної конференції у форматі Гельсінки-2 і перегляду договору
4. Будапешт-2 і Гельсінки-2 та майбутнє Росії: або вона стає цивілізованою країною, або вона припиняє своє існування

5. У цивілізованого світу є багато можливостей поставити на місце Росію
6. Шанси України від Будапештського формату, ясна річ, не сто відсоткові, але й не примарні. Повного програшу, як у Мінську не буде — це однозначно. Зате світ більше і краще пізнає РФ як світове зло.
7. За будь-яких умов Україна має ставати світовою потугою, використовуючи свої внутрішні можливості, давній історичний досвід і творчий потенціал суспільства.

ПІСЛЯМОВА

ДЖЕРЕЛА

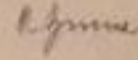
ІМЕННИЙ ТА ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИКИ

МЕМОРАНДУМ
ПРО ГАРАНТІ БЕЗПЕКИ
У ЗВ'ЯЗКУ З ПРИСЛАНИЕМ УКРАЇНИ ДО
ДОГОВОРУ ПРО НЕРОЗПРОСТРАНЕННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ

МЕМОРАНДУМ
О ГАРАНТИИ БЕЗОПАСНОСТИ В СВЯЗИ
С ПРИСОЕДИНЕНИЕМ УКРАИНЫ К ДОГОВОРУ
О НЕРАСПРОСТРАНЕНИИ ЯДЕРНОГО ОРУЖИЯ

MEMORANDUM
ON SECURITY ASSURANCES IN CONNECTION
WITH UKRAINE'S ACCESSION TO THE TREATY ON THE
NON-PROLIFERATION OF NUCLEAR WEAPONS

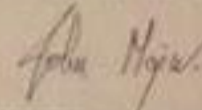
ЗА УКРАЇНОУ
ЗА УКРАЇНОУ
FOR UKRAINE

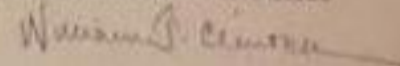
ЗА РОССІЙСКУЮ ФЕДЕРАЦИЮ
ЗА РОССІЙСКУЮ ФЕДЕРАЦИЮ
FOR THE RUSSIAN FEDERATION

ЗА СЪЮЗНОЕ КОРОЛЕВСТВО
ВЕЛИКОЙ БРИТАНИИ
И СЕВЕРНОЙ ИРЛАНДИИ
ЗА СЪЮЗНОЕ КОРОЛЕВСТВО
ВЕЛИКОЙ БРИТАНИИ
И СЕВЕРНОЙ ИРЛАНДИИ
FOR THE UNITED KINGDOM OF GREAT
BRITAIN AND NORTHERN IRELAND

ЗА СЪЮЗНЫЕ ШТАТЫ АМЕРИКИ
ЗА СЪЮЗНЫЕ ШТАТЫ АМЕРИКИ
FOR THE UNITED STATES OF AMERICA

Брюссель, 3 января 1994 года

Додатки

БУДАПЕШТСЬКИЙ МЕМОРАНДУМ

Від 5 грудня 1994 року

МЕМОРАНДУМ Є ЮРИДИЧНИМ АКТОМ:

набув чинності з моменту підписання відповідно до тексту цього документу

сам текст згаданого документу 1994 року не передбачає ратифікації

процедура ратифікації міжнародних угод була встановлена Росією в 1995 році, пізніше за укладання меморандуму

Вказана угода є обов'язковою до виконання від 5.12.1994 всіма сторонами та учасниками меморандуму без винятку

	ПІДПИСАНО	РАТИФІКОВАНО
 США	✓	✗
 ВЕЛИКА БРИТАНІЯ	✓	✗
 РОСІЯ	✓	✗
 УКРАЇНА	✓	✗

ЗГІДНО З МЕМОРАНДУМОМ, США, РФ І ВЕЛИКА БРИТАНІЯ ЗОБОВ'ЯЗАЛИСЯ:

поважати незалежність, суверенітет та наявні кордони України

утримуватися від загрози використання військової сили проти територіальної цілісності/політичної незалежності України

утримуватись від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною прав, притаманних її суверенітету, отримати будь-які переваги

домагатися негайних дій з боку РБ ООН з метою надання допомоги Україні, якщо вона стане жертвою акту агресії чи об'єктом погрози агресією з використанням ядерної зброї

не застосовувати ядерну зброю проти України

проводити консультації в разі виникнення ситуації, внаслідок якої постає питання стосовно цих зобов'язань

Інфографіку створено за даними відкритих джерел інформації станом на 5.12.2016

СЛОВО І ДІЛО

БУДАПЕШТСЬКИЙ МЕМОРАНДУМ

Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії

Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї — міжнародна угода, укладена 5 грудня 1994 року між Україною, США, Росією та Великою Британією про неядерний статус України. Угода містить пункти, що надають гарантії суверенітету та безпеки Україні. Зазначений меморандум є юридичним актом:

- набрав чинності з моменту підписання відповідно тексту цього документу;
- сам текст згаданого документу 1994 року не передбачає ратифікації;
- а процедура ратифікації міжнародних угод була встановлена Росією в 1995 році, пізніше укладання меморандуму.

Тому вказана угода є обов'язковою до виконання від 5 грудня 1994 р. всіма сторонами, всіма учасниками меморандуму без винятку. В 1995 році Генеральна Асамблея ООН прийняла меморандум як офіційний документ^[3].

Держави-гаранти

Першопідписанти: Україна, Російська Федерація, Велика Британія, Сполучені Штати Америки.

Пізніше доєднані: Франція із застереженнями та Китайська Народна Республіка.

Зобов'язання

Згідно з Меморандумом США, РФ і Велика Британія зобов'язалися:

- поважати незалежність, суверенітет та існуючі кордони України;
- утримуватися від загрози силою, її використання проти територіальної цілісності/політичної незалежності України; ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти неї, крім цілей самооборони або будь-яким іншим чином згідно зі Статутом ООН;
- утримуватись від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною прав, притаманних її суверенітету, отримати будь-які переваги;
- домагатися негайних дій з боку Ради Безпеки ООН з метою надання допомоги Україні, якщо вона стане жертвою акту агресії чи об'єктом погрози агресією з використанням ядерної зброї;
- не застосовувати ядерну зброю проти України, крім випадку нападу на них самих, їхні та підопічні території, збройні сили, їхніх союзників;

- проводити консультації у випадку виникнення ситуації, внаслідок якої постає питання стосовно цих зобов'язань.

Текст меморандуму (скорочено):

...Вітаючи приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї як держави, що не володіє ядерною зброєю, враховуючи зобов'язання України про видалення всіх ядерних озброєнь з її території у встановлені терміни, відзначаючи зміни у світі в галузі безпеки, у тому числі закінчення «холодної війни», що створили умови для глибоких скорочень ядерних сил, підтверджують наступне:

1. Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують Україні їх зобов'язання згідно з принципами Заключного акта НБСЄ поважати незалежність, суверенітет та існуючі кордони України.

2. ...підтверджують їх зобов'язання утримуватися від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності України, і що ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України, крім цілей самооборони або яким іншим чином згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй.

3. ...підтверджують Україні їх зобов'язання згідно з принципами Заключного акта НБСЄ утримуватись від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам

здійснення Україною прав, притаманних їй суверенітету, і таким чином забезпечити собі переваги будь-якого роду.

4. ...підтверджують їх зобов'язання домагатися негайних дій Ради Безпеки ООН з надання допомоги Україні як державі-учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що не володіє ядерною зброєю, в разі якщо Україна стане жертвою акту агресії або об'єктом погрози агресією з використанням ядерної зброї.

5. ...підтверджують щодо України їх зобов'язання не застосовувати ядерну зброю проти будь-якої держави-учасника Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що не володіє ядерною зброєю, крім випадку нападу на них, їх території або залежні території, їх збройні сили або їх союзників з боку такої держави разом з державою, яка володіє ядерною зброєю або пов'язаним з ним союзною угодою.

6. Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Сполучені Штати Америки і Україна будуть проводити консультації у випадку виникнення ситуації, внаслідок якої постає питання стосовно цих зобов'язань.

Цей Меморандум буде застосовним з моменту підписання. Підписано у чотирьох примірниках, які мають однакову силу англійською, російською та українською мовами.

м. Будапешт, 5 грудня 1994

(підписи) Л. Кучма, Б. Єльцин, Дж. Мейджор, Б. Клінтон

Критика

У серпні 2009 р. Тернопільська облрада вимагала розірвати Будапештський меморандум^[4]

У вересні 2009 р. экс-секретар Ради національної безпеки і оборони України Володимир Горбулін і доктор політичних наук Олександр Литвиненко наголосили, що Україні варто скликати міжнародну конференцію для підготовки договору про гарантії безпеки та заміни Будапештського меморандуму, залучити до конференції держави, які гарантували Україні безпеку у 1994 р., й інших ключових геополітичних гравців^[5].

Ратифікацію Будапештського меморандуму (надання йому політико-правового документа) країнами-учасницями підтримує Володимир Литвин,^[6] за його перегляд виступає Віктор Ющенко^[7].

23 липня 2014 р. у парламенті країни було зареєструвано проект постанови про заяву Верховної Ради України щодо відновлення Україною статусу ядерної держави. Документ зареєстрували народні депутати від ВО «Свободи» Олексій Фурман, Маркіян Лопачак, Олексій Кайда, Руслан Марцінків, Анатолій Вітів, Олег Осуховський та Ігор Сабій.^[8]

Порушення Будапештського меморандуму

1 березня 2014 року президент Росії Володимир Путін на тлі «Кримської кризи» отримав у Ради Федерації (верхньої палати парламенту) дозвіл на введення військ до України, обґрунтувавши це «екстраординарною ситуацією, що склалася в Україні,

загрозою життю громадян Російської Федерації, наших співвітчизників, особового складу військового контингенту Збройних сил Російської Федерації»^[9]. Станом на 2 березня про ввід військ не було заявлено офіційно, але є інформація про численні захоплення військових об'єктів озброєними людьми без розпізнавальних знаків; українська влада вважає, що вони є військовослужбовцями Збройних сил РФ^[10].

Після «референдуму» 16 березня 2014, що був проведений у Криму та Севастополі всупереч українському законодавству^{[11][12]}, в ході якого на більшості виборчих бюлетенів було засвідчено вибір за входження Криму до Росії, остання розпочала офіційний процес прийняття Криму до свого складу. Цей процес увінчався підписанням договору «про прийняття до Російської Федерації Республіки Крим і утворення в складі Російської Федерації нових суб'єктів»^[13], що був ратифікований державною думою Росії 21 березня 2014 року^[14], а 11 квітня 2014 Республіка Крим і місто федерального значення Севастополь були включені до переліку суб'єктів РФ в Конституції Росії^{[15][16][17]}.

17 грудня 2015 року на щорічній пресконференції Володимир Путін визнав наявність російських військових котрі виконують військові завдання на території Донбасу: «Ми ніколи не казали, що там немає людей, котрі займаються рішенням певних питань там, в тому числі і у військовій сфері, але це не значить, що там присутні регулярні російські війська. Відчуйте різницю.»

Інцидент у Керченській протоці

27 листопада 2018 року МЗС України звернулося до країн-підписантів Будапештського меморандуму з вимогою провести термінові консультації для забезпечення повного дотримання зобов'язань та негайного припинення агресії РФ проти України.^[18]

Примітки

1. Нарушение Россией Будапештского меморандума будет означать его фактическую денонсацию и позволит Украине восстановить свой ядерный статус (рос.)

2. Кличко вимагає оголосити загальну мобілізацію та денонсацію «харківських угод»

3. Смешко: Под обращением к Генассамблее ООН с просьбой считать Будапештский меморандум официальным документом стоит подпись Лаврова (рос.)

4. Тернопільська облрада вимагає розірвати Будапештський меморандум

5. Експерти: Будапештський меморандум 1994-го слід переписати

6. Литвин хоче, щоб Будапештський меморандум був ратифікований країнами-учасницями. Архів оригіналу за 27 лютий 2014. Процитовано 25 серпень 2013.

7. Ющенко готовий повернути Україні ядерний статус

8. У Раді зареєстрували законопроект про початок відновлення ядерного статусу України

9. Путін попросив у сенаторів дозволу на введення військ у Крим

10. Погранслужба Украины заявила о захвате штабов в Крыму (рос.)

11. ЦВК наголошує, що місцевий референдум в Криму неможливий — Українська правда (3 березня 2014)

12. Мінюст дав оцінку рішенням про референдуми у Криму та Донецьку: нелегітимні

13. Присоединение Крыма полностью вступило в силу после ратификации. Архів оригіналу за 22 березень 2014. Процитовано 11 квітень 2014.

14. Республика Крым и Севастополь включены в перечень субъектов РФ в Конституции России. // ИТАР-ТАСС. 2014-04-11. Процитовано 2014-04-11.

15. Конституция Российской Федерации Архівовано 13 квітень 2014 у Wayback Machine. // Официальный интернет-портал правовой информации, 11.04.2014

16. Опубликована Конституция Российской Федерации Архівовано 13 квітень 2014 у Wayback Machine. // Официальный интернет-портал правовой информации, 11.04.2014

17. Україна скликає зустріч ядерних держав. <http://uprom.info/>. Національний промисловий портал. 2018-12-05. Процитовано 5 грудня 2018.

Посилання

- Гарантії безпеки держав, які не володіють ядерною зброєю // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998—2004. — ISBN 966-749-200-1.

- Міжнародні гарантії // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. — Т. 3 : К — М. — 792 с. — ISBN 966-7492-03-6.
- Текст Меморандуму
- Будапештська броня
- Чи вдосконалять Будапештський Меморандум?
- Україна без'ядерна/ядерна
- Експерти: Будапештський меморандум не дає жодних гарантій безпеки Україні / УП, 23 вересня 2017

Література

- *В. І. Головченко.* Меморандум про гарантії безпеки України 1994 // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./ Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. — К.:Знання України, 2004 — Т.2 — 812с. ISBN 966-316-045-4
- *В. Ю. Константинов.* Позитивні гарантії безпеки // Українська дипломатична енциклопедія

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС БУДАПЕШТСЬКОГО МЕМОРАНДУМУ

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС БУДАПЕШТСЬКОГО МЕМОРАНДУМУ: ДОГОВІР, ОБОВ'ЯЗКОВИЙ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ВСІМА ЙОГО СТОРОНАМИ¹

Ігор Лоссовський

У виданні з наукових позицій доведено, що Будапештський меморандум є повноцінним юридично зобов'язальним міжнародним договором, обов'язковим для неухильного виконання всіма його сторонами, і насамперед Російською Федерацією як головним його порушником. Також підтверджено, що Україна повністю та своєчасно виконала всі свої зобов'язання в рамках цього документа, які стосувалися питань повного ядерного роззброєння, знищення та виведення в Росію власної ядерної зброї.

Водночас небажання Росії визнавати очевидні факти своєї аг-

¹ Публікується з дозволу Української асоціації зовнішньої політики.

ресії проти України, а також намагання інших підписантів Меморандуму ухилитися від своєї частини відповідальності спричиняють демагогічну риторіку щодо цього міжнародно-правового документа.

Видання підготувала Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв за сприяння Української асоціації зовнішньої політики.

Учасники проекту: Павло Кривонос, Володимир Хандогій, Анатолій Денисенко. Василь Туркевич.

Автор: Ігор Лоссовський, Надзвичайний і Повноважний Посланник, член Української асоціації зовнішньої політики.

УДК 930.2:003074 «20»(477) ББК ТЗ(4Укр)632 — 6:Ф49(Укр) ІГ 94 Київ 2015 ISBN 966-518-338-9

Ми публікуємо повний текст праці І. Лоссовського з дозволу Української асоціації зовнішньої політики, утримувача авторського права на видання.

*УДК 930.2:003074 «20»(477)
ББК ТЗ(4Укр)632 — 6:Ф49(Укр) ІГ 94
Київ 2015
ISBN 966-518-338-9*

ЗМІСТ³

Передмова	115
Міжнародно-правовий статус Будапештського меморандуму: договір, обов'язковий для виконання всіма його сторонами.....	120
Приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ)	120
Ювілей, затьмарений агресією	124
Міжнародно-правове визначення та критерії військово-політичної агресії	126
Спроби дискредитації Будапештських «гарантій»	133
Широка дискусія навколо міжнародно-правового статусу Меморандуму	134
Міжнародно-правові докази чинності Будапештського меморандуму	139
Руйнування Росією сучасного міжнародного порядку	147
Зміни світового порядку та реальний суверенітет держав.....	150

³ Нумерація сторінок подається за місцем у цій книжці, а не так, як в оригінальному виданні.

Ерозія міжнародно-правових режимів нерозповсюдження.....	158
Іранська ядерна проблема	161
Інші ознаки нестабільності міжнародно-правового режиму нерозповсюдження ядерної зброї	163
Висновки та рекомендації	169
Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї	176
Тристороння Заява Президентів України, США та Росії	179
Додаток до Тристоронньої Заяви Президентів України, США та Росії від 14 січня 1994 року	183
Тристороння Заява Президентів України, США та Росії	185
Приложение к Трехстороннему заявлению Президентов России, США и Украины.....	189
Визначення агресії.....	192
Закон України Про приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї	199
Договір про нерозповсюдження ядерної зброї	202
Віденська конвенція про право міжнародних договорів.....	213
Закон України Про міжнародні договори України	262
Документ РБ і ГА ООН.....	279
Конференція з роззброєння	283
Післямова	287

Передмова

Шановні читачі! Цим невеликим за обсягом виданням Надзвичайного і Повноважного Посланника, кандидата фізико-математичних наук І. Лоссовського, яке ви тримаєте в руках, громадська організація «Українська асоціація зовнішньої політики», створена у 2015 році зусиллями

колишніх і нинішніх дипломатів високого рангу, Надзвичайних і Повноважних Послів, долучається до професійної дискусії з найактуальніших питань зовнішньої політики, яку ведуть науковці на сторінках видань та в інформаційному просторі нашої держави.

Це перше системне дослідження, присвячене Будапештському меморандуму, про надання гарантій безпеки нашій державі у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ). Меморандум, попри його неоднозначне тлумачення з боку політиків, юристів-міжнародників, дипломатів, залишається чи не єдиним політико-правовим документом, який Україна на початку незалежності змогла вибороти в обмін на добровільну відмову від третього в світі ядерного потенціалу, успадкованого після розпаду СРСР.

Зазначений документ було підписано 5 грудня 1994 року президентами України, Росії та США — Л. Кучмою, Б. Єльциним і Б. Клінтоном, — а також Прем'єр-міністром Великої Британії Дж. Мейджором під час засідань Саміту НБСЄ/ОБСЄ в Будапешті. Окрім трьох згаданих ядерних держав, дві інші, що є також постійними членами Ради Безпеки ООН, — Китай і Франція — офіційно висловили схожі гарантії, але формально не підписували Будапештського меморандуму. Безперечно, це аж ніяк не сприяло зміцненню правових основ цього документа. До речі, нині, як і двадцять років тому, ці дві держави є досить далекими від авангарду підтримки України у світі, яку демонструють, зокрема, США та Велика Британія.

Унікальність цього документа полягає в тому, що ним було засвідчено факт надання всіма ядерними державами відповідних гарантій незалежності, безпеки, територіальної цілісності та недоторканності України у зв'язку з її чіткими зобов'язаннями позбутися третього за потужністю ядерного арсеналу. Не викликає сумніву, що Україна, відповідно до Меморандуму, повністю та своєчасно виконала свою частину зобов'язань. Тактичну ядерну зброю було виведено з території держави ще в 1992 році, а весь комплекс ядерного роззброєння завершено в 1996 році. Крім того, останню шахтну пускову установку міжконтинентальних балістичних ракет РС-22 (SS-24) було знищено у 2001 році. Російській стороні було передано також стратегічні бомбардувальники, здатні перевозити ядерну зброю.

Усе це стосується виконання українських зобов'язань. А що ж наші партнери? Чи вони виконали зафіксовані в Будапештському меморандумі зобов'язання «поважати незалежність, суверенітет і сучасні кордони України», «утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України...»?

На жаль, ці запитання сьогодні є риторичними, оскільки, як відомо Росія — один із підписантів Меморандуму брутально порушила та продовжує порушувати власні зобов'язання, анексувавши Крим і розв'язавши безпрецедентну воєнну агресію на Сході України. Щодо західних «гарантів», то вони, формально не порушуючи своїх зобов'язань, не змогли чи не захотіли застосовувати положення Будапештського меморандуму для протидії російській агресії.

Упродовж останнього часу від державних діячів, політиків, юристів лунало чимало заяв і коментарів, мета яких — заперечити міжнародно-правовий статус Будапештського меморандуму та юридичну валідність гарантій, наданих Україні цим документом, обов'язковість його положень для всіх сторін. А головними апологетами таких підходів стали саме російські політики та кремлівські «правники», які ще не так давно визнавали важливість Меморандуму. Це й зрозуміло. Адже російська сторона всіляко заперечує факти анексії Криму, прямого військового втручання на Сході України та пов'язаних із цим численних порушень міжнародного права та взятих на себе зобов'язань, зокрема передбачених Будапештським меморандумом. Звідси її намагання за будь-що дискредиту-

вати політичну важливість і юридичну обов'язковість цього міжнародно-правового інструмента.

У цій публікації проведено детальний аналіз обставин, які спричинили підписання Будапештського меморандуму. Автор підсумовує, що цей документ є повноцінним міжнародним договором, обов'язковим для виконання всіма його сторонами. Небажання Росії визнати очевидний факт порушення Будапештського меморандуму, а також намагання інших підписантів ухилитися від своєї відповідальності за провал системи гарантій, наданих Україні, на жаль, призводять до спекуляцій довкола цього міжнародно-правового документа, які останнім часом інспірує російська сторона.

Переконливі факти недотримання Росією своїх зобов'язань, а також нехтування іншими важливими міжнародно-правовими документами, на думку автора, мають стати тією юридичною базою, на основі якої будуть формувати можливі судові позови України проти Росії.

Автор дійшов до такого висновку: фактичний провал міжнародних гарантій територіальної цілісності та непорушності кордонів України в обмін на її добровільну відмову від ядерної зброї став нині серйозним фактором ерозії міжнародно-правової системи нерозповсюдження ядерної зброї та загрозою для всього комплексу проблем, пов'язаних із ДНЯЗ.

У складних умовах гібридної війни, яку веде проти України Російська Федерація, украй важливо задіяти широкий набір не тільки військових і дипломатичних, але й міжнародно-правових механізмів.

мів протидії агресору. Водночас ефективним інструментом реагування на сучасні загрози є використання розгалуженої системи міжнародного права, важливим елементом якої є Будапештський меморандум.

Не можна не погодитися з автором, який переконливо доводить, що потенціал Меморандуму ще не вичерпано. Він залишається унікальним міжнародно-правовим документом, який може стати важливим елементом доказової бази при розгляді в міжнародних судових інстанціях позовів України щодо порушення Росією норм міжнародного права, здійснення злочинів проти людства. Важливо, щоби в Україні, передусім на державному рівні, до нього ставилися як до міжнародного договору, обов'язкового для виконання всіма сторонами. Переконаний, що праця І. Лоссовського сприятиме усвідомленню цього та матиме помітний вплив на формування в суспільстві саме такої позиції.

Володимир Хандогій,

президент Української асоціації зовнішньої політики,

Надзвичайний і Повноважний Посол

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС БУДАПЕШТСЬКОГО МЕМОРАНДУМУ: ДОГОВІР, ОБОВ'ЯЗКОВИЙ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ВСІМА ЙОГО СТОРОНАМИ

Приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ)

Після розпаду СРСР Україна успадкувала третій за потужністю арсенал ядерної зброї у світі після Росії та США. Проте в січні 1994 року в Тресторонній заяві президентів України, РФ і США наша держава офіційно підтвердила прагнення до повного ядерного роззброєння. У 1994 році Україна приєдналася до ДНЯЗ як без'ядерна держава та, передавши свої ядерні боєголовки в Росію для ліквідації, остаточно звільнилася від ядерного потенціалу в 1996-му.

У 1991 році Україна мала ядерний арсенал, що складався приблизно з 1900 стратегічних ядерних боєголовок і 2500 одиниць тактичної ядерної зброї. В арсенал входили між-

Крилата ракета Х-102 для літака ТУ-160

Надзвуковий стратегічний бомбардувальник-ракетоносець Ту-160

континентальні балістичні ракети: 130 одиниць SS-19 і 46 одиниць SS-24, а також 25 одиниць Ту-95 і 19 одиниць Ту-160 — стратегічних бомбардувальників, здатних нести крилаті ракети з ядерними боєголовками.

Міжконтинентальна балістична ракета Р-36М (SS-18, «Сатана»)

Влітку 1993 року концепція Тристоронньої угоди між Україною, Росією і США, яка остаточно набула форми Заяви Президентів, викликала дискусії між трьома сторонами. Із цих обговорень американські представники зробили висновки, що Україна буде готова ратифікувати Договір про стратегічні наступальні озброєння (СНО) і приєднається до ДНЯЗ як без'ядерна держава в обмін на гарантії безпеки та територіальної недоторканності, певну фінансову допомогу для реалізації плану ядерного роззброєння. У листопаді

Стратегічний ракетний комплекс 15П961 (SS-24)

1993 року Верховна Рада України проголосувала за ратифікацію Договору СНО, але визначила 13 додаткових умов. Ці умови включали гарантії безпеки, фінансової допомоги для утилізації, компенсації за вже відправлену до Росії тактичну ядерну зброю, а також визнання того,

що тільки 36% пускових установок і 42% боєголовок на українській території мають бути ліквідованими. Резолюція Ради отримала різку критику з боку США та спровокувала відповідні погрози з боку Росії.

Переговори щодо Тресторонньої заяви почали в грудні 1993 року, їх було завершено в середині січня 1994-го. У рамках цих домовленостей Україна відмовлялася від ядерної зброї в обмін на гарантії безпеки, фінансової допомоги, а також затвердження графіка реалізації денуклеаризації. Попри невідповідність змісту Заяви всім попереднім умовам Верховної Ради, наші парламентарі погодилися розпочати процедуру ратифікації в лютому 1994 року та схвалила приєднання України до ДНЯЗ у листопаді цього року.

Ядерні боєголовки України було передано в Росію до 21 травня 1996 року. До січня 2002-го всі стратегічні бомбардувальники на українській території було демонтовано, передано РФ або перетворено для невійськового використання, усі міжконтинентальні балістичні ракети (МБР) було ліквідовано або в розібраному вигляді очікували ліквідації, а пускові установки МБР знищили. Загалом Україна отримала понад 500 мільйонів доларів американської фінансової допомоги для утилізації за програмою Нанна-Лугара зі зменшення загрози, яку спричинює зброя масового знищення.

Ювілей, затьмарений агресією

5 грудня 2014 року була 20-та річниця підписання лідерами України, Великої Британії, Росії та США (Л. Кучмою, Дж. Мейджером,

Б. Єльциним, Б. Клінтоном) Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Дві інші ядерні держави та постійні члени Ради Безпеки ООН — Китай і Франція — офіційно висловили аналогічні гарантії Україні у формі відповідних заяв (Заява Уряду КНР від 04.12.1994 і Декларація Франції із супровідним листом Президента Ф. Міттерана від 05.12.1994), хоча формально й не підписували Будапештський меморандум. Головна відмінність цих заяв від змісту Меморандуму полягає у відсутності пункту про обов'язкове проведення консультацій у разі виникнення ситуацій, які торкаються питань цих зобов'язань. Україна, зі свого боку, зобов'язувалася вивести всю ядерну зброю з території держави. Тактичну ядерну зброю з України було виведено ще в 1992 році, увесь процес ядерного роззброєння завершився 1996-го, а останню шахтну пускову установку міжконтинентальних ракет РС-22 (SS-24) було знищено у 2001 році [1, 2].

Хоч як це прикро й парадоксально, але водночас символічно, що 2014 рік — «ювілейний» для Меморандуму — став роком російської агресії, колапсу та руйнації міжнародних «гаран-

тій»/«запевнень», закладених у цьому унікальному й важливому міжнародно-правовому документі.

Міжнародно-правове визначення та критерії військово-політичної агресії

У міжнародному праві є чітке визначення поняття «агресія» («політична агресія») та, відповідно, «державо-агресор». «Активність» Росії на території України, починаючи з анексії Криму в лютому-березні 2014 року й до сьогодні, відповідно до положень міжнародного права, цілком відповідає визначенню поняття міжнародної політичної та воєнної «агресії» [3, 4]. Свого часу за ініціативою та наполяганням СРСР, спадкоємницею та правонаступницею

якого вважають РФ, у рамках ООН протягом тривалого часу проводили роботу з підготовки Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 3314 (XXIX) із визначенням поняття «агресія». Документ було ухвалено 14 грудня 1974 року [4]. У статті Резолюції зазначено: «Агресією є застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності чи політичної незалежності іншої держави...». У статті 3 наголошено на тому, що: «Будь-яка з наступних дій, незалежно від оголошення війни... кваліфікуватиметься як акт агресії: а) вторгнення або напад збройних сил (ЗС) держави на територію іншої держави, анексія із застосуванням сили території іншої держави чи її частини; б) бомбардування... або застосування... зброї державою проти території іншої держави; в) блокада портів або берегів держави ЗС іншої держави; г) напад ЗС держави на суходільні, морські чи повітряні сили... іншої держави; ґ) застосування ЗС однієї держави, що перебувають на території іншої, за угодою з приймаючою державою, на порушення умов, передбачених в угоді...; д) засилання державою... збройних банд... або найманців... проти іншої держави...». Як бачимо, ситуація з російською військовою присутністю, що склалася в Україні, цілком відповідає визначенню та критеріям агресії.

Юридичною особливістю цього міжнародно-правового визначення є те, що воно було ухвалене Резолюцією, а не за результатами підписання багатостороннього міжнародного договору. Цього «недоліку» позбавлене визначення агресії, сформульоване в Лон-

14 December 1939 | League of Nations Expulsion of the USSR

On this day, the League of Nations, the international peacekeeping organization formed at the end of World War I, expels the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) in response to the Soviets' invasion of Finland on October 30. Germany and Japan voluntarily withdrew from the League in 1933, and Italy left in 1937. (Wikipedia, History.com)

League of Nations Expulsion of the USSR, December 14, 1939

The Council,
Having taken cognisance of the resolution adopted by the Assembly on December 14, 1939, regarding the appeal of the Finnish Government,

1. Associates itself with the condemnation by the Assembly of the action of the Union of Soviet Socialist Republics against the Finnish State, and
2. For the reasons set forth in the resolution of the Assembly, in virtue of Article 16, paragraph 4, of the Covenant, finds that, by its act, the Union of Soviet Socialist Republics has placed itself outside the League of Nations. It follows that the Union of Soviet Socialist Republics is no longer a Member of the League.

C3i
e-Magazine

www.c3iopscenter.com

Law of Treaties

Peace and Security

Refugees and Stateless Persons

Succession of States

24 February 1969
Second Session of the Committee on the Question of Defining Aggression, United Nations Headquarters, New York
[\[Read more\]](#)

24 February 1969
Second Session of the Committee on Question of Defining Aggression, United Nations Headquarters, New York.
[\[Read more\]](#)

12 April 1974
Second Session of the Committee on the Question of Defining Aggression, United Nations Headquarters, New York.
[\[Read more\]](#)

12 April 1974
Second Session of the Committee on the Question of Defining Aggression, United Nations Headquarters, New York
[\[Read more\]](#)

донській конвенції, ухваленій 3–5 липня 1933 року під егідою Ліги Націй 12-ма державами, зокрема СРСР — ініціатором і автором проекту тексту документа. Це міжнародний договір, що накладає на його підписантів конкретні міжнародно-правові зобов'язання, а в тексті визначено 5 критеріїв агресії. Конвенцією передбачено, що «нападником/агресором у міжнародному конфлікті буде визнано державу, яка першою здійснить одну з таких дій: оголосить вій-

ну іншій державі; вторгнеться за допомогою власних ЗС, навіть без оголошення війни, на територію іншої держави; нападе своїми сухопутними, морськими чи повітряними силами, навіть без оголошення війни, на територію судна чи повітряні судна іншої держави; піддасть морській блокаді береги або порти іншої держави; надасть підтримку збройним бандам, які, будучи сформованими на її території, вторгнуться на територію іншої держави, або відмовиться, незважаючи на вимогу країни, проти якої здійснено вторгнення, ужити на власній території всіх залежних від неї заходів для позбавлення згаданих злочинців усілякої допомоги чи заступництва». При цьому «жодне політичне, військове, економічне чи інше міркування не може бути вибаченням чи виправданням агресії».

Радянсько-фінська війна 1939–1940 рр.

Конвенція 1933 року є безтерміновою та чинною нині для держав, що її підписали, та їхніх правонаступників/продовжувачів, зокрема для РФ. Важливою особливістю цього документа є те, що він мав конкретне практичне правове застосування ще в грудні 1939 року, коли Генеральна Асамблея Ліги Націй, ідентифікувавши на його основі акти агресії СРСР проти Фінляндії (радянсько-фінська зимова війна 1939 р.), виключила Радянський Союз із Ліги Націй. Отже, Лондонська конвенція не є лише теоретичним документом, а й міжнародним договором, застосування якого мало суттєві практичні правові наслідки. Зазначені дії Росії проти України в політологічній літературі та ЗМІ останнім часом прийнято називати «гібридною війною», прояви якої принципово відрізняються від війни «класичної» (її основні принципи сформулював видатний німецький військовий теоретик і класик військового мистецтва К. фон Клаузевіц іще в 1832 році) [5], на визначення якої орієн-

Карл Філіп Готліб фон Клаузевіц

тувалися автори як Лондонської конвенції, так і Резолюції ГА ООН. Проте навіть з урахуванням цих обставин описані дії РФ цілком відповідають принаймні низці критеріїв воєнно-політичної агресії, визначених у Лондонській конвенції 1933 року. Як висновок, за міжнародним правом Росія є державою-агресором.

*Президент України Петро Порошенко, Президент Польщі (2010–2015) Броніслав Коморовський
і Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун*

Відсутність рішучої протидії світової спільноти цій агресії [1, 3], конкретних дій, спрямованих на захист територіальної цілісності та непорушності кордонів України з боку ядерних держав-гарантів у рамках Будапештського меморандуму, із самого початку викликала цілу низку критичних заяв високих представників міжнародного політикуму та громадськості. Зокрема, Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун наприкінці березня 2014 року, після анексії Росією Кримського півострова, заявив, що ядерні держави порушили зо-

Радослав Сікорський

бов'язання, гарантовані Україні Будапештським меморандумом, надійність цих гарантій серйозно підірвано, а наслідки є глибокими. Як для національної безпеки України, так і для національних нормативних документів із нерозповсюдження ядерної зброї. Тодішній Міністр закордонних справ Польщі (пізніше — маршал Сейму) Р. Сікорський у вересні 2014 року заявив: «... якщо ці гарантії мають бути переконливими для Ірану чи Північної Кореї, то підписанти Меморандуму мусили б прийти Україні на допомогу...».

Збройні сили Російської Федерації анексують АР Крим

Спроби дискредитації Будапештських «гарантій»

Протягом останніх півтора року в міжнародних ЗМІ можна було знайти чимало заяв та коментарів політиків і науковців — представників країн-підписантів Будапештського меморандуму — і не лише російських, які намагалися необґрунтовано спростувати чинність Будапештських «гарантій»

Керченська протока. Незаконне привласнення острова Тузла Росією за допомогою спорудження дамби на косі, 2003 рік

та обов'язковість їх виконання для всіх сторін цього документа. Водночас ініціаторами цих спростувань і фальсифікацій були саме російські політики й кремлівські «правники».

Нижче зазначено низку неспростованих доказів того, що Будапештський меморандум є чинним міжнародним договором для його сторін-підписантів («гарантів» незалежності та непорушності кордонів України), обов'язковим до виконання. Насамперед це стосується Російської Федерації — головного порушника будапештських «гарантій».

Серед цих гарантій/зобов'язань є такі: поважати незалежність, суверенітет та існуючі кордони України; утримуватися від загрози силою чи її застосування проти територіальної цілісності та полі-

тичної незалежності України... ніякі озброєння ніколи не будуть використані проти неї, окрім випадків самооборони; утримуватися від економічного примусу тощо [6]. Росія порушила ці міжнародні гарантії в кінці лютого – у березні 2014 року військовою анексією Кримського півострова та подальшою агресією на Донбасі, яка продовжується до сьогодні. Що стосується інших Будапештських «гарантів», то вони, формально не порушуючи своїх зобов'язань, не змогли протидіяти та запобігти російській агресії.

Те, що РФ не збирається дотримуватися своїх зобов'язань поважати територіальну цілісність і непорушність кордонів України, стало зрозумілим іще наприкінці 2003 року — у зв'язку з подіями, пов'язаними з українською косою Тузла в Керченській протоці [7], після яких деякі політики почали пропонувати поновлення Україною ядерного статусу. Хоча слід зауважити, що порушувала Будапештський меморандум Росія ще й раніше — коли здійснювала економічний тиск, зокрема щодо поставок енергоносіїв в Україну, введення необґрунтованих обмежень на український експорт окремих видів сільськогосподарської та іншої продукції.

Широка дискусія навколо міжнародно-правового статусу Меморандуму

У 2009 році напередодні 15-ї річниці укладення Будапештського меморандуму в українському парламенті й експертному середовищі відбувалася дискусія щодо необхідності його ратифікації, на-

дання йому статусу «політико-правового документа» чи прийняття іншого документа «зобов'язувального характеру щодо гарантування безпеки України». На думку тодішнього Голови Верховної Ради України В. Литвина, такий документ міг би зняти гостроту проблеми щодо участі України в НАТО. Колишній секретар Ради національної безпеки і оборони України (РНБОУ), провідний фахівець у

сфері безпеки та стратегічних озброєнь В. Горбулін наполягав на необхідності трансформування Будапештського меморандуму в багатосторонній юридично зобов'язувальний міжнародний договір [8]. Тодішній Президент України В. Ющенко висловився за необхідність укладення Україною двосторонніх договорів із країнами-гарантами на заміну Будапештського меморандуму, подібних Хартії Україна–США про стратегічне партнерство від 19 грудня 2008 року.

У березні 2010 року було оприлюднено звернення ВРУ до ядерних держав із закликом щодо зміцнення гарантій безпеки Україні, яка добровільно відмовилася від ядерної зброї. У зв'язку з 15-ю річницею Меморандуму відбулося офіційне дипломатичне листу-

вання України з країнами-підписантами на найвищому рівні. Партнери-гаранти нашої держави, насамперед Росія та США, висловили готовність підтвердити та посилити зазначені гарантії щодо України. На жаль, такі пропозиції та запевнення не було реалізовано, вони залишилися на рівні загальнополітичних заяв, намірів і теоретичних дискусій.

Олександр Чалий

У грудні 2009 року на шпальтах газети «День» відбулася дискусія двох відомих українських фахівців із міжнародного права, послів О. Чалого та професора В. Василенка щодо питань вагомості Будапештського меморандуму для вибору

стратегії зовнішньої та безпекової політики України. Обидва фахівці брали участь як у підготовці проектів тексту Меморандуму, так і в переговорному процесі. Перший, будучи апологетом «по-заблоковості» та нейтрального статусу України, стверджував, що Меморандум (політико-правовий документ) був «єдиним міжнародним документом, який зафіксував стратегічний консенсус усіх ключових гравців сучасної геополітики стосовно формули безпеки України». Проте, оголосивши своєю стратегією не «позаблоковий» статус, а вступ до НАТО, на думку О. Чалого, Україна фактично намагалася порушити цей стратегічний консенсус і «йти проти законів

глобальної геополітики», чого не могла собі дозволити жодна, навіть більш потужна, європейська держава [9]. Прибічник безаль-

тернативності участі України в Північноатлантичній системі колективної безпеки В. Василенко вважає, що в Будапештському меморандумі відсутній «належний механізм реального захисту суве-

Володимир Василенко

ренітету, незалежності та територіальної цілісності», що змусило Україну інтенсифікувати. Як свідчать українські учасники переговорів з підготовки тексту Меморандуму, стратегія української делегації полягала в тому, щоби кінцевий текст був юридично-зобов'язальним. Водночас стратегія партнерів полягала в наголосі на політичному характері гарантій. У результаті було досягнуто компромісного варіанта — міжнародно-правова домовленість, яка фіксує реальні політико-правові гарантії незалежності, суверенітету й територіальної цілісності України та встановлює спеціальний механізм дипломатичного захисту в разі їх порушення.

Про певну слабкість гарантій, які було надано Україні ядерними державами, свідчить те, що в англomовному тексті Меморандуму (в його назві) було використано термін «security assurances» (безпекові запевнення), що є слабкішим за термін «security

guarantees» (безпекові гарантії). Варто зауважити, що в російськомовному тексті Меморандуму, як і в україномовному, використовується термін «гарантии безопасности» [1, 6].

За словами одного з американських учасників переговорного процесу з підготовки Меморандуму, колишнього посла США в Україні, а нині політолога-науковця С. Пайфера, питання вибору терміна — «guarantees» чи «assurances» — викликало дискусію під час переговорів. Перший термін викорис-

Стівен Пайфер

товували для надання гарантій членам НАТО, що передбачає військові зобов'язання. Але американська адміністрація не була готова надавати Україні будь-які військові зобов'язання, тим більше, було зрозуміло, що сенат не забезпечить можливість ратифікації договору з такими жорсткими зобов'язаннями. Як стверджує С. Пайфер, Меморандум планували як політичну угоду. Він передбачав «запевнення, але не військові гарантії». Водночас учасники Меморандуму мають чіткі зобов'язання реагувати навіть без застосування військової сили. Відсутність жорсткої реакції Заходу на російську агресію, на думку американського дипломата, дискредитує західні безпекові гарантії та негативно впливає на стабіль-

ність режимів нерозповсюдження [11]. Аналогічну позицію поділяє і низка інших західних дослідників.

Від весни 2014 року, із початку російської агресії [3] й анексії Криму, російські політики та навіть окремі науковці — фахівці з міжнародного права та міжнародних відносин — намагаються виправдовувати агресивні дії В. Путіна. Вони стверджують: оскільки Будапештський меморандум не ратифікувала жодна зі сторін-підписантів, документ «не пройшов процес надання йому юридичної сили через відповідні парламентські процедури», що надає Росії «реальну правову відмовку». Вона нібито не має відповідних зобов'язань, а сам Меморандум можна вважати юридично нікчемним.

Міжнародно-правові докази чинності Будапештського меморандуму як міжнародного договору, обов'язкового до виконання всіма сторонами-підписантами

Попередня «аргументація» не витримує серйозної професійної критики, бо, по-перше, у прикінцевих положеннях цього документа зазначено, що «Цей меморандум набуває чинності з моменту підписання» [6] і тому не потребує ратифікації. Відповідно до частини 4 статті 15 Конституції РФ (від 12.12.1993), якщо міжнародним договором РФ встановлено інші правила, ніж ті, які передбачено законодавством країни, то застосовують правила міжнародного договору [12]. Крім того, як відомо, порядок укладення, виконання та

припинення міжнародних договорів Росії визначено Федеральним законом про міжнародні договори РФ від 15.07.1995. Цей Закон застосовують до всіх міжнародних договорів РФ, незалежно від їх виду й назви: договір, угода, конвенція, протокол, інші види та найменування договорів (пункт 2 статті 1). Він також поширюється на міжнародні договори, в яких РФ є державою — наступницею СРСР (пункт 3 статті 1). Відповідно до статті 6 згода РФ на обов'язковість для неї міжнародного договору може виражатися шляхом: підписання договору, обміну документами, ратифікації, затвердження, ухвалення, приєднання до договору, застосування будь-якого іншого способу висловлення згоди, про який домовилися сторони [13]. Така норма згаданого Закону повністю відповідає положенням Віденської конвенції про право міжнародних договорів (підписана у Відні 1969 р., набула чинності 1980-го) [14]. Приєднавшись у 1986 році, РФ є державою-учасницею цієї Конвенції як правонаступниця (чи продовжувачка) СРСР. Отже, ратифікація є лише одним із багатьох способів надання згоди на обов'язковість виконання міжнародного договору, а якщо в документі зазначено, що він набуває чинності з моменту його підписання, то, очевидно, він не потребує жодної іншої згоди на свою обов'язковість. Тим паче, що відповідно до пункту 1 статті 24 зазначеного Закону «міжнародні договори набувають чинності для РФ... у порядку й у терміни, передбачені в договорі чи узгоджені між сторонами». Аналогічну норму визначено й у Віденській конвенції про право міжнародних договорів. Принципи, за якими в зазначеному Законі

врегулюють відносини щодо укладання міжнародних договорів, є загальноприйнятими й використовували ще до укладення Будапештського меморандуму. Відповідно до частини 4 статті 15 Конституції РФ загальноприйняті принципи й норми міжнародного права та міжнародні договори РФ є складовою частиною її правової системи [12].

Незважаючи на те, що згідно з підпунктом «г» статті 15 згаданого Закону міжнародні договори Росії з питань роззброєння чи міжнародного контролю над озброєннями, забезпечення міжнародного миру та безпеки, яким можна вважати й Будапештський меморандум, підлягають ратифікації, оскільки останній було підписано раніше, ніж Федеральний закон про міжнародні договори РФ набрав чинності, зазначена норма щодо обов'язковості ратифікації не має зворотної дії в часі (загальноправовий принцип незворотності дії закону в часі закріплено, зокрема, у частині 1 статті 54 Конституції РФ) і не поширюється на Меморандум. Крім того, цей Закон спеціально не передбачає застосування його норм до відносин, що виникли до дати набрання ним чинності [12, 13].

Відповідно до підпункту «а» пункту 1 статті 2 Віденської конвенції поняття «міжнародний договір» визначається як «...міжнародна домовленість, укладена між державами в письмовій формі, яка регулюється міжнародним правом... незалежно від її конкретного найменування» [14]. Як наслідок, Будапештський меморандум є міжнародним договором РФ, обов'язковим для виконання.

Слід також зазначити, що в офіційних пошукових системах РФ щодо законодавчої бази й актів міжнародного права Будапештський меморандум фігурує як «міжнародний договір». Його текст розміщено в офіційному «Збірнику документів МЗС РФ» [15], а також у посібнику «Ядерне нерозповсюдження», офіційно рекомендованому для студентів ВНЗ, аспірантів, дипломатів і фахівців Росії [16].

Важливим міжнародно-правовим підтвердженням/доказом чинності й обов'язковості для виконання сторонами Будапештського меморандуму, зокрема для Росії, окрім вищезазначених, є два офіційних документа ООН: 1) документ ГА і РБ ООН A/49/765*S/1994/1399* від 19 грудня 1994 року у формі листа від імені постійних представників України, Великої Британії, РФ і США (А. Зленко, Д. Ханней, С. Лавров і М. Олбрайт) на адресу 59-ї сесії ГА з проханням поширити текст Будапештського меморандуму як офіційний документ Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки ООН [17]; 2) документ постійно діючої Конференції ООН із роззброєння CD/1285 від 21 грудня 1994 року у формі листа постійних представників зазначених чотирьох держав із проханням реєстрації Будапештського меморандуму та супровідного листа «офіційних документів Конференції з роззброєння та їх розповсюдження серед усіх держав... що беруть участь у роботі Конференції» [18]. Отже, представляючи Меморандум як офіційний документ найвпливовішої міжнародної організації у світі, якою є ООН, держави-учасниці цього міжнародно-правового документа тим самим підтверджу-

ють його чинність та обов'язковість. Сам факт реєстрації ООН Меморандуму як офіційного документа цієї організації також є підтвердженням.

Важливо також зазначити, що відповідно до статті 6 Закону України «Про приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року», ухваленого 16 листопада 1994 року, «цей Закон набирає чинності після надання Україні ядерними державами гарантій безпеки, оформлених шляхом підписання відповідного міжнародно-правового документа» [19]. Таким чином, якщо Будапештський меморандум не є тим документом, що надає Україні гарантії безпеки, тобто є «юридично нікчемним», як того хотіли би деякі російські «теоретики», то це значило би, що Україна не є стороною ДНЯЗ як неядерна країна й має право на власну ядерну зброю. Водночас, очевидно, що останнє твердження, будучи своєрідним міжнародно-правовим казусом, не є досить актуальним та реалістичним і не стоятиме на порядку денному принаймні в осяжній перспективі.

Якби твердження щодо «юридичної нікчемності» Будапештського меморандуму були справедливими, вони автоматично дискредитували б усі дії високих сторін на найвищому рівні, пов'язані з укладанням договору, оскільки це означало би, що вони підписували заздалегідь «юридично нікчемний» документ. А це суперечило б логіці тодішніх подій та основоположному й загально визнаному принципу міжнародного права — принципу сумлінного вико-

нання міжнародних зобов'язань («*pacta sunt servanda*» — договори мають виконуватися).

Водночас на офіційному рівні російська сторона все ж визнає обов'язковість виконання Меморандуму, хоча частково й опосередковано. У Заяві МЗС Росії від 01.04.2014 у відповідь на звинувачення в порушенні нею зобов'язань, зазначено, зокрема, що «РФ суворо дотримувалася та дотримується передбачених у Будапештському меморандумі зобов'язань щодо поважання суверенітету України... чого не можна сказати про політику західних країн, які під час подій на Майдані цим суверенітетом відверто знехтували», і підкреслено, що «загальним елементом Будапештського меморандуму з концепції “негативних гарантій” у класичному її розумінні є лише зобов'язання не застосовувати й не погрожувати застосуванням ядерної зброї проти неядерних держав. Таке зобов'язання Росії перед Україною не було порушено». Проте ці висловлювання суперечливі, адже якби країни-підписанти Меморандуму зобов'язувалися лише «не застосовувати й не погрожувати застосуванням ядерної зброї», це б суперечило попередній сентенції («...чого не можна сказати про політику західних країн, які під час подій на Майдані цим суверенітетом відверто знехтували»), адже російська сторона, очевидно, не мала на увазі застосування чи погрозу застосування з боку західних країн ядерної зброї проти України.

Деякі зауваження критиків, які, опираючись на положення частини 2 статті 7 Закону України «Про міжнародні договори Ук-

раїни» від 22.12.1993 № 3767-XII (що був чинним на дату підписання Меморандуму й до 03.08.2004), схильні вважати, що цей міжнародний договір нібито треба було ратифікувати, можна також однозначно й аргументовано відхилити, адже Меморандум не належить до жодного з видів договорів, які визначено у вичерпному переліку в частині 2 статті 7 цього Закону як такі, що мають бути ратифікованими. У підпункті «ж» пункту 2 статті 7 Закону визначено, що ратифікації підлягають міжнародні договори, ратифікація яких передбачена законом або самим міжнародним договором. Як відомо, ані Меморандумом, ані чинним на дату його укладання законодавством України ратифікацію не було передбачено [6, 20].

Отже, Україна, розглядаючи Будапештський меморандум як міжнародний договір, відповідно до Закону погодилася на набуття Меморандумом чинності з моменту його підписання, без визначення умови щодо його ратифікації [14]. Слід також наголосити на тому, що Будапештський меморандум, як офіційний міжнародний договір України, наведено під № 1034-1994 (1886) в офіційному багатотомному виданні МЗС України «Збірник чинних міжнародних договорів України» [21].

Часто можна почути, що хоча Будапештський меморандум і надає певні «віртуальні» гарантії Україні, вони не є конкретно визначеними. Але ж у більшості інших міжнародно-правових документів такі гарантії теж не прописано детально. Яскравим прикладом, на нашу думку, може бути Північноатлантичний (Вашингтонський) до-

говір 1949 року, який справедливо вважають чи не найбільш зобов'язальним та обов'язковим для виконання його сторонами. У славнозвісній статті 5 цього Договору йдеться про таке: «Сторони домовилися, що збройний напад проти однієї чи більше сторін... буде нападом проти всіх і, відповідно... кожна зі сторін... надаватиме допомогу сторонам, що зазнали нападу, шляхом ужиття негайних необхідних індивідуальних і колективних заходів, включно з використанням збройної сили, для відновлення та забезпечення безпеки в регіоні» [22]. Як бачимо, навіть у цьому «класичному» прикладі зобов'язального документа в міжнародному праві зобов'язання та гарантії сторін прописано не досить конкретно й однозначно. На нашу думку, такою є загальноприйнята світова практика міжнародних договорів. Лише в юридичних документах вузьких розділів права, зокрема таких, як корпоративне право, можна знайти приклади детально прописаних зобов'язань і конкретних дій сторін, а також відповідних санкцій за невиконання цих зобов'язань.

На думку Б. Кельмана, професора права й директора Міжнародного центру контролю над озброєнням Університетського коледжу права ДеПоль (м. Чикаго, США), у міжнародному праві Будапештський меморандум є юридично зобов'язальним документом, але ним не передбачено жодних засобів забезпечення його належної імплементації. Зобов'язання в рамках Меморандуму юридично підтверджують і доповнюють зобов'язання в рамках Гельсінського заключного акту ОБСЄ 1975 року. Крім того, існує низка інших

джерел міжнародного права, які зобов'язують Росію поважати територіальну цілісність України [23].

Руйнування Росією сучасного міжнародного порядку

Агресивні дії Росії проти України стали порушенням не лише Будапештського меморандуму, а й низки інших принципово важливих міжнародно-правових актів, серед яких: Статут ООН; Гельсінкський заключний акт 1975 року та десяток інших основоположних документів ОБСЄ; Угода про створення СНД від 8 грудня 1991 року; Декларація про дотримання суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності кордонів держав-учасниць СНД від 15 квітня 1994 року; Тристороння заява щодо гарантій безпеки України Президентів США, РФ та України від 14 січня 1994 року; рамковий Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною та РФ від 1997 р.; інші українсько-російські двосторонні договори й домовленості; ДНЯЗ та інші міжнародні документи. Серйозні гарантії є також у Хартії Україна–США про стратегічне партнерство від 19 грудня 2008 року. 4 грудня 2009 року в Спільній заяві президентів Росії та США було також підтверджено позицію щодо незмінності гарантій, зафіксованих у Будапештському меморандумі. Такі гарантії з боку РФ неодноразово було підтверджено в офіційних заявах керівництва МЗС, зокрема у квітні 2010 року.

Росія зруйнувала безпековий порядок у Європі, встановлений після завершення холодної війни та закріплений Основоположним актом про взаємні відносини, співробітництво та безпеку між Організацією Північноатлантичного договору та Росією, який було підписано в 1997 році в Парижі лідерами країн НАТО й Президентом РФ Б. Єльциним. Цей документ було спрямовано на розбудову «міцного та всеохоплюючого миру в

Євроатлантичному регіоні», у ньому зафіксовано вимоги та зобов'язання поважати суверенітет і територіальну цілісність усіх країн, не застосовувати силу чи загрозу силою, які брутально порушила Росія.

Відвертим знуцанням над принципами міжнародного права та світовою демократичною спільнотою є «пояснення» Росією своїх агресивних дій в Україні. Спочатку Президент В. Путін у притаманному йому стилі заявив 4 березня 2014 року, що якщо в лютому 2014-го в Україні відбулася революція, то на її території виникла нова держава, щодо якої Росія не підписувала жодних зобов'язальних документів. За аналогічною логікою Росія — держава, яка

сформувалась у результаті не менш революційних процесів розвалу Радянського Союзу та, відповідно, не може претендувати ані на територію Східної Пруссії (Калінінградська область), ані на північні території Японії (південнокурильські острови Ітуруп, Кунашир, Шикотан, Хабомаї), ані на території частини Ленінградської області та Карелії, які відійшли до СРСР у результаті радянсько-фінської війни 1939–1940 рр. Такий російський «аргумент» припускає, що міжнародні домовленості та договори укладають не між державами, а між урядами, що нібито не створює тривких зобов'язань у разі, якщо хоча би в одній зі сторін відбувається зміна уряду. Водночас, відповідно до незмінних принципів міжнародного права, міжнародні договори й інші міжнародні домовленості або угоди укладають уряди від імені держав.

19 березня 2014 року МЗС Росії в зухвалій формі «спростувало» власну причетність до порушень умов Будапештського ме-

морандуму та звинуватило в цьому США, ЄС та нову українську владу, які нібито діяли «проти політичної незалежності та суверенітету України, порушуючи зобов'язання, передбачені Будапештським меморандумом». На початку квітня було цинічно заявлено, що «Росія не брала на себе зобов'язання примушувати частину України залишатися в її складі проти волі місцевого населення, а положення Будапештського меморандуму не поширюються на обставини, що стали наслідком дій внутрішньополітичних чи соціально-економічних факторів». Лицемірними є також твердження МЗС РФ про те, що «втрата Україною територіальної цілісності стала результатом складних внутрішніх процесів, до яких Росія та її передбачені Будапештським меморандумом зобов'язання не мають відношення» [24].

Зміни світового порядку та реальний суверенітет держав

Агресія Росії проти України фактично руйнує чи не останні елементи Вестфальської системи міжнародних відносин, яку було сформовано в 1648 році — за підсумками кривавої Тридцятирічної «світової» війни. Головними принципами Вестфальського світоладу, який пройшов численні модифікації та існує до сьогодні, є: формування та пріоритет «держав-націй», «національних інтересів» і «національного/державного суверенітету», формування ба-

лансу сил та коаліцій, обов'язковість виконання міжнародних договорів.

Сформувала біполярний світ і блокове протистояння та ініціювала розгортання холодної війни між двома основними «центрами сили» Ялтинсько-Потсдамська система міжнародних відносин, 70-річний ювілей становлення якої відзначали у 2015 році. Вона стала 6-ю модифікацією Вестфальського світоладу. 2-ю модифікацією став Віденський конгрес 1815 року, який зафіксував черговий перерозподіл територій світу за підсумками кровопролитних Наполеонівських війн. Наступні модифікації Вестфальської системи та-

Підписання Версальського мирного договору (28 червня 1919 року) між представниками держав-переможниць і Німеччиною

кож були пов'язані з масштабними військовими потрясіннями: 3-тя — Паризький Конгрес 1856 року за підсумками Кримської війни 1854–1856 рр.; 4-та — Франкфуртський мир за підсумками франко-пруської війни 1870–1871 рр.; 5-та — Версальський мир за підсумками Першої світової війни 1914–1918 рр. [25].

Модифікуючи попередній світолад — багатополлярний світ, утворений за підсумками Першої світової війни й укладення Версальського миру (Версальсько-Вашингтонська система) — Ялтинсько-Потсдамська система санкціонувала формування світу біполярного, у рамках якого було відроджено концепцію «обмеженого суверенітету» держав, які підпадають під контроль «великих держав». Повним або реальним суверенітетом [26] у такій системі володіли лише дві супердержави блокового протистояння — США і СРСР, а їхні сателіти – країни, що належали до двох блоків, які ворогують між собою: «капіталістичні країни» Західної Європи та Північної Америки, відповідні країни Азії та Південної Америки, «соціалістичні країни» Східної Європи, окремі країни Азії та Латинської Америки — наділялися «обмеженим суверенітетом», оскільки не були цілком суверенними та самостійними у своїй зовнішній і внутрішній політиці, діяли відповідно до національних інтересів та настанов, сформульованих двома над-

державами — лідерами блоків. При цьому «обмеження суверенітету» в рамках «західного блоку» було значно м'якшим ніж «східного». Щодо політики «комуністичного блоку» країн, така ідеологія отримала серед політологів і політиків Західного світу назву «доктрина Брежнєва».

Розпад СРСР і «комуністичного блоку» країн, припинення блокового протистояння та руйнація біполярного світоладу на початку 1990-х років активізували процеси глобалізації та формування однополярної світової політичної системи на чолі з єдиним лідером — США. Глобалізація стає міжнародною системою, яка прийшла на зміну «холодній війні» та біполярній (Ялтинсько-Потсдамській) системі, а отже, її можна вважати 7-ю модифікацією Вестфальської системи міжнародних відносин.

США як світовий лідер в економічному, військовому, науково-технічному, культурно-гуманітарному та технологічному вимірах суспільної діяльності сьогодні, а також у короткостроковій і середньостроковій перспективах значно випереджатимуть не лише інші держави, але й наявні у світі «центри сили», якими можна вважати Європейський Союз, Китай, Індію, Бразилію, Японію та Росію, а також досить успішні й авторитетні міжнародні політико-економічні структури — БРІКС, ASEAN, ШОС, MERCOSUR та ін.

Трагічні події у США 11 вересня 2001 року засвідчили вразливість єдиної наддержави перед викликами нових нетрадиційних загроз, зокрема міжнародного тероризму та змінили світовий тренд, який полягав у зміцненні американського домінування та

системи однополярного світу. Нова тенденція, що спостерігається на тлі зростання та зміцнення інших «центрів сили», може свідчити про поступове формування нового світопорядку — «нової багатопольярної системи», або «однополярної багатоцентричної системи», оскільки згадані нові «центри сили» навіть у середньостроковій перспективі навряд чи будуть самостійними полюсами нової міжнародної системи, яку нині формують. Принциповою особливістю такої системи світоладу є: повний реальний суверенітет лише однієї держави у світі — США; низка держав, які хоча й беруть активну участь у діяльності широкої мережі міжнародних організацій, але прагнуть набуття реального суверенітету (Китай, Індія, Росія, Бразилія, Іран, а також ЄС і ASEAN); більшість інших держав світу, що відмовляються від частини свого суверенітету,

беруть участь у широкій мережі міжнародних організацій добровільно. При цьому реальний суверенітет країн-членів згаданих міждержавних утворень обмежується формуванням спільних інтересів і спільних дій із принципових питань зовнішньої та безпекової політики.

Сьогоднішня зовнішня політика РФ щодо країн пострадянського простору (насамперед України), є агресивною та подібною до згаданої зовнішньополітичної доктрини «обмеженого суверенітету» («доктрини Брежнєва»). Вона реалізує «нову доктрину обмеженого суверенітету» («доктрину Путіна»), змістове концептуальне наповнення якої активно формувалося впродовж 2014–2015 рр. на тлі анексії Криму та воєнної агресії на Донбасі. Російська агресія проти України є відвертим викликом світовій системі міжнародних відносин та домінуванню в ній США, незважаючи на те, що сама РФ, навіть якщо вважати її регіональним «центром сили», значно поступається в усіх компонентах міжнародного впливу (економічна, військова, наукова й технологічна міць, «м'яка сила» та культурно-гуманітарна сфера) як світовому «гегемону», так і більшості інших «центрів сили» нашої планети. Єдиним конкурентним до американського компонентом російського силового потенціалу є наявність другого у світі ядерного арсеналу, а також конвенціональних збройних сил регіонального масштабу.

Отже, російська агресія, цей зухвалий виклик світовому демократичному співтовариству, аж ніяк не відповідає реальним економічним та іншим можливостям Росії та нагадує політику шантажу,

яку протягом останнього десятиліття здійснює Північна Корея, продовжуючи розвиток своєї ракетно-ядерної програми та випробування. КНДР проводить таку політику з метою стримування США та гарантування тривалого існування свого тоталітарного режиму. Росія ж, брякаючи конвенціональною та загрожуючи ядерною зброєю, намагається залякати сусідів, позиціонувати себе як велику регіональну державу, повернути собі статус окремого «полюса» чи хоча б «центру сили» світової політики. Якщо цей виклик спрямований на США, то він є блефом, адже силові можливості цих двох країн порівняти важко, не кажучи вже про кумулятивні сили їхніх союзників, серед яких у Росії немає надійних потужних партнерів. США мають значно більше ресурсів та можливостей, аби суттєво послабити рівень національної безпеки РФ і посилити її вразливість до локальних конфліктів.

18 вересня 2014 року Президент України П. Порошенко під час свого виступу на спільному засіданні Палати представників і Сенату Конгресу США заявив, що агресивні дії Росії «фактично зруйнували післявоєнну міжнародну систему стримувань і противаг», та відзначив провал міжнародних гарантій і запевнень у безпеці, які були гарантовані Україні. Це фактично означає «ерозію міжнародних домовленостей» — жодні угоди та договори не можуть убезпечити світовий порядок. Водночас американським парламентаріям було нагадано про зобов'язання США захищати територіальну цілісність України та висловлено сподівання щодо дотримання цих обіцянок [27].

Деякі американські аналітики у зв'язку з порушенням будапештських гарантій висловлювалися за направлення сил НАТО в Україну, а також застосування статті 4 Вашингтонського договору, бо ситуація в Україні, на їхню думку, може загрожувати безпеці й територіальній цілісності країн-членів Альянсу. Згадана стаття Північноатлантичного договору зазначає: «Сторони консультиватимуться між собою, коли, на думку якоїсь із них, виникне загроза її територіальній цілісності, незалежності чи безпеці» [22].

У березні 2014 року безпосередній учасник процесу укладання Будапештського меморандуму від нашої держави, колишній Президент України (1994–2005 рр.) Л. Кучма у своїй офіційній заяві

висловив сподівання, що керівники США, Великої Британії, Росії, Франції та Китаю, які надали гарантії територіальної цілісності нашій країні, залишаться вірними власним зобов'язанням. А в кінці червня 2015 року він же заявив, що відповідати за врегулювання ситуації на Донбасі мають як Україна, так і країни-підписанти Будапештського меморандуму, закликавши «європейців і американців» вжити заходів щодо захисту безпеки та територіальної цілісності України.

Ерозія міжнародно-правових режимів нерозповсюдження

Важливим механізмом гарантування світової безпеки є міжнародно-правові режими нерозповсюдження зброї масового знищення (ядерної, хімічної та бактеріологічної). Наріжним каменем міжнародно-правової системи нерозповсюдження ядерної зброї є ДНЯЗ, сторонами якого є більшість країн світу, за винятком Ізраїлю, Індії, Північної Кореї (КНДР) і Пакистану — держав, які фактично володіють ядерною зброєю, хоча й офіційно не визнані ядерними [28]. Гарантії, надані Будапештським меморандумом, були принциповою умовою приєднання України до ДНЯЗ як без'ядерної країни. Провал цих гарантій негативно впливатиме на переговорні процеси з урегулювання сучасних світових проблем нерозповсюдження, серед яких найбільш резонансними насамперед є північно-корейська та іранська ядерні проблеми [29].

Північнокорейська ракетно-ядерна проблема. Розпад СРСР та глобальної біполярної системи на початку 1990-х років послабив міжнародні позиції Північної Кореї. Її тоталітарне керівництво сприйняло це як загрозу нинішньому режиму. Це активізувало зусилля з реалізації програми створення «зброї ядерного стримування». У 2003 році під тиском міжнародної спільноти розпочалися шестисторонні переговори з урегулювання корейської ядерної проблеми за участі КНДР, Республіки Корея, США, Китаю, Росії та Японії, що просуваються з великими складнощами та періодич-

но перериваються у зв'язку з відсутністю довіри між КНДР і США. Кілька разів КНДР, шантажуючи світ, заявляла про вихід із ДНЯЗ і тричі (у 2006, 2009 і 2013 рр.) проводила випробовування ядерної зброї, що у відповідь супроводжувалося політичним тиском та економічними санкціями від світового співтовариства. Корейське врегулювання має циклічний характер, і світова спільнота мала би сподіватися, що черговий виток спіралі нового циклу стане більш результативним, ніж попередні. Водночас агресія Росії щодо України, безпрецедентна за своєю зухвалістю анексія Криму, участь російських регулярних армійських підрозділів у воєнних діях на Донбасі й активна її підтримка проросійських бойовиків фінансами, зброєю та воєнною технікою показали примарність «гарантій» навіть із боку великих ядерних держав — постійних членів Ради Безпеки ООН — суверенітету та територіальної цілісності України в обмін на її відмову від ядерної зброї, зафіксованих у Бу дапештському меморандумі.

Провал будапештських «гарантій» є сигналом світові, що чи не єдиним надійним шляхом убезпечення держав є розвиток власної ядерної зброї. Не один десяток «порогових» країн і таких, що мали наміри та технологічні можливості створення такої зброї, глибоко замислилися нині над цим питанням, і ситуація довкола України стає для них наочним прикладом примарності надій на «гарантії» ядерних держав. Вочевидь, Північна Корея є найпершою державою, яка робитиме відповідні висновки, тим більше, що серед учасників механізму шестисторонніх переговорів є три ядерні держа-

ви (США, Росія і Китай), які декларували будапештські «гарантії». Отже, очікування принципових зрушень у переговорному процесі з урегулювання корейської ядерної проблеми в середньостроковій перспективі є сумнівними. Не маючи жодної можливості конвенціональними військовими засобами протидіяти США та їхнім союзникам у регіоні та побоюючись дій, спрямованих на повалення керівного режиму, КНДР продовжуватиме розвивати ядерну програму. Провал Будапештських та інших міжнародних гарантій для України має зміцнити впевненість північнокорейських «яструбів» у надійності обраної стратегії подальшого розвитку ядерної зброї як засобу стримування.

Відсутність довіри та дієвих гарантій на повалення північнокорейського режиму зводить нанівець можливості розв'язання корейської ядерної кризи. Науково-експертне середовище та ЗМІ Південної Кореї, розглядаючи події навколо України в контексті інтересів власної національної безпеки, висловлюють побоювання щодо порушення гарантій Будапештського меморандуму, що надає КНДР можливість зберігати *de facto* статус ядерної держави та продовжувати ядерні та ракетні випробування. Так, за даними військового відомства Республіки Корея, у 2014 році Північна Корея здійснила випробувальні запуски 111 балістичних ракет малої та середньої дальності.

Іранська ядерна проблема

Іран є іншою гострою проблемою ядерного нерозповсюдження, урегулювання якої проводять у рамках багатостороннього формату (за участю США, Великої Британії, Франції, Німеччини, Росії, ЄС, Китаю) переговорів із припинення іранської ядерної програми. Офіційний Тегеран в обмін на відмову від збагачення урану й виробництва плутонію намагається отримати гарантії США щодо відсутності планів військового усунення керівного режиму Ірану, пом'якшення та подальшого скасування американських санкцій, що негативно впливають на економіку країни, а також безперебійного постачання реакторного палива для об'єктів мирної ядерної енергетики. Можна прогнозувати, що й у цьому разі провал будапешт-

ських гарантій впливатиме на подальше формування позиції Ірану щодо ядерного нерозповсюдження та його довіру до гарантій західних партнерів, незважаючи на певний прогрес, досягнутий влітку 2015 року.

Логіка керівництва Північної Кореї та Ірану може бути такою: якщо гарантії ядерних держав не працюють для України — європейської демократичної країни, добропорядного члена світової спільноти, — то вони навряд чи працюватимуть для країн, які в західній риторичі називають країнами «вісі зла», «ізгоями» та країнами-«паріями».

Наочним прикладом можуть також бути події в Іраку, який у 2003 р. зазнав інтервенції та повалення режиму диктатора С. Хусейна, незважаючи на співпрацю країни з МАГАТЕ та дотримання

відповідних резолюцій ООН. Аналогічною є ситуація навколо проблеми Лівійської програми створення зброї масового знищення. Хоча лідер цієї країни М. Каддафі під міжнародним тиском погодився на припинення програми, це не врятувало його режим від повалення в результаті громадянської війни в країні у 2011 році за підтримки країн-членів НАТО.

Інші ознаки нестабільності міжнародно-правового режиму нерозповсюдження ядерної зброї

Колишній генеральний секретар НАТО й державний секретар із питань оборони Великої Британії Лорд Робертсон, відповідаючи в лютому 2015 року на заклики місцевої Шотландської націоналістичної партії щодо доцільності для країни відмовитися від ядерної зброї як засобу стримування можливої агресії, звертає увагу на ситуацію навколо України. Він ставить риторичне запитання: «Чи було б окуповано Крим, украдено Східну Україну, якби українці залишили частину ядерної зброї?» [30].

Серед інших неядерних держав, які виявляють (або виявили) інтерес до атомної енергетики та володіють (чи володіли) технічними можливостями, що дозволяють у майбутньому створити ядерні боєприпаси, можна назвати такі: Сирія, Японія, Республіка Корея, Тайвань, Алжир, Єгипет, Лівія, Південно-Африканська Республіка (ПАР), Саудівська Аравія, Туреччина, Україна, Аргентина

Джордж Айлей МакНіл Робертсон, лорд Порт-Елленський

та Бразилія. Свого часу такі країни, як Австрія, Німеччина, Норвегія, Швейцарія та Японія, мали технологічні можливості створення ядерної зброї, але відмовилися від цього. ПАР (1991 р.) і Україна (1994 р.), які реально володіли такою зброєю, під тиском визнаних ядерних держав добровільно від неї відмовилися.

Складний комплекс проблем нерозповсюдження ядерної зброї, а також очевидний про-

вал, здавалося б, надійних міжнародних гарантій територіальної цілісності та непорушності кордонів України в обмін на добровільну відмову від ядерної зброї можна вважати серйозним дестабілізуючим фактором ерозії, якщо не руйнування, міжнародно-правових систем нерозповсюдження зброї масового знищення, і не лише ядерної зброї. Така невтішна ситуація з дотриманням міжнародних гарантій, руйнуючи довіру до міжнародних домовленостей, може також вплинути на стабільність інших режимів нерозповсюдження — хімічної та бактеріологічної зброї.

Варто звернути увагу на характерну тенденцію, що спостерігається останнім часом у настроях населення України. За опри-

людненими у жовтні 2014 року результатами опитування, проведеного Центром Разумкова, 49,3% громадян вважають, що наша країна має відновити статус ядерної держави, водночас проти виступають 27,7% опитаних. За ядерний статус виступає західний і центральний регіони (відповідно 64,3% і 60,3%), а також відносна більшість мешканців півдня країни (39,5%). Кількість прибічників і противників на Сході приблизно однакова (36,8% і 39,5%).

За інформацією українських ЗМІ, 20 березня 2014 року народні депутати України від фракцій «Батьківщина» й «УДАР» внесли до Верховної Ради проект Закону про денонсацію ДНЯЗ та вихід України з міжнародно-правового режиму нерозповсюдження ядерної зброї. Однак представники Адміністрації Президента та керівництво МЗС України неодноразово відсторонювалися від подібних ініціатив. Згідно з офіційною заявою МЗС України не планувала й не планує відновлювати свій ядерний статус. А втім, восени 2014 року відомий російський політик-опозиціонер Б. Немцов, який трагічно загинув у лютому 2015-го, заявив, що відмова Росії від консультацій підписантів Будапештського меморандуму дає Україні право повернути ядерний статус, а дії Путіна щодо анексії Криму та інтервенції на Сході України ламають світовий порядок нерозповсюдження ядерної зброї та розв'язують руки Києву у створенні власних ядерних сил.

Не вдаючись до теоретичної дискусії щодо можливості чи неможливості відновлення подібного розвитку подій і того, мала чи не мала вона статус ядерної держави перед тим, як добровільно

відмовилась у 1994 році від залишеної СРСР у спадок ядерної зброї, нині можна стверджувати про тенденції зростання «войовничості» у настроях українських громадян. Зокрема представників політикуму, що може віддзеркалювати глобальну тенденцію еволюції настроїв населення багатьох країн, які не почуваються захищеними в сучасних складних умовах турбулентного світу. І головним фактором, що спричиняє такі тенденції, є формування стійкої недовіри до міжнародних гарантій, які, зіштовхуючись на практиці із зухвалою агресією та відвертим ігноруванням міжнародних норм і принципів, демонструють свою неефективність і безпорадність.

У квітні-травні 2015 року в Нью-Йорку відбулася чергова Оглядова конференція з виконання ДНЯЗ на рівні міністрів закордонних справ країн-учасниць, підсумки якої провідний російський фахівець у сфері нерозповсюдження В. Орлов назвав провальними [31]. Очевидно, що причиною цього провалу стала, зокрема, російська агресія та недотримання Будапештських гарантій Україні, про що доповіли у своїх виступах керівники делегацій США, Канади, Польщі, Естонії та України. Вони звинуватили Росію в агресії проти України та порушенні взятих на себе зобов'язань, що спричинило негативний вплив на весь комплекс проблем нерозповсюдження та глобальну безпеку, а також закликали вивести війська з території України та поважати її суверенітет і територіальну цілісність [32].

Міністр закордонних справ України Павло Клімкін і Держсекретар США Джон Керрі

Глава делегації України, Міністр закордонних справ України П. Клімкін у своєму виступі наголосив: «Міжнародне співтовариство має визнати, що Україна є поворотним пунктом, який визначатиме, чи здатний режим ДНЯЗ зупинити поширення ядерної зброї. Доки не буде відновлено територіальну цілісність України та звільнено Крим, у рамках ДНЯЗ не можна проводити політику у форматі “business as usual”» [33]. Він сказав, що «Будапештський меморандум не має статусу договору», хоч і «є важливим політичним інструментом». Як уже було доведено, перша частина цієї тези не є достатньо обґрунтованою, бо Меморандум є чинним міжнародним договором, обов’язковим для виконання всіма його сторонами й насамперед Росією. Водночас Україна своєчасно й у повному об-

сязі виконала всі свої зобов'язання, узяті в рамках цього міжнародно-правового документа. Отже, слово сьогодні за ядерними державами, постійними членами Ради Безпеки ООН — чи продемонструють вони власну прихильність до зобов'язань і норм міжнародного права.

Слід також відзначити заяву, зроблену в жовтні 2015 року по-

Надзвичайний і Повноважний Посол Великої Британії в Україні Джудіт Гоф

словом Великої Британії в Україні Дж. Гоф, про те, що Сполучене Королівство готове співпрацювати в рамках Будапештського меморандуму для відновлення повного суверенітету України. На її думку, нинішня позиція держави є незмінною та полягає в підтримці Меморандуму. Посол згадала, як у березні 2014 року вона з коли-

шнім Міністром закордонних справ Великої Британії брала участь у зустрічі на рівні міністрів закордонних справ у Парижі, скликаній разом зі США для виконання положень цього документа (країни-підписанти зобов'язані проводити зустрічі в разі його порушення). «Велика Британія, США та Україна були присутніми на цій зустрічі, а Росія не з'явилася... Ми продовжуємо підтримувати Будапештський меморандум, хоча Росія не виконує свою роль і не бере участі в дотриманні його положень... Ми готові співпрацювати в рамках Меморандуму, але важко його дотримуватися, коли одна з головних сторін не долучається до цього процесу» [34].

Висновки та рекомендації

Отже, це хибна теза з позиції міжнародного права, що Будапештський меморандум є «юридично нікчемним» документом. Меморандум є повноцінним міжнародним договором, зобов'язання щодо якого Україна повністю та своєчасно виконала. Небажання Росії визнавати очевидні факти власної агресії проти України, а також намагання інших підписантів Меморандуму ухилитися від своєї відповідальності, спричиняють демагогічну риторику довкола цього міжнародно-правового документа, яку останнім часом озвучує насамперед російська сторона.

Юридичні факти порушень Росією своїх зобов'язань, передбачених Будапештським меморандумом, а також довгої низки інших принципово важливих міжнародно-правових документів мають

стати тією юридичною базою, на основі якої формуватимуться судові позови України проти Росії до міжнародних судових інституцій.

Відповідно до норм міжнародного права Будапештський меморандум є юридично зобов'язальним міжнародним договором. Водночас ним не передбачено ефективних засобів забезпечення його належної імплементації. Зобов'язання в рамках Меморандуму юридично підтверджують і доповнюють зобов'язання в рамках Гельсінського заключного акту ОБСЄ. Існує також низка інших джерел міжнародного права, які зобов'язують Росію поважати територіальну цілісність України.

Спроби заперечення юридично зобов'язального характеру Будапештського меморандуму нині цілеспрямовано просуває, «аргументує», фальсифікує та нав'язує світовій спільноті російська сторона. Таке заперечення автоматично спричинило б можливе виведення Росії з-під міжнародно-правової відповідальності, яка є набагато дієвішою, ніж політична відповідальність, і може передбачати низку примусових заходів — аж до правомірного застосування сили проти агресора. Порушення ж політичного зобов'язання та політичної відповідальності, як правило, викликає лише моральний осуд, що, власне, і намагаються нині нав'язати як єдино можливий варіант сатисфакції для України.

Складний комплекс проблем нерозповсюдження ядерної зброї, а також очевидний провал, здавалося б, надійних міжнародних гарантій територіальної цілісності та непорушності кордонів України

в обмін на добровільну відмову від ядерної зброї є серйозним дестабілізуючим фактором ерозії міжнародно-правових систем нерозповсюдження зброї масового знищення. Головним фактором, що спричиняє тенденції дестабілізації, є формування стійкої недовіри до міжнародних гарантій, які, зіштовхуючись на практиці зі зухвалою агресією та відвертим ігноруванням міжнародних норм і принципів, демонструють неефективність та безпорадність. Беручи участь у представницьких міжнародних форумах із проблем нерозповсюдження, офіційні представники України, фахівці, а також науковці повинні активніше наголошувати на такій небезпеці та її глобальних руйнівних наслідках.

Вимагати сьогодні від світу додаткових юридично зобов'язальних гарантій безпеки, територіальної цілісності та непорушності кордонів України, як це пропонують окремі українські політики, неактуально, адже, по-перше, час реалістичності таких вимог утрачено 21 рік тому, і, по-друге, це може спричинити хвилю аналогічних вимог із боку інших держав так званої сірої зони, які не входять до систем колективної безпеки. А найголовніше — цього й не треба робити, необхідно лише вимагати від наших іноземних партнерів сумлінного виконання вже досягнутих домовленостей і реалізації гарантованих Україні будапештських запевнень.

Насамперед необхідно вжити більш активних, рішучих і безкомпромісних заходів економічного та політичного тиску, зокрема у формі санкцій, на Росію з боку західних «гарантів», ядерних держав і постійних членів РБ ООН із метою наближення її зовнішньої

та безпекової політики на пострадянському просторі до цивілізованих норм міжнародних відносин.

Незважаючи на важливість надійного функціонування міжнародно-правових механізмів гарантування безпеки, найефективнішим шляхом вирішення гострих безпекових проблем, що стоять перед Україною, є нарощування власних оборонних і безпекових потужностей, продовження активної інтеграції до євроатлантичної системи колективної безпеки демократичних націй, ефективність і надійність якої перевірено часом.

1. *Лоссовський І.Є.* До 20-ї річниці будапештських «гарантій»: Агресія Росії проти України як фактор ерозії міжнародно-правових режимів нерозповсюдження // Зовнішні справи. — 2014. — № 11. — С. 6–11.

2. *Зленко А.М.* Дипломатія і політика. — Х.: Фоліо, 2003. — 559 с.

3. *Лоссовський І.Є.* Зовнішньополітична стратегія Росії щодо України як реалізація «нової доктрини обмеженого суверенітету» («доктрини Путіна») // Зовнішні справи. — 2015. — № 5. — С. 12–15.

4. *Резолюція* No 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/aggression.shtml.

5. *Von Clausewits C.* On War. — Oxford, USA: Oxford University Press, 2008. — 284 p.

6. *Текст Будапештського меморандуму* на офіційному сайті Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_158

7. *Травников А.* Коса Тузла и стратегические интересы России. — Ростов-на-Дону: Феникс, 2005. — 268 с.

8. *Литвиненко О., Горбулін В.* Європейська безпека: можливий шлях послабити виклики та загрози // Дзеркало тижня. — No 43. — 2009.

9. *Попкова А.* Про «Документ із “шафи”» // День. — No 220. — 4 грудня 2009 року.

10. *Василенко В.* Про гарантії без гарантій «документа в шафі» // День. — No 224. — 10 грудня 2009 р.

11. *Pifer S.* Ukraine crisis' impact on nuclear weapons [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://edition.cnn.com/2014/03/04/opinion/pifer-ukraine-budapest-memorandum/>

12. *Конституція РФ* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.constitution.ru/>

13. *Федеральный закон о международных договорах РФ от 15.07.1995 р.* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rg.ru/1995/07/21/mejdunarodnye-dogovory-dok.html>

14. *Віденська конвенція про право міжнародних договорів* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_118/print1360011924541931

15. *Российско-украинские отношения. 1990–1997 гг.: сборник документов.* — М.: МИД РФ, 1998. — С. 210–211.

16. *Ядерное нераспространение: учебное пособие для студентов ВУЗ.* — В 2 т. — Т. 2. (под. ред. В.А. Орлова). — 2-е изд. — М.: ПИР-Центр, 2002. — С. 406–408.

17. *Документ ГА і РБ ООН A/49/765*S/1994/1399** від 19 грудня 1994 р [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N9450764.pdf>

18. *Документ постійно діючої Конференції ООН з роззброєння CD/1285* від 21 грудня 1994 р [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G94/652/94.pdf>

19. *Закон України* Про приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 16 листопада 1994 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/248/94-вр>

20. *Закон України* Про міжнародні договори України від 22.12.1993 р. No 3767-XII (чинний до 3 серпня 2004 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3767-12>

21. *Збірник чинних міжнародних договорів України*. — 1994. — Том 4. — Книга 2 (липень-грудень 1994р.). — К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2004. — С. 603–604.

22. *The North Atlantic Treaty*. Washington D.C. — 4 April 1949 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/stock_publications/20120822_nato_treaty_en_light_2009.pdf

23. *Synovitz R.* Explainer: The Budapest Memorandum And Its Relevance To Crimea [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rferl.org/content/ukraine-explainer-budapestmemorandum/25280502.html>

24. *Веб-сайт МЗС Російської Федерації* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.mid.ru.

25. *Кортунов С.В.* Крушение Вестфальской системы и становление нового мирового порядка // *Мировая политика*. — Москва: Изд. дом ГУ-ВШЭ, 2007. — С. 75–117.

26. *Кокошин А.* Реальный суверенитет в современной мирополитической системе. — Москва: Изд. «Европа», 2006. — 175 с.

27. *Full text of Poroshenko's speech* to joint session of US Congress // *Kyiv Post*. — September, 19, 2014.

28. *Безопасность Европы* (монографія под ред. В.В. Журкина). — Институт Европы РАН. — Москва: Весь Мир, 2011. — 752 с.

29. *Лоссовський І.Є.* Історія, сучасний стан і перспективи корейського врегулювання // *Зовнішні справи*. — No 4. — 2014. — С. 44–49.

30. *Agenda: former NATO boss Lord Robertson* // Herald Scotland. — 19 February, 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.heraldsotland.com/comment/columnists/agenda.118839437>

31. *Орлов В. А.* Стекланный зверинец нераспространения. Почему не удалась Обзорная конференция // Россия в глобальной политике. — No 4 (июль-август), 2015.

32. *Офіційний веб-сайт ООН* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.un.org/en/conf/npt/2015/statements/>

33. *Веб-сайт МЗС України* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.mfa.gov.ua

34. *Інтерв'ю Посла Великої Британії в Україні Дж. Гоф* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.unian.ua/politics/1141545-britaniya-gotova-spivpratsyuvati-v-ramkah-budapeshtskogo-memorandumu-dlya-vidnovlennya-suverenitetu-ukrajini-posol.html>

МЕМОРАНДУМ ПРО ГАРАНТІЇ БЕЗПЕКИ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРИЄДНАННЯМ УКРАЇНИ ДО ДОГОВОРУ ПРО НЕРОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ

Дата підписання: 05.12.1994

Дата набуття чинності: 05.12.1994

Україна, Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки, вітаючи приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (995_098) як держави, що не володіє ядерною зброєю, беручи до уваги зобов'язання України ліквідувати всю ядерну зброю, що знаходиться на її території, у визначений період часу, відзначаючи зміни ситуації в галузі безпеки в усьому світі, включаючи закінчення холодної війни, що створили умови для глибоких скорочень ядерних сил, підтверджують таке:

1. Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують Україні їх зобов'язання згідно з принципами Заключного акта НБСЄ (994_055) поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони України.

2. Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують їх зобов'язання утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності

України, і що ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України, крім цілей самооборони або будь-яким іншим чином згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй (995_010).

3. Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують Україні їх зобов'язання згідно з принципами Заключного акта НБСЄ (994_055) утримуватись від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною прав, притаманних її суверенітету, і таким чином отримати будь-які переваги.

4. Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують їх зобов'язання домагатися негайних дій з боку Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй з метою надання допомоги Україні як державі-учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (995_098), що не володіє ядерною зброєю, в разі, якщо Україна стане жертвою акту агресії або об'єктом погрози агресією з використанням ядерної зброї.

5. Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підтверджують щодо України їх зобов'язання не застосовувати ядерну зброю проти будь-якої держави-учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (995_098), що не володіє ядерною зброєю, крім випадку нападу на них самих, їхні території чи їхні підопічні території, їхні збройні сили або на їхніх союзників з боку такої

держави спільно або в союзі з державою, яка володіє ядерною зброєю.

6. Україна, Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки будуть проводити консультації у випадку виникнення ситуації, внаслідок якої постає питання стосовно цих зобов'язань.

Цей меморандум набуває чинності з моменту підписання.

Підписано у чотирьох рівно автентичних примірниках українською, англійською та російською мовами.

За Україну

Л. Кучма

За Російську Федерацію

Б. Єльцин

За Сполучені Штати Америки

Б. Клінтон

*За Сполучене Королівство Великої Британії та
Північної Ірландії*

Дж. Мейджор

Будапешт, 5 грудня 1994 року

ТРИСТОРОННЯ ЗАЯВА ПРЕЗИДЕНТІВ УКРАЇНИ, США ТА РОСІЇ

Дата підписання: 14.01.1994

Дата набуття чинності: 14.01.1994

14 січня ц. р. у Москві зустрілися Президенти Л. Кравчук, Б. Клінтон та Б. Єльцин. Три Президенти підтвердили те, що вони співпрацюватимуть між собою як повноправні та рівноправні партнери і що відносини між їх країнами повинні будуватись на засадах поваги до незалежності, суверенітету та територіальної цілісності кожної держави.

Три Президенти погодились щодо важливості розвитку взаємовигідних і всебічних відносин економічного співробітництва. У цьому зв'язку вони вітали намір США надати допомогу Україні та Росії з метою підтримки створення ефективної ринкової економіки.

Три Президенти розглянули прогрес, досягнутий у галузі скорочення ядерних сил. Деактивація стратегічних сил вже здійснюється у США, Росії та Україні. Президенти вітали деактивацію ракет РС-18 (СС-19) і РС-22 (СС-24), що проводиться на території України, шляхом зняття з них боєзарядів.

Президенти прагнуть, щоб Договір про СНО-I (840_050) набрав чинності, включаючи Лісабонський протокол (998_070) і пов'язані з ним документи, і Президент Л. Кравчук підтвердив свою відданість тому, щоб Україна приєдналася до Договору про нерозповсюд-

ження ядерної зброї (995_098) як держава, що не володіє ядерною зброєю, в якомога коротший можливий час. Президенти Б. Клінтон і Б. Єльцин зазначили, що набрання чинності Договором про СНО-I дозволить їм домагатися скорішої ратифікації Договору про СНО-II. У зв'язку з цим Президенти обговорили кроки, які здій-снять їхні країни з метою вирішення певних питань у галузі ядерної зброї. Президенти наголосили на важливості забезпечення безпеки та надійного зберігання ядерної зброї до її розукомплектування. Президенти визнають важливість надання компенсації Україні, Казахстану та Білорусі за вартість високозбагаченого урану, що міститься у ядерних боєзарядах, розташованих на тери-торіях цих країн. Були вироблені домовленості щодо надання справедливої та своєчасної компенсації Україні, Казахстану та Білорусі по мірі того, як ядерні боєзаряди, розташовані на їх тери-торіях, вивозитимуться до Росії для розукомплектування.

Президенти Б. Клінтон та Б. Єльцин висловили задоволення завершенням роботи над контрактом щодо високозбагаченого ур-ану, який був підписаний відповідними представниками США та Росії. Оскільки угода про високозбагачений уран передбачає пере-робку збройового урану в уран, який може використовуватися лише в мирних цілях, вона є вагомим кроком у напрямку досягнен-ня взаємних цілей сторін у галузі нерозповсюдження.

Три Президенти дійшли рішення про вжиття одночасних дій щодо вивезення ядерних боєзарядів з України і надання компен-

сації Україні у формі тепловиділяючих зборок для атомних електростанцій.

Президенти Б. Клінтон і Б. Єльцин поінформували Президента Л. Кравчука, що США і Росія готові надати Україні гарантії безпеки. Зокрема, як тільки Договір про СНО-I (840_050) набере чинності і Україна стане учасником Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (995_098) (ДНЯЗ) як держава, що не володіє ядерною зброєю, США і Росія:

— підтвердять Україні їх зобов'язання, у відповідності з принципами Заключного Акта НБСЄ (994_055), поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони держав-учасниць НБСЄ і визнавати, що зміна кордонів може бути здійснена тільки мирним шляхом за взаємною згодою; і підтвердять їх зобов'язання утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності будь-якої держави, і що ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися крім цілей самооборони або будь-яким іншим чином згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй (995_010);

— підтвердять Україні їх зобов'язання, у відповідності з принципами Заключного Акта НБСЄ (994_055), утримуватись від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення іншою державою-учасницею НБСЄ прав, притаманних її суверенітету, і таким чином отримати будь-які переваги;

— підтвердять їх зобов'язання домагатися негайних дій з боку Ради Безпеки ООН з метою надання допомоги Україні як державі-учасниці ДНЯЗ (995_098), що не володіє ядерною зброєю, в разі, якщо Україна стане жертвою акту агресії або об'єктом погрози агресією з використанням ядерної зброї;

— підтвердять щодо України їх зобов'язання не застосовувати ядерної зброї проти будь-якої держави-учасниці ДНЯЗ (995_098), що не володіє ядерною зброєю, крім випадку нападу на них самих, їх території чи їх підопічні території, їх збройні сили або на їх союзників з боку такої держави спільно або в союзі з державою, яка володіє ядерною зброєю.

Президенти Б. Клінтон та Б. Єльцин поінформували Президента Л. Кравчука, що були проведені консультації з Сполученим Королівством, третьою державою-депозитарієм ДНЯЗ (995_098), і що Сполучене Королівство готове надати Україні такі ж гарантії безпеки, як тільки вона стане стороною ДНЯЗ як держава, що не володіє ядерною зброєю.

Президент Б. Клінтон підтвердив зобов'язання США надати технічну та фінансову допомогу для надійного та безпечного демонтажу ядерної зброї та зберігання матеріалів, що розщеплюються. В рамках програми Нанна-Лугара США погодились надати Україні, Росії, Казахстану та Білорусі таку допомогу в розмірі близько 800 мільйонів доларів США, включаючи мінімум 175 мільйонів доларів США для України. Конгрес США прийняв рішення про надання за програмою Нанна-Лугара додаткових коштів і США

інтенсивно працюватимуть разом з Україною, Росією, Казахстаном та Білоруссю, щоб збільшити таку допомогу для досягнення цієї важливої мети. США працюватимуть також над швидкою реалізацією вже існуючих угод щодо надання допомоги.

Додаток до Тристоронньої Заяви Президентів України, США та Росії від 14 січня 1994 року

Три Президенти вирішили, що для започаткування процесу надання компенсації Україні Росія надасть Україні протягом десяти місяців тепловиділяючі зборки для атомних електростанцій, що міститимуть 100 тонн низькозбагаченого урану. У той же термін принаймні 200 ядерних боєзарядів ракет РС-18 (СС-19) і РС-22 (СС-24) будуть перевезені з України до Росії для розукомплектування. Українські представники здійснюватимуть нагляд за розукомплектуванням цих боєзарядів. США сплатять Росії 60 млн. дол. США авансу, що підлягатиме вилученню із платежів, які Росія матиме отримати згідно з контрактом про поставки високозбагаченого урану. Ці кошти допоможуть покрити витрати на транспортування і розукомплектування стратегічних боєзарядів і виробництво тепловиділяючих зборок.

Всі ядерні боєзаряди будуть виведені з території України до Росії для цілей їх наступного розукомплектування у якомога короткий можливий час. Росія надасть компенсацію у формі поставок

тепловиділяючих зборок Україні для потреб її атомної енергетики протягом того ж самого періоду.

Україна забезпечуватиме знищення всієї ядерної зброї, включаючи стратегічні наступальні озброєння, розташовані на її території, згідно з її відповідними угодами протягом семирічного періоду, як це передбачено Договором про СНО-I (840_050) і в контексті Заяви Верховної Ради України "Про без'ядерний статус України" (1697-12). Всі ракети РС-22 (СС-24) на території України будуть деактивовані протягом десяти місяців шляхом зняття їх боєзарядів.

Росія забезпечуватиме технічне обслуговування та безпечну експлуатацію ядерних боєзарядів, а Україна співробітничатиме в створенні умов для виконання Росією цих операцій згідно з угодами, досягнутими між Україною і Росією у 1993 році.

США і Росія сприятимуть розробленню і прийняттю МАГАТЕ угоди, яка поставить всю ядерну діяльність України під гарантії МАГАТЕ, що дозволить безперешкодно експортувати тепловиділяючі зборки з Росії до України для ядерної енергетики України.

За Україну

(підпис)

За Сполучені Штати Америки

(підпис)

За Російську Федерацію

(підпис)

Москва, 14 січня 1994 року

ТРЕХСТОРОННЕЕ ЗАЯВЛЕНИЕ ПРЕЗИДЕНТОВ УКРАИНЫ, США И РОССИИ

(Москва, 14 января 1994 года)

Президенты Ельцин, Клинтон и Кравчук встретились в Москве 14 января с.г. Три Президента подтвердили, что они относятся друг к другу как к полноправным и равным партнерам и что отношения между их странами должны осуществляться на основе уважения независимости, суверенитета и территориальной целостности каждого из государств.

Три Президента согласились с важностью развития взаимовыгодных всесторонних отношений экономического сотрудничества. В этой связи они приветствовали намерение США оказать помощь России и Украине в целях поддержки формирования эффективной рыночной экономики.

Три Президента рассмотрели прогресс, который был достигнут в сокращении ядерных сил. Деактивация стратегических сил уже осуществляется в России, США и Украине. Президенты приветствовали осуществляемую деактивацию ракет РС-18 (СС-19) и РС-22 (СС-24) на территории Украины путем снятия их боезарядов.

Президенты стремятся к вступлению в силу Договора СНВ-1 (840_050), включая Лиссабонский протокол (998_070) и связанные с ним документы, и Президент Кравчук подтвердил свое обяза-

тельство о том, что Украина присоединится к Договору о нераспространении ядерного оружия (995_098) в качестве государства, не обладающего ядерным оружием, в возможно кратчайшие сроки. Президенты Ельцин и Клинтон отметили, что вступление в силу Договора СНВ-1 позволит им добиваться скорейшей ратификации Договора СНВ-2. В этом контексте Президенты обсудили шаги, которые предпримут их страны с целью разрешения определенных вопросов, касающихся ядерного оружия.

Президенты подчеркнули важность обеспечения безопасности и надежности ядерного оружия до его разукomплектования.

Президенты признают важность компенсации Украине, Казахстану и Беларуси стоимости высокообогащенного урана в ядерных боезарядах, размещенных на их территориях. Были выработаны договоренности о предоставлении справедливой и своевременной компенсации Украине, Казахстану и Беларуси по мере вывода ядерных боезарядов с их территорий в Россию с целью разукomплектования.

Президенты Ельцин и Клинтон выразили удовлетворение завершением работы над контрактом по высокообогащенному урану, который был подписан соответствующими представителями России и США. Предусматривая переработку оружейного урана в уран, который может быть использован только в мирных целях, Соглашение по высокообогащенному урану является крупным шагом вперед в достижении общих целей сторон в области нераспространения.

Три Президента приняли решение относительно одновременных действий по выводу ядерных боезарядов из Украины и предоставлению компенсации Украине в виде тепловыделяющих сборок для атомных электростанций.

Президенты Ельцин и Клинтон информировали Президента Кравчука о том, что Россия и США готовы предоставить Украине гарантии безопасности. В частности, как только Договор СНВ-1 (840_050) вступит в силу и Украина станет государством-участником Договора о нераспространении ядерного оружия (ДНЯО) (995_098), не обладающим ядерным оружием, Россия и США:

— подтвердят Украине свое обязательство в соответствии с принципами Заключительного акта СБСЕ (994_055) уважать независимость и суверенитет и существующие границы государств-участников СБСЕ и признавать, что изменения границ могут осуществляться только мирным путем и по договоренности; и подтвердят свое обязательство воздерживаться от угрозы силой или ее применения против территориальной целостности или политической независимости любого государства и что никакие их вооружения никогда не будут применены, кроме как в целях самообороны или каким-либо иным образом в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций (995_010);

— подтвердят Украине свое обязательство в соответствии с принципами Заключительного акта СБСЕ (994_055) воздерживаться от экономического принуждения, направленного на то, чтобы подчинить своим собственным интересам осуществление

другим государством-участником СБСЕ прав, присущих его суверенитету, и таким образом обеспечить себе преимущества любого рода;

— подтвердят свое обязательство добиваться незамедлительных действий Совета Безопасности ООН по оказанию помощи Украине как государству-участнику ДНЯО (995_098), не обладающему ядерным оружием, в случае если Украина станет жертвой акта агрессии или объектом угрозы агрессии с применением ядерного оружия;

— подтвердят в отношении Украины свое обязательство не применять ядерное оружие против любого государства-участника ДНЯО (995_098), не обладающего ядерным оружием, кроме как в случае нападения на них, их территории или зависимые территории, на их вооруженные силы или их союзников таким государством, действующим вместе с государством, обладающим ядерным оружием, или связанным с ним союзным соглашением.

Президенты Ельцин и Клинтон информировали Президента Кравчука о том, что состоялись консультации с Соединенным Королевством, третьим государством-депозитарием ДНЯО (995_098), и Соединенное Королевство готово предоставить Украине такие же гарантии безопасности, как только Украина станет государством-участником ДНЯО, не обладающим ядерным оружием.

Президент Клинтон подтвердил обязательство США оказать техническую и финансовую помощь в целях безопасного и надеж-

ного демонтажа ядерных сил и хранения расщепляющихся материалов. США согласились предоставить России, Украине, Казахстану и Беларуси в рамках программы Нанна-Лугара такую помощь в размере почти 800 млн. долларов США, включая как минимум 175 млн. долларов США Украине. Конгресс США санкционировал выделение дополнительных сумм на осуществление программы Нанна-Лугара, и США будут активно сотрудничать с Россией, Украиной, Казахстаном и Беларусью в направлении расширения помощи для этой важной цели. США будут также вести работу в целях скорейшего выполнения соглашений о помощи, которые уже заключены.

**Приложение к Трехстороннему заявлению
Президентов России, США и Украины
от 14 января 1994 года**

Три Президента приняли решение о том, что в целях начала процесса компенсации Украине Россия в течение десяти месяцев предоставит Украине тепловыделяющие сборки для атомных электростанций, содержащие 100 тонн низкообогащенного урана. В эти же сроки как минимум 200 ядерных боезарядов ракет РС-18 (СС-19) и РС-22 (СС-24) будут выведены из Украины в Россию для разукomплектования. Представителями Украины будет осуществляться наблюдение за разукomплектованием этих боезарядов. США предоставят России 60 млн. долларов США в качест-

ве предоплаты, которые будут вычитаться из причитающихся России платежей в рамках контракта по высокообогащенному урану. Эти средства будут предоставлены с тем, чтобы содействовать покрытию расходов на транспортировку и разукomплектование стратегических боезарядов, а также изготовление тепловыделяющих сборок.

Все ядерные боезаряды будут выведены с территории Украины в Россию в целях их последующего разукomплектования в возможно кратчайшие сроки. Россия предоставит компенсацию в виде поставок Украине тепловыделяющих сборок для нужд ее атомной энергетики в течение того же периода времени.

Украина обеспечит ликвидацию всего размещенного на ее территории ядерного оружия, включая стратегические наступательные вооружения, согласно соответствующим соглашениям и в течение семилетнего периода, как это предусмотрено Договором СНВ-1 (840_050), и в контексте Заявления Верховной Рады "О безъядерном статусе Украины" (1697-12). Все ракеты РС-22 (СС-24) на территории Украины в течение десяти месяцев будут деактивированы путем снятия их боезарядов.

В соответствии с соглашениями, достигнутыми между Россией и Украиной в 1993 году, Россия предоставит обслуживание и обеспечит техническую безопасность ядерных боезарядов, а Украина будет сотрудничать в обеспечении условий для выполнения Россией этих мероприятий.

Россия и США будут содействовать выработке и одобрению в МАГАТЭ соглашения о постановке под гарантии МАГАТЭ всей ядерной деятельности Украины, что позволит осуществлять беспрепятственные поставки тепловыделяющих сборок из России в Украину для атомной энергетики Украины.

Москва, 14 января 1994 г.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ АГРЕССИИ

Утверждено резолюцией 3314 (XXIX) Генеральной Ассамблеи ООН от 14 декабря 1974 года

Генеральная Ассамблея,

исходя из того, что одной из основных целей Организации Объединенных Наций является поддержание международного мира и безопасности и принятие эффективных коллективных мер для предотвращения и устранения угрозы миру и подавления актов агрессии и других нарушений мира,

напоминая, что согласно статье 39 Устава Организации Объединенных Наций Совет Безопасности определяет существование любой угрозы миру, любого нарушения мира или акта агрессии и делает рекомендации или решает о том, какие меры следует предпринять в соответствии со статьями 41 и 42 для поддержания или восстановления международного мира и безопасности,

напоминая также об обязанности государств по Уставу разрешать свои международные споры мирными средствами, чтобы не подвергать угрозе международный мир, безопасность и справедливость,

учитывая, что ничто в этом определении не может истолковываться как каким-либо образом затрагивающее сферу действия положений Устава в отношении функций и полномочий органов Организации Объединенных Наций,

считая также, что, поскольку агрессия является наиболее серьезной и опасной формой незаконного применения силы, таящей в себе в условиях существования различных видов оружия массового уничтожения возможную угрозу мирового конфликта со всеми его катастрофическими последствиями, на данной стадии следует дать определение агрессии,

вновь подтверждая обязанность государств не использовать вооруженную силу в целях лишения народов их права на самоопределение, свободу и независимость или нарушения территориальной неприкосновенности,

вновь подтверждая также, что территория государства является неприкосновенной и что она не должна быть объектом, даже временно, военной оккупации или других мер применения силы, предпринимаемых другим государством в нарушение Устава, и что она не должна быть объектом приобретения другим государством в результате таких мер или угрозы их применения,

вновь подтверждая также положения Декларации о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций,

будучи убеждена, что принятие определения агрессии оказывало бы сдерживающее влияние на потенциального агрессора, облегчало бы констатацию актов агрессии и осуществление мер для их пресечения, а также способствовало бы оказанию помощи жертве агрессии и ограждению ее прав и законных интересов,

считая, что, хотя вопрос о том, совершен ли акт агрессии, должен рассматриваться с учетом всех обстоятельств в каждом отдельном случае, тем не менее желательно сформулировать основные принципы в качестве руководства для такого определения,

одобряет нижеследующее определение агрессии [1]:

Статья 1

Агрессией является применение вооруженной силы государством против суверенитета, территориальной неприкосновенности или политической независимости другого государства, или каким-либо другим образом, несовместимым с Уставом Организации Объединенных Наций, как это установлено в настоящем определении.

Пояснительное примечание: В настоящем определении термин «государство»

а) употребляется, не предрешая вопроса о признании или вопроса о том, является ли государство членом Организации Объединенных Наций;

б) включает там, где это уместно, понятие «группы государств».

Статья 2

Применение вооруженной силы государством первым в нарушение Устава является *prima facie* свидетельством акта агрессии,

хотя Совет Безопасности может в соответствии с Уставом сделать вывод, что определение о том, что акт агрессии был совершен, не будет оправданным в свете других соответствующих обстоятельств, включая тот факт, что соответствующие акты или их последствия не носят достаточно серьезного характера.

Статья 3

Любое из следующих действий, независимо от объявления войны, с учетом и в соответствии с положениями статьи 2, будет квалифицироваться в качестве акта агрессии:

а) вторжение или нападение вооруженных сил государства на территорию другого государства или любая военная оккупация, какой бы временный характер она ни носила, являющаяся результатом такого вторжения или нападения, или любая аннексия с применением силы территории другого государства или части ее;

б) бомбардировка вооруженными силами государства территории другого государства или применение любого оружия государством против территории другого государства;

с) блокада портов или берегов государства вооруженными силами другого государства;

д) нападение вооруженными силами государства на сухопутные, морские или воздушные силы, или морские и воздушные флоты другого государства;

е) применение вооруженных сил одного государства, находящихся на территории другого государства по соглашению с прини-

мающим государством, в нарушение условий, предусмотренных в соглашении, или любое продолжение их пребывания на такой территории по прекращению действия соглашения;

f) действие государства, позволяющего, чтобы его территория, которую оно предоставило в распоряжение другого государства, использовалась этим другим государством для совершения акта агрессии против третьего государства;

g) засылка государством или от имени государства вооруженных банд, групп, иррегулярных сил или наемников, которые осуществляют акты применения вооруженной силы против другого государства, носящие столь серьезный характер, что это равносильно перечисленным выше актам, или его значительное участие в них.

Статья 4

Вышеприведенный перечень актов не является исчерпывающим, и Совет Безопасности может определить, что другие акты представляют собой агрессию согласно положениям Устава.

Статья 5

1. Никакие соображения любого характера, будь то политического, экономического, военного или иного характера, не могут служить оправданием агрессии.

2. Агрессивная война является преступлением против международного мира. Агрессия влечет за собой международную ответственность.

3. Никакое территориальное приобретение или особая выгода, полученные в результате агрессии, не являются и не могут быть признаны законными.

Статья 6

Ничто в настоящем определении не должно толковаться как расширяющее или сужающее каким-либо образом сферу действия Устава, включая его положения, касающиеся случаев, в которых применение силы является законным.

Статья 7

Ничто в настоящем определении, и в частности в статье 3, не может каким-либо образом наносить ущерба вытекающему из Устава праву на самоопределение, свободу и независимость народов, которые насильственно лишены этого права и о которых упоминается в Декларации о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций, в частности народов, находящихся под господством колониальных и расистских режимов или под другими формами иностранного господства, а также праву этих народов бороться с этой целью и испрашивать и получать поддержку в соот-

ветствии с принципами Устава и согласно вышеупомянутой Декларации.

Статья 8

При их толковании и применении изложенные выше положения являются взаимосвязанными, и каждое положение должно рассматриваться в контексте всех других положений.

[1] Пояснительные примечания к статьям 3 и 5 содержатся в пункте 20 доклада Специального комитета по вопросу об определении агрессии [Официальные отчеты Генеральной Ассамблеи, двадцать девятая сессия, Приложение, No 19 (A/9619 и Corr.1 и 2)]. Заявления по определению содержатся в пунктах 9 и 10 доклада Шестого комитета (A/9890).

Источник: Официальные отчеты Генеральной Ассамблеи, двадцать девятая сессия, Приложение, No 31, стр. 181–182

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про приєднання України до

Договору про нерозповсюдження ядерної зброї

від 1 липня 1968 року

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, N 47, с. 421)

На підставі положень Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року (55-12), Заяви Верховної Ради України «Про без'ядерний статус України» (1697-12) від 24 жовтня 1991 року, Постанови Верховної Ради України «Про додаткові заходи щодо забезпечення набуття Україною без'ядерного статусу» від 9 квітня 1992 року, Постанови Верховної Ради України «Про ратифікацію Договору між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Сполученими Штатами Америки про скорочення і обмеження стратегічних наступальних озброєнь (840_050), підписаного у Москві 31 липня 1991 року, і Протоколу до нього, підписаного у Лісабоні від імені України 23 травня 1992 року» (3624-12) від 18 листопада 1993 року і Постанови Верховної Ради України «Про виконання Президентом України та Урядом України рекомендацій, що містяться у пункті 11 Постанови Верховної Ради України Про ратифікацію Договору між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Сполученими Штатами Америки про скорочення і обмеження стратегічних наступальних озброєнь, підписаного у Москві 31 липня 1991 року, і Протоколу до нього, підписаного у Ліса-

боні від імені України 23 травня 1992 року» (3919-12) від 3 лютого 1994 року Верховна Рада України постановляє:

Приєднатися до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року (995_098) з такими застереженнями:

1. Положення Договору не охоплюють повною мірою унікальної ситуації, що склалася внаслідок розпаду ядерної держави — Союзу РСР.

2. Україна є власником ядерної зброї, успадкованої нею від колишнього СРСР. Після розукомплектування та знищення цієї зброї під контролем України і за процедурами, що виключатимуть можливість повторного використання ядерних матеріалів, які є компонентами цієї зброї, за первинним призначенням, Україна має намір застосовувати вищезгадані матеріали виключно у мирних цілях.

3. Наявність на території України ядерної зброї до її повної ліквідації, а також відповідна робота щодо її утримання, обслуговування та ліквідації не суперечать положенням статей I і II Договору.

4. Загроза силою чи її використання проти територіальної цілісності та недоторканності кордонів чи політичної незалежності України з боку будь-якої ядерної держави, так само, як і застосування економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною прав, притаманних її суверенітету, розглядатимуться Україною як виняткові обставини, що поставили під загрозу її найвищі інтереси.

5. Документи про приєднання України до Договору будуть передані країнам — депозитаріям Договору після набрання чинності цим Законом.

6. Цей Закон набирає чинності після надання Україні ядерними державами гарантій безпеки, оформлених шляхом підписання відповідного міжнародно-правового документа.

Голова Верховної Ради України

О. МОРОЗ

м. Київ, 16 листопада 1994 року

N 248/94-ВР

ДОГОВІР ПРО НЕРОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ ВІД 1 ЛИПНЯ 1968 РОКУ

Дата підписання: 01.07.1968

Дата приєднання України: 16.11.1994

Дата набрання чинності для України: 05.12.1994

Держави, що укладають цей Договір, поіменовані нижче "Учасниками Договору", враховуючи спустошливі наслідки, які мала б для всього людства ядерна війна, та необхідність, що випливає з цього, докласти всіх зусиль для запобігання загрозі виникнення такої війни та вжити заходів для безпеки народів, вважаючи, що розповсюдження ядерної зброї серйозно збільшило б загрозу ядерної війни, відповідно до резолюцій Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, що закликають до укладення угоди про запобігання більш широкому розповсюдженню ядерної зброї, зобов'язуючись співробітничати з метою сприяння застосуванню гарантій Міжнародного агентства по атомній енергії щодо мирної ядерної діяльності, висловлюючи свою підтримку зусиллям по дослідженню, вдосконаленню та іншим зусиллям щодо сприяння застосуванню в рамках системи гарантій Міжнародного агентства з атомної енергії принципу ефективних гарантій відносно руху вихідних та спеціальних матеріалів, що розщеплюються шляхом використання приладів та інших технічних засобів у визначених ключових місцях, підтверджуючи той принцип, що блага мирного застосування ядер-

ної технології, включаючи будь-які технологічні побічні продукти, які можуть бути отримані державами, що володіють ядерною зброєю, від розвитку ядерних вибухових пристроїв, мають бути доступними для мирних цілей усім державам-учасникам Договору, як тим, що володіють, так і таким, що не володіють ядерною зброєю, будучи впевненими, що для здійснення цього принципу всі Учасники цього Договору мають право брати участь у якомога повному обміні науковою інформацією для подальшого розвитку використання атомної енергії в мирних цілях робити в цей розвиток свій внесок як самостійно, так і у співробітництві з іншими державами, заявляючи про свій намір якомога швидше досягти припинення гонки ядерних озброєнь і вжити ефективних заходів у напрямі ядерного роззброєння, наполегливо закликаючи до співробітництва всі держави для досягнення цієї мети, нагадуючи про рішучість, виявлену Учасниками Договору про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, в космічному просторі і під водою 1963 року (995_376) в його преамбулі, у прагненні назавжди досягти припинення всіх випробувальних вибухів ядерної зброї та продовжувати переговори з цією метою, прагнучи сприяти пом'якшенню міжнародної напруженості та зміцненню довіри між державами з тим, щоб сприяти досягненню припинення виробництва ядерної зброї, знищенню всіх існуючих її запасів і виключенню ядерної зброї та засобів її доставки з національних арсеналів відповідно до договору про загальне і повне роззброєння під суворим і ефективним міжнародним контролем, нагадуючи, що відповідно

до Статуту Організації Об'єднаних Націй (995_010) держави повинні утримуватися в своїх міжнародних відносинах від загрози силою чи її застосування як проти територіальної недоторканості або політичної незалежності будь-якої держави, так і в будь-який інший спосіб, несумісний з цілями Об'єднаних Націй, та що належить сприяти встановленню та підтриманню міжнародного миру та безпеки з найменшим відверненням світових людських сил і економічних ресурсів для справи озброєння, погодилися про таке:

Стаття I

Кожна з держав-учасниць цього Договору, що володіє ядерною зброєю, зобов'язується не передавати будь-кому ядерну зброю або інші ядерні вибухові пристрої, а також контроль над такою зброєю чи вибуховими пристроями ні безпосередньо, ні посередньо, рівно як і ніяким чином не допомагати, не заохочувати і не спонукати будь-яку державу, що не володіє ядерною зброєю, до виробництва або придбання у будь-який інший спосіб ядерної зброї чи інших ядерних вибухових пристроїв, а також контролю над такою зброєю чи вибуховими пристроями.

Стаття II

Кожна з держав-учасниць цього Договору, що не володіє ядерною зброєю, зобов'язується не приймати передачі від кого б то не було ядерної зброї чи інших ядерних вибухових пристроїв, а також контролю над такою зброєю або вибуховими пристроями ні безпосередньо, ні посередньо; не виробляти та не переробляти у

будь-який інший спосіб ядерну зброю або інші ядерні вибухові пристрої, рівно як і не добиватися та не приймати будь-якої допомоги у виробництві ядерної зброї чи інших ядерних вибухових пристроїв.

Стаття III

(1) Кожна з держав-учасниць Договору, що не володіє ядерною зброєю, зобов'язується прийняти гарантії, як вони викладені в угоді, про яку будуть вестися переговори і яку буде укладено з Міжнародним агентством з атомної енергії відповідно до Статуту Міжнародного агентства по атомній енергії (995_164) та системи гарантій Агентства, виключно з метою перевірки виконання його зобов'язань, прийнятих відповідно до цього Договору, з тим щоб не допустити переключення ядерної енергії з мирного застосування на ядерну зброю чи інші ядерні вибухові пристрої. Процедури гарантій, що вимагаються цією статтею, здійснюються щодо вихідного чи спеціального матеріалу, який розщеплюється, незалежно від того, чи виробляється він, обробляється чи використовується в будь-якій основній ядерній установці або знаходиться за межами будь-якої такої установки. Гарантії, що вимагаються цією статтею, застосовуються до всього вихідного чи спеціального матеріалу, що розщеплюється в усій мирній ядерній діяльності в межах території такої держави, під її юрисдикцією чи такої, що здійснюється під її контролем де б то не було.

(2) Кожна з держав-учасниць Договору зобов'язується не надавати:

а) вихідного чи спеціального розщеплюваного матеріалу,

б) устаткування чи матеріалу, спеціально призначеного або підготовленого для обробки, використання чи виробництва спеціального матеріалу, що розщеплюється, будь-якій державі, що не володіє ядерною зброєю, для мирних цілей, якщо на цей вихідний чи спеціальний матеріал, що розщеплюється, не поширюються гарантії, які вимагаються цією Статтею.

(3) Гарантії, що вимагаються цією статтею, здійснюються такі, щоб відповідати статті IV цього Договору і уникати створення перешкод для економічного чи технологічного розвитку Учасників Договору чи міжнародного співробітництва у галузі мирної ядерної діяльності, включаючи міжнародний обмін ядерним матеріалом та обладнанням для обробки, використання чи виробництва ядерного матеріалу в мирних цілях відповідно до положень цієї статті та принципу застосування гарантій, викладеним в преамбулі Договору.

(4) Держави-учасниці Договору, що не володіють ядерною зброєю, укладають угоди з Міжнародним агентством по атомній енергії з метою виконання вимог цієї статті або в індивідуальному порядку, або спільно з іншими державами відповідно до Статуту Міжнародного агентства по атомній енергії (995_164). Переговори про такі угоди починаються протягом 180 днів з часу первісного набуття чинності цим Договором. Для держав, що здають на зберігання свої ратифікаційні грамоти чи документи про приєднання після закінчення періоду в 180 днів, переговори про такі угоди починаю-

ться не пізніше дати такої задачі. Такі угоди набувають чинності не пізніше вісімнадцяти місяців з дня початку переговорів.

Стаття IV

(1) Жодне з положень цього Договору не належить тлумачити як таке, що зачіпає невід'ємне право всіх Учасників Договору розвивати дослідження, виробництво та використання ядерної енергії в мирних цілях без дискримінації і відповідно до статей I та II цього Договору.

(2) Всі Учасники Договору зобов'язуються сприяти якомога повнішому обмінові устаткуванням, матеріалами, науковою та технічною інформацією про використання ядерної енергії в мирних цілях та мають право брати участь у такому обміні. Учасники Договору, які здатні робити це, також співпрацюють самостійно або спільно з іншими державами чи міжнародними організаціями, у справі сприяння подальшому розвитку використання ядерної енергії в мирних цілях, особливо на територіях держав-учасниць Договору, що не володіють ядерною зброєю, з належним урахуванням потреб регіонів світу, що розвиваються.

Стаття V

Кожний з Учасників цього Договору зобов'язується вжити відповідних заходів з метою забезпечення того, щоб відповідно до цього Договору, під відповідним міжнародним наглядом і шляхом відповідних міжнародних процедур потенційні блага від будь-якого мирного застосування ядерних вибухів були доступні державам-

учасникам цього Договору, які не володіють ядерною зброєю, на недискримінаційній основі, і щоб вартість вибухових пристроїв, що використовуються, для таких Учасників Договору була такою низькою, наскільки це тільки можливо, і не включала витрат на їх дослідження та вдосконалення. Держави-учасниці цього Договору, що не володіють ядерною зброєю, зможуть отримувати такі блага згідно з спеціальною міжнародною угодою чи угодами через відповідний міжнародний орган, в якому належним чином представлені держави, що не володіють ядерною зброєю. Переговори з цього питання почнуться так швидко, наскільки це можливо, після набуття чинності цим Договором. Держави-учасниці цього Договору, що не володіють ядерною зброєю, які цього побажають, можуть також отримувати такі блага.

Стаття VI

Кожний Учасник цього Договору зобов'язується в дусі доброї волі вести переговори про ефективні заходи по припиненню гонки ядерних озброєнь у найближчому майбутньому та ядерному роззброєнню, а також про договір про загальне і повне роззброєння під суворим і ефективним міжнародним контролем.

Стаття VII

Жодне положення цього Договору не зачіпає права будь-якої групи держав укласти регіональні договори з метою забезпечення повної відсутності ядерної зброї на їх відповідних територіях.

Стаття VIII

(1) Будь-який Учасник цього Договору може запропонувати поправки до цього Договору. Текст будь-якої запропонованої поправки подається урядам-депозитаріям, котрі розсилають його всім Учасникам Договору. Потім, якщо цього вимагатиме одна третина або більше Учасників Договору, уряди-депозитарії скликають конференцію, на яку вони запрошують всіх Учасників Договору для розгляду такої поправки.

(2) Будь-яка поправка до цього Договору має бути затверджена більшістю голосів всіх Учасників Договору, включаючи голоси всіх держав-учасниць цього Договору, які володіють ядерною зброєю, та всіх інших Учасників Договору, що є членами Ради керуючих Міжнародного агентства по атомній енергії на дату розсилки такої поправки. Поправка набуває чинності для кожного Учасника Договору, який здає свою грамоту про ратифікацію поправки, після здачі на зберігання таких ратифікаційних грамот більшістю всіх Учасників Договору, включаючи ратифікаційні грамоти всіх держав-учасниць цього Договору, що володіють ядерною зброєю, і всіх інших Учасників Договору, які є членами Ради керуючих Міжнародного агентства по атомній енергії, на дату розсилки цієї поправки. Надалі вона набуває чинності для будь-якого іншого Учасника Договору після здачі ним на зберігання своєї грамоти про ратифікацію поправки.

(3) Через п'ять років після набуття чинності цим Договором у Женеві (Швейцарія) скликається конференція Учасників Договору

для розгляду того, як діє цей Договір, щоб мати впевненість у тому, що цілі, викладені в преамбулі, та положення Договору здійснюються. Через кожні наступні п'ять років більшість Учасників Договору може, шляхом внесення пропозиції з цією метою урядам-депозитаріям, домогтися скликання подальших конференцій з метою розгляду того, як діє Договір.

Стаття IX

(1) Цей Договір є відкритим для підписання всіма державами. Будь-яка держава, яка не підпише Договір до набуття ним чинності, згідно з пунктом (3) даної статті, може приєднатися до нього в будь-який час.

(2) Цей Договір підлягає ратифікації державами, які підписали його. Ратифікаційні грамоти та документи про приєднання здаються на зберігання урядам Союзу Радянських Соціалістичних Республік, Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучених Штатів Америки, котрі цим призначаються урядами-депозитаріями.

(3) Цей Договір набуває чинності після його ратифікації державами, уряди яких призначені депозитаріями Договору, і 40 іншими державами, що підписали цей Договір, та здачі ними на зберігання ратифікаційних грамот. Для цілей цього Договору державою, що володіє ядерною зброєю, є держава, яка виготовила і підірвала ядерну зброю чи інший ядерний вибуховий пристрій до 1 січня 1967 року.

(4) Для держав, ратифікаційні грамоти чи документи про приєднання яких будуть здані на зберігання після набуття чинності цим Договором, він набуває чинності в день здачі на зберігання їхніх ратифікаційних грамот чи документів про приєднання.

(5) Уряди-депозитарії безвідкладно повідомляють всі держави, що підписали та приєдналися до цього Договору, про дату кожного підписання, дату здачі на зберігання кожної ратифікаційної грамоти чи документа про приєднання, дату набуття чинності цим Договором, дату отримання будь-яких вимог про скликання конференції, а також про інші повідомлення.

(6) Цей Договір повинен бути зареєстрований урядами-депозитаріями відповідно до статті 102 Статуту Організації Об'єднаних Націй (995_010).

Стаття X

(1) Кожний Учасник цього Договору в порядку здійснення свого державного суверенітету має право вийти з Договору, якщо він вирішить, що пов'язані зі змістом цього Договору виняткові обставини поставили під загрозу найвищі інтереси його країни. Про такий вихід він повідомляє за три місяці всіх Учасників Договору і Раду Безпеки Організації Об'єднаних Націй. В такому повідомленні має міститися заява про виняткові обставини, які він розглядає як такі, що поставили під загрозу його найвищі інтереси.

(2) Через двадцять п'ять років після набуття Договором чинності скликається конференція для того, щоб вирішити, чи пови-

нен Договір продовжувати залишатися чинним безстроково чи його дія має бути продовжена на додатковий певний період або періоди часу. Це рішення приймається більшістю Учасників Договору.

Стаття XI

Цей Договір, російський, англійський, французький, іспанський і китайський тексти якого є рівно автентичними, здається на зберігання до архівів урядів-депозитаріїв. Належним чином завірені копії цього Договору перепроводжуються урядами-депозитаріями урядам держав, що підписали Договір та приєдналися до нього. На посвідчення чого ті, що нижче підписалися, належним чином на те уповноважені, підписали цей Договір. Вчинено у трьох примірниках, умістах Москві, Вашингтоні і Лондоні липня місяця 1 дня тисяча дев'ятсот шістдесят восьмого року.

ВІДЕНСЬКА КОНВЕНЦІЯ ПРО ПРАВО МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ

Держави — учасниці цієї Конвенції, враховуючи надзвичайно важливу роль договорів в історії міжнародних відносин, визнаючи дедалі зростаюче значення договорів як джерела міжнародного права і як за собу розвитку мирного співробітництва між націями, незалежно від відмінностей в їхньому державному і суспільному ладі, відзначаючи, що принципи вільної згоди і добросовісності та норма *pacta sunt servanda* здобули загальне визнання, підтверджуючи, що спори, які стосуються договорів, як і інші міжнародні спори, повинні розв'язуватися тільки мирними засобами і відповідно до принципів справедливості і міжнародного права, нагадуючи про рішучість народів Об'єднаних Націй створити умови, за яких може бути додержано справедливості і поваги до зобов'язань, що випливають з договорів, беручи до уваги принципи міжнародного права, втілені у Статуті Організації Об'єднаних Націй, такі, як принцип рівноправності і самовизначення народів, суверенної рівності і незалежності всіх держав, невтручання у внутрішні справи держав, заборони погрози силою або її застосування та загального поважання і додержання прав людини й основних свобод для всіх, вважаючи, що кодифікація і прогресивний розвиток права до говорів, здійснені в цій Конвенції, сприятимуть досягненню вказаних у Статуті цілей Організації Об'єднаних Націй, а саме підтриманню міжнародного миру і безпеки, розвиткові друж-

ніх відносин між народами і здійсненню їх співробітництва один з одним, підтверджуючи, що норми міжнародного звичайного права, як і досі, регулюватимуть питання, які не були розв'язані в положеннях цієї Конвенції домовилися про нижченаведене:

Частина I

Вступ

Стаття 1. Сфера застосування цієї Конвенції

Ця Конвенція застосовується до договорів між державами.

Стаття 2. Вживання термінів

1. Для цілей цієї Конвенції:

а) «договір» означає міжнародну угоду, укладену між державами в письмовій формі і регульовану міжнародним правом, незалежно від того, чи викладена така угода в одному документі, двох чи кількох зв'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування;

б) «ратифікація», «прийняття», «затвердження» і «приєднання» означають, залежно від випадку, міжнародний акт, який має таке найменування і за допомогою якого держава виражає в міжнародному плані свою згоду на обов'язковість для неї договору;

с) «повноваження» означають документ, який виходить від компетентного органу держави і за допомогою якого одна чи кілька осіб призначаються репрезентувати цю державу з метою ведення переговорів, прийняття тексту договору або встановлення його автентичності, вираження згоди цієї держави на обов'язковість

для неї до говору або з метою вчинення будь-якого іншого акта, що стосується договору;

d) «застереження» означає односторонню заяву в будь-якому формулюванні і під будь-якою назвою, зроблену державою при підписанні, ратифікації, прийнятті чи затвердженні договору або приєднанні до нього, за допомогою якого вона бажає виключити або змінити юридичну дію певних положень договору в їхньому застосуванні до цієї держави;

e) «держава, яка бере участь у переговорах» означає державу, яка брала участь у складенні і прийнятті тексту договору;

f) «договірна держава» означає державу, яка погодилась на обов'язковість для неї договору, незалежно від того, чи набрав договір чинності чи ні;

g) «учасник» означає державу, яка погодилась на обов'язковість для неї договору і для якої договір є чинним;

h) «третя держава» означає державу, яка не є учасником договору;

i) «міжнародна організація» означає міжурядову організацію.

2. Положення пункту 1, які стосуються вживання термінів, у цій Конвенції, не зачіпають вживання цих термінів або значень, яких може бути надано їм у внутрішньому праві будь-якої держави.

Стаття 3. Міжнародні угоди, які входять у сферу застосування цієї Конвенції

Той факт, що ця Конвенція не застосовується до міжнародних угод, укладених між державами та іншими суб'єктами міжнарод-

ного права або між такими іншими суб'єктами міжнародного права, і до міжнародних угод не у письмовій формі, не зачіпає:

а) юридичної сили таких угод;

б) застосування до них будь-яких норм, викладених у цій Конвенції, під дію яких вони підпадали б на підставі міжнародного права, незалежно від цієї Конвенції;

с) застосування цієї Конвенції до відносин держав між собою в рамках міжнародних угод, учасниками яких є також інші суб'єкти міжнародного права.

Стаття 4. Ця Конвенція не має зворотної сили

Без шкоди для застосування будь-яких норм, викладених у цій Конвенції, під дію яких підпадали б договори на підставі міжнародного права, незалежно від Конвенції, вона застосовується тільки до договорів, укладених державами після набрання нею чинності щодо цих держав.

Стаття 5. Договори, які встановлюють міжнародні організації, і договори, прийняті в рамках міжнародної організації

Ця Конвенція застосовується до будь-якого договору, який є установчим актом міжнародної організації, без шкоди для відповідних правил цієї організації.

Частина II

Укладення договорів і набрання ними чинності

Розділ 1: Укладення договорів

Стаття 6. Правоздатність держав укладати договори

Кожна держава володіє правоздатністю укладати договори.

Стаття 7. Повноваження

1. Особа вважається такою, що репрезентує державу; або з метою прийняття тексту договору чи встановлення його автентичності, або з метою вираження згоди держави на обов'язковість для неї до говору, коли:

а) вона пред'явить відповідні повноваження; або

б) з практики відповідних держав чи з інших обставин випливає, що вони мали намір розглядати цю особу, як таку, що репрезентує державу для цих цілей, і не вимагати пред'явлення повноважень.

2. Такі особи з огляду на їхні функції і без необхідності пред'явлення повноважень вважаються такими, що репрезентують свою державу:

а) глави держав, глави урядів і міністри закордонних справ — з метою вчинення всіх актів, що стосуються укладення договору;

б) глави дипломатичних представництв — з метою прийняття тексту договору між акредитуючою державою і державою, при якій вони акредитовані;

с) представники, уповноважені державами репрезентувати їх на міжнародній конференції або в міжнародній організації, або в одному з її органів, — з метою прийняття тексту договору на такій конференції, в такій організації або в такому органі.

Стаття 8. Наступне підтвердження акту, вчиненого без уповноваження

Акт, який стосується укладення договору, вчинений особою, яка не може на підставі статті 7 вважатися уповноваженою репрезентувати державу з цією метою, не має юридичного значення, якщо його не підтверджено цією державою.

Стаття 9. Прийняття тексту

1. Текст договору приймається за згодою всіх держав, які беруть участь у його складенні, за винятком випадків, передбачених у пункті 2.

2. Текст договору приймається на міжнародній конференції шляхом голосування за нього двох третин держав, які присутні і беруть участь у голосуванні, якщо тією ж більшістю голосів вони не виріши ли застосувати інше правило.

Стаття 10. Встановлення автентичності тексту

Текст договору стає автентичним і остаточним:

а) у результаті застосування такої процедури, яку може бути передбачено в цьому тексті або погоджено між державами, що беруть участь у його складенні; або

б) при відсутності такої процедури — шляхом підписання, підписання *ad referendum* або парафування представниками цих держав тексту договору або заключного акта конференції, який містить цей текст.

Стаття 11. Способи вираження згоди на обов'язковість договору

Згоду держави на обов'язковість для неї договору може бути виражено підписанням договору, обміном документами, затверд-

женням, приєднанням до нього або будь-яким іншим способом, про який домовились.

Стаття 12. Згода на обов'язковість договору, виражена підписанням

1. Згода держави на обов'язковість для неї договору виражається шляхом підписання договору представником держави, коли:

а) договір передбачає, що підписання має таку силу;

б) в інший спосіб встановлено домовленість держав, які беруть участь у переговорах, про те, що підписання повинне мати таку силу; або

с) намір держави надати підписанню такої сили впливає з повноважень її представника або був виражений під час переговорів.

2. Для цілей пункту 1:

а) парафування тексту означає підписання договору в тому випадку, коли встановлено, що держави, які беруть участь у переговорах, так домовились;

б) підписання *ad referendum* договору представником держави, якщо воно підтверджується цією державою, означає остаточне підписання договору.

Стаття 13. Згода на обов'язковість договору, виражена шляхом обміну документами, які становлять договір

Згода держав на обов'язковість для них договору, що складається з документів, якими вони обмінюються, виражається шляхом цього обміну, якщо:

а) ці документи передбачають, що обмін ними матиме таку силу; або

б) в інший спосіб встановлено домовленість цих держав про те, що цей обмін документами повинен мати таку силу.

Стаття 14. Згода на обов'язковість договору, виражена ратифікацією, прийняттям або затвердженням

1. Згода держави на обов'язковість для неї договору виражається ратифікацією, якщо:

а) договір передбачає, що така згода виражається ратифікацією;

б) в інший спосіб встановлено, що держави, які беруть участь у переговорах, домовились про необхідність ратифікації;

с) представник держави підписав договір з умовою ратифікації; або

д) намір держави підписати договір з умовою ратифікації впливає з повноважень її представника або був виражений під час переговорів.

2. Згода держави на обов'язковість для неї договору виражається прийняттям або затвердженням на умовах, подібних до тих, які за стосовуються до ратифікації.

Стаття 15. Згода на обов'язковість договору, виражена приєднанням

Згода держави на обов'язковість для неї договору виражається приєднанням, якщо:

а) договір передбачає, що така згода може бути виражена цією державою шляхом приєднання;

б) в інший спосіб встановлено, що держави, які беруть участь у переговорах, домовились, що така згода може бути виражена цією державою шляхом приєднання; або

с) всі учасники потім домовились, що така згода може бути виражена цією державою шляхом приєднання.

Стаття 16. Обмін ратифікаційними грамотами і документами про прийняття, затвердження або приєднання або депонування таких грамот і документів

Якщо договором не передбачено інше, то ратифікаційні грамоти, документи про прийняття, затвердження або приєднання означають згоду держави на обов'язковість для неї договору з моменту:

а) обміну ними між договірними державами;

б) депонування у депозитарію; або

с) повідомлення про них договірних держав або депозитарію, якщо так домовилися.

Стаття 17. Згода на обов'язковість частини договору і вибір різних положень

1. Без шкоди для статей 19–23, згода держави на обов'язковість для неї частини договору має силу лише в тому випадку, коли не допускається договором або коли з цим згодні інші договірні держави.

2. Згода держави на обов'язковість для неї договору, який допу-

скає вибір між різними положеннями, має силу лише в тому випадку, коли виразно вказано, якого з цих положень згода стосується.

Стаття 18. **Обов'язок не позбавляти договір його об'єкта й мети до набрання договором чинності**

Держава зобов'язана утримуватись від дій, які позбавили б договір його об'єкта й мети, коли:

а) вона підписала договір або обмінялася документами, які становлять договір, з умовою ратифікації, прийняття або затвердження, доти, поки вона не виразить ясно свого наміру не стати учасником цього договору; або

б) вона виразила згоду на обов'язковість для неї договору, — до набрання договором чинності і за умови, що таке набрання чинності не буде надмірно затримуватися.

Розділ 2: Застереження

Стаття 19. **Формулювання застережень**

Держава може при підписанні, ратифікації, прийнятті або затвердженні договору, або приєднанні до нього формулювати застереження, за винятком тих випадків, коли:

а) це застереження забороняється договором;

б) договір передбачає, що можна робити тільки певні застереження, до числа яких це застереження не належить; або

с) — у випадках, які не підпадають під дію пунктів "а" і "б" — застереження є несумісним з об'єктом і цілями договору.

Стаття 20. **Прийняття застережень і заперечення проти них**

1. Застереження, яке напевне допускається договором, не потребує якого-небудь наступного прийняття іншими договірними державами, якщо тільки договір не передбачає такого прийняття.

2. Якщо з обмеженої кількості держав, які брали участь у переговорах, і з об'єкта та цілей договору випливає, що застосування договору в цілому між усіма його учасниками є істотною умовою для згоди кожного учасника на обов'язковість для нього договору, то застереження вимагає прийняття його всіма учасниками.

3. В тому випадку, коли договір є установчим актом міжнародної організації і якщо в ньому не передбачається інше, застереження вимагає прийняття його компетентним органом цієї організації.

4. У випадках, які не підпадають під дію попередніх пунктів, і якщо договір не передбачає інше:

a) прийняття застереження іншою договірною державою робить державу, яка сформулювала застереження, учасником цього договору відносно держави, яка прийняла застереження, якщо договір є чинним або коли він набирає чинності для цих держав;

b) заперечення іншої договірної держави проти застереження не перешкоджає набранню договором чинності між державою, яка заперечує проти застереження, і державою, яка сформулювала застереження, якщо держава, яка заперечує проти застереження, певно не заявить про протилежний намір;

c) акт, який виражає згоду держави на обов'язковість для неї

договору і містить застереження, набирає чинності, як тільки принаймні одна з інших договірних держав прийме це застереження.

5. Оскільки це стосується пунктів 2 і 4 і якщо договір не передбачає інше, застереження вважається прийнятим державою, якщо вона не висловить заперечень проти нього до кінця дванадцятимісячного періоду після того, як її було повідомлено про таке застереження, або до тієї дати, коли вона виразила свою згоду на обов'язковість для неї договору, залежно від того, яка з цих дат є більш пізньою.

Стаття 21. Юридичні наслідки застережень і заперечень проти застережень

1. Застереження, яке діє щодо іншого учасника відповідно до статей 19, 20 і 23:

а) змінює для держави, яка зробила застереження, в її відносинах з цим іншим учасником положення договору, яких стосується застереження, в межах сфери дії застереження; і

б) змінює тією ж мірою зазначені положення для цього іншого учасника в його відносинах з державою, яка зробила застереження.

2. Застереження не змінює положень договору для інших учасників в їхніх відносинах між собою.

3. Якщо держава, яка заперечує проти застереження, не заперечувала проти набрання договором чинності між нею і державою, яка зробила застереження, то положення, яких стосується засте-

реження, не застосовується між цими двома державами в межах сфери дії такого застереження.

Стаття 22. Зняття застережень і заперечень проти застережень

1. Якщо договір не передбачає інше, застереження може бути знято в усякий час і для його зняття не потрібно згоди держави, прийняла застереження.

2. Якщо договір не передбачає інше, заперечення проти застереження може бути знято в усякий час.

3. Якщо інше не передбачається договором або не було в іншій спосіб обумовлено:

а) зняття застереження набирає чинності щодо іншої договірної держави тільки після одержання цією останньою повідомлення про це;

б) зняття заперечення проти застереження набирає чинності тільки після одержання державою, яка сформулювала застереження, повідомлення про це.

Стаття 23. Процедура, яка стосується застережень

1. Застереження, певно виражену згоду з застереженням і заперечення проти застереження повинно бути зроблено в письмовій формі і доведено до відома договірних держав та інших держав, які мають право стати учасниками договору.

2. Якщо застереження зроблено при підписанні договору, який підлягає ратифікації, прийняттю або затвердженню, воно повинне бути офіційно підтверджене державою, яка зробила застереження, при вираженні нею своєї згоди на обов'язковість для неї цього

договору. В цьому разі застереження вважається зробленим у день його підтвердження.

3. Певно виражена згода з застереженням або заперечення проти застереження, висловлені до його підтвердження, самі по собі не вимагають підтвердження.

4. Зняття застереження або заперечення проти застереження по винне здійснюватись у письмовій формі.

Розділ 3: Набрання чинності договорами і їх тимчасове застосування

Стаття 24. Набрання чинності

1. Договір набирає чинності в порядку і в дату, передбачену в самому договорі або погоджені між державами, які брали участь у переговорах.

2. При відсутності такого положення або домовленості договір на бирає чинності, як тільки буде виражено згоду всіх держав, які брали участь у переговорах, на обов'язковість для них договору.

3. Якщо згода держави на обов'язковість для неї договору виражається в якусь дату після набрання договором чинності, то договір набирає чинності для цієї держави в цю дату, якщо в договорі не перед бачається інше.

4. Положення договору, які регулюють встановлення автентичності його тексту, вираження згоди держав на обов'язковість для них до говору, порядок або дату набрання договором чинності, застереження, функції депозитарію та інші питання, що неминуче

виникають до набрання договором чинності, застосовуються з моменту прийняття тексту договору.

Стаття 25. Тимчасове застосування

1. Договір або частина договору застосовуються тимчасово до набрання чинності, якщо:

а) це передбачається самим договором; або

б) держави, які брали участь у переговорах, домовилися про це в якійсь інший спосіб.

2. Якщо в договорі не передбачається інше або держави, які брали участь у переговорах, не домовилися про інше, тимчасове застосування договору або частини договору щодо держави припиняється, коли ця держава повідомить інші держави, між якими тимчасово застосовується договір, про свій намір не стати учасником договору.

Частина III

Додержання, застосування і тлумачення договорів

Розділ 1: Додержання договорів

Стаття 26. Pacta sunt servanda

Кожен чинний договір є обов'язковим для його учасників і повинен добросовісно виконуватись.

Стаття 27. Внутрішнє право і додержання договорів

Учасник не може посилатись на положення свого внутрішнього права як на виправдання для невиконання ним договору. Це правило діє без шкоди для статті 46.

Розділ 2: Застосування договорів

Стаття 28. Договори не мають зворотної сили

Якщо інший намір не впливає з договору або не встановлений в інший спосіб, то положення договору не є обов'язковими для учасника договору щодо будь-якої дії чи факту, які мали місце до дати набрання договором чинності для визначеного учасника, або щодо будь-якої ситуації, яка перестала існувати до цієї дати.

Стаття 29. Територіальна сфера дії договорів

Якщо інший намір не впливає з договору або не встановлений в інший спосіб, то договір є обов'язковим для кожного учасника щодо всієї його території.

Стаття 30. Застосування послідовно укладених договорів, які стосуються одного і того ж питання

1. З додержанням статті 103 Статуту Організації Об'єднаних Націй права і обов'язки державучасниць послідовно укладених договорів, які стосуються одного і того ж питання, визначаються відповідно до нижченаведених пунктів.

2. Якщо в договорі встановлюється, що він обумовлений попереднім або наступним договором або що він не повинен вважатись несу місним з таким договором, то переважну силу мають положення цього другого договору.

3. Якщо всі учасники попереднього договору є також учасниками наступного договору, але дію попереднього договору не припинено або не зупинено відповідно до статті 59, попередній договір

застосовується тільки тією мірою, якою положення є сумісними з положення ми наступного договору.

4. Якщо не всі учасники наступного договору є учасниками попереднього договору:

а) у відносинах між державами-учасниками обох договорів застосовується те ж правило, що й у пункті 3;

б) у відносинах між державою-учасницею обох договорів і державою-учасницею тільки одного договору, договір, учасниками якого є обидві держави, регулює їхні взаємні права і обов'язки.

5. Пункт 4 застосовується без шкоди для статті 41 для будь-якого питання про припинення або зупинення дії договору відповідно до статті 60 або для будь-якого питання про відповідальність держави, яка може виникнути в результаті укладення або застосування договору, положення якого є несумісними з обов'язками цієї держави щодо другої держави за іншим договором.

Розділ 3: Тлумачення договорів

Стаття 31. Загальне правило тлумачення

1. Договір повинен тлумачитись добросовісно відповідно до звичайного значення, яке слід надавати термінам договору в їхньому

2. Для цілей тлумачення договору контекст охоплює, крім тексту, включаючи преамбулу й додатки:

а) усяку угоду, яка стосується договору і якої було досягнуто між усіма учасниками у зв'язку з укладенням договору;

b) усякий документ, складений одним або кількома учасниками у зв'язку з укладенням договору і прийнятий іншими учасниками як документ, що стосується договору.

3. Поряд з контекстом враховуються:

a) усяка наступна угода між учасниками щодо тлумачення договору або застосування його положень;

b) наступна практика застосування договору, яка встановлює угоду учасників щодо його тлумачення;

c) будь-які відповідні норми міжнародного права, які застосовуються у відносинах між учасниками.

4. Спеціального значення надається термінові в тому випадку, коли встановлено, що учасники мали такий намір.

Стаття 32. Додаткові засоби тлумачення
Можливе звернення до додаткових засобів тлумачення в тому числі до підготовчих матеріалів та до обставин укладення договору, щоб підтвердити значення, яке випливає із застосування статті 31, або визначити значення, коли тлумачення відповідно до статті 31:

a) залишає значення двояким чи неясним; або

b) призводить до результатів, які є явно абсурдними або нерозумними.

Стаття 33. Тлумачення договорів, автентичність тексту яких було встановлено двома або кількома мовами

1. Коли автентичність тексту договору було встановлено двома або кількома мовами, його текст кожною мовою має однакову силу, якщо договором не передбачено або учасники не домовились,

що в разі розходження між цими текстами переважну силу матиме якийсь один певний текст.

2. Варіант договору мовою, іншою, ніж ті, якими було встановлено автентичність тексту, вважається автентичними тільки в тому випадку, коли це передбачено договором або коли про це домовились учасники договору.

3. Передбачається, що терміни договору мають однакове значення в кожному автентичному тексті.

4. За винятком того випадку, коли відповідно до пункту 1 переважну силу має якийсь один певний текст, якщо порівняння автентичних текстів виявляє розходження значень, яке, з урахуванням об'єкта і цілей договору, найкраще узгоджує ці тексти.

Розділ 4: Договори і треті держави

Стаття 34. Загальне правило, яке стосується третіх держав

Договір не створює зобов'язань або прав для третьої держави без її на те згоди.

Стаття 35. Договори, які передбачають зобов'язання для третіх держав

Зобов'язання для третьої держави виникає з положення договору, якщо учасники цього договору мають намір зробити це положення за собою створення зобов'язання і якщо третя держава напевно бере на себе у письмовій формі це зобов'язання.

Стаття 36. Договори, які передбачають права для третіх держав

1. Право для третьої держави виникає з положення договору, якщо учасники цього договору мають намір за допомогою цього положення надати таке право або третій державі, або групі держав, до якої вона належить, або всім державам і якщо третя держава погоджується з цим. Її згода припускатиметься доти, поки не матимуть доказів про тилежного, якщо договором не передбачається інше.

2. Держава, яка користується правом на підставі пункту 1, виконує умови користування цим правом, передбачені договором або встановлені відповідно до договору.

Стаття 37. Скасування або зміна зобов'язань або прав третіх держав

1. Коли для третьої держави виникає зобов'язання відповідно до статті 35, то це зобов'язання може бути скасовано або змінено лише за згодою учасників договору і третьої держави, якщо тільки не встановлено, що вони домовилися про інше.

2. Коли для третьої держави виникає право відповідно до статті 36, то це право не може бути скасовано або змінено учасниками, якщо встановлено, що згідно з наміром, який існував, це право не підлягало скасуванню або зміні без згоди цієї третьої держави.

Стаття 38. Норми, які містить договір і які стають обов'язковими для третіх держав у результаті виникнення міжнародного звичаю
Статті 34–37 ніяким чином не перешкоджають якійнебудь нормі, яку містить договір, стати обов'язковою для третьої держави як звичай на норма міжнародного права, що визначається як така.

Частина IV

Поправки до договорів і зміна договорів

Стаття 39. Загальне правило, яке стосується поправок до договорів

Договір може бути змінено за угодою між учасниками. Норми, викладені в частині II, застосовуються щодо такої угоди, якщо тільки договір не передбачає інше.

Стаття 40. Внесення поправок до багатосторонніх договорів

1. Якщо договір не передбачає інше, при внесенні поправок до багатостороннього договору слід керуватися нижченаведеними пунктами.

2. Усі договірні держави повинні повідомлятися про усяку пропозицію, яка стосується поправок до багатостороннього договору, що повинні діяти у відносинах між усіма учасниками, причому кожна з договірних держав має право брати участь у:

а) прийнятті рішення про те, що слід зробити щодо такої пропозиції;

б) переговорах і укладенні будьякої угоди про внесення поправок до договору.

3. Кожна держава, яка має право стати учасником договору, також має право стати учасником договору, до якого було внесено поправки.

4. Угода про внесення поправок не зв'язує державу, яка вже є учасником договору, але не стала учасником угоди про внесення

поправок до договору; щодо такої держави застосовується пункт 4 "b" статті 30.

5. Держава, яка стала учасником договору після набрання чинності угодою про внесення поправок, якщо тільки вона не заявить про інший намір:

а) вважається учасником договору, до якого було внесено поправки; і

б) вважається учасником договору, до якого не було внесено поправки, щодо будь-якого учасника договору, не зв'язаного угодою про внесення поправок до договору.

Стаття 41. Угоди про зміну багатосторонніх договорів тільки у взаємовідносинах між певними учасниками

1. Два або кілька учасників багатостороннього договору можуть укласти угоду про зміну договору тільки у взаємовідносинах між собою, якщо:

а) можливість такої зміни передбачається самим договором; або

б) така зміна не забороняється договором і:

і) не впливає на користування іншими учасниками своїми правами за договором або на виконання ними своїх зобов'язань; і

ii) не зачіпає положення, відступ від якого є несумісним з ефективним здійсненням об'єкта і цілей договору в цілому.

2. Якщо у випадку, що підпадає під дію пункту 1 "а", договором непередбачається інше, то зазначені учасники повідомляють ін-

ших учасників про свій намір укласти угоду про ту зміну договору, яка цією угодою передбачається.

Частина V

Надійність, припинення і зупинення дії договорів

Розділ 1: Загальні положення

Стаття 42. Дійсність договорів і збереження договорами чинності

1. Дійсність договору або згода держави на обов'язковість для неї договору може оспорюватись тільки на основі застосування цієї Конвенції.

2. Припинення договору, його денонсація або вихід з нього учасника можуть мати місце тільки в результаті застосування положень самого договору або цієї Конвенції. Це ж правило застосовується до зупинення дії договору.

Стаття 43. Зобов'язання, які мають силу на підставі міжнародного права, незалежно від договору

Надійність, припинення або денонсація договору, вихід з нього одного з учасників або зупинення його дії, коли вони є результатом застосування цієї Конвенції або положень самого договору, жодною мірою не зачіпають обов'язок держави виконувати усяке написане в договорі зобов'язання, яке має силу для неї відповідно до міжнародного права, незалежно від договору.

Стаття 44. Подільність договірних положень

1. Право учасника денонсувати договір, вийти з нього або зупинити його дію, яке було передбачене в договорі або випливає із статті 56, може бути використано відносно тільки всього договору, якщо договір не передбачає інше або якщо його учасники не домовилися про інше.

2. На підставу недійсності договору, припинення договору, виходу з нього або зупинення його дії, яка визнається в цій Конвенції, можна посилатись відносно тільки всього договору в усіх випадках, крім передбачених нижченаведеними пунктами або статтею 60.

3. Якщо така підстава стосується лише окремих положень, то на неї можна посилатись тільки відносно цих положень, коли:

a) названі положення є віддільними від решти договору щодо їх тлумачення;

b) з договору випливає чи в інший спосіб встановлено, що прийняття цих положень не становило істотної підстави згоди іншого учасника або інших учасників на обов'язковість усього договору в цілому; і

c) продовження виконання решти договору не було б несправедливим.

4. У випадках, які підпадають під дію статей 49 і 50, держава, яка має право посилатись на обман або підкуп може робити це або відносно всього договору, або, у передбачених пунктом 3 випадках, відносно лише його окремих положень.

5. У випадках, які підпадають під дію статей 51, 52 і 53, подільність положень договору не допускається.

Стаття 45. Втрата права посилатись на підставу недійсності або припинення договору, виходу з нього або зупинення його дії

Держава не має більше права посилатись на підставу недійсності або припинення договору, виходу з нього або зупинення його дії на основі статей 46–50 або статей 60 і 62, якщо, після того, як стало відомо про факти:

а) вона напевне погодилась, що договір, залежно від випадку, є дійсним, зберігає чинність або й далі діє; або

б) вона повинна з огляду на її поведінку вважатись такою, що мовчазно погодилась з тим, що договір, залежно від випадку, є дійсним, зберігає чинність або й далі діє.

Розділ 2: Недійсність договорів

Стаття 46. Положення внутрішнього права, які стосуються компетенції укладати договори

1. Держава не має права посилатись на ту обставину, що її згода на обов'язковість для неї договору була виражена на порушення того чи іншого положення її внутрішнього права, яке стосується компетенції укладати договори, як на підставу недійсності її згоди, якщо тільки це порушення не було явним і не стосувалося норми її внутрішнього права особливо важливого значення.

2. Порушення є явним, якщо воно буде об'єктивно очевидним для будь-якої держави, що діє в цьому питанні добросовісно і відповідно до звичайної практики.

Стаття 47. Спеціальні обмеження правомочності на вираження згоди держави

Якщо правомочність представника на вираження згоди держави на обов'язковість для неї конкретного договору обумовлена спеціальним обмеженням, то на недодержання представником такого обмеження не можна посилається як на підставу недійсності вираженої ним згоди, якщо тільки інші держави, які брали участь у переговорах, не було повідомлено про обмеження до вираження представником такої згоди.

Стаття 48. Помилка

1. Держава має право посилається на помилку в договорі як на підставу недійсності її згоди на обов'язковість для неї цього договору, коли помилка стосується факту або ситуації, які, за припущенням цієї держави, існували при укладенні договору і являли собою істотну основу для її згоди на обов'язковість для неї цього договору.

2. Пункт 1 не застосовується, якщо названа держава своєю поведінкою сприяла виникненню цієї помилки або обставини були такими, що ця держава повинна була звернути увагу на можливу помилку.

3. Помилка, яка стосується тільки формулювання тексту договору, не впливає на його дійсність; в цьому випадку застосовується стаття 79.

Стаття 49. Обман

Якщо держава уклала договір під впливом обманних дій іншої держави, яка брала участь у переговорах, то вона має право посилатись на обман як на підставу недійсності своєї згоди на обов'язковість для неї договору.

Стаття 50. Підкуп представника держави

Якщо згода держави на обов'язковість для неї договору була виражена в результаті прямого або непрямого підкупу її представника іншою державою, яка брала участь у переговорах, то перша держава має право посилатись на такий підкуп як на підставу недійсності її згоди на обов'язковість для неї такого договору.

Стаття 51. Примус представника держави

Згода держави на обов'язковість для неї договору, яку було виражено в результаті примусу її представника діями або погрозами, спрямованими проти нього, не має ніякого юридичного значення.

Стаття 52. Примус держави шляхом погрози силою або її застосування

Договір є неважним, якщо його укладення стало результатом погрози силою або її застосування на порушення принципів міжнародного права, втілених у Статуті Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 53. Договори, які суперечать імперативній нормі загального міжнародного права (*jus cogens*)

Договір є неважним, якщо на момент укладення він суперечить імперативній нормі загального міжнародного права. Оскільки це стосується цієї Конвенції, імперативна норма загального міжнародного права є нормою, що приймається і визнається міжнародним співтовариством держав у цілому як норма, відхилення від якої недопустиме і яку може бути змінено тільки наступною нормою загального міжнародного права, що носила б такий же характер.

Розділ 3: Припинення договорів і зупинення їхньої дії

Стаття 54. Припинення договору або вихід з нього відповідно до положень договору або за згодою учасників

Припинення договору або вихід з нього учасника можуть мати місце:

а) відповідно до положень договору; або

б) в усякий час за згодою всіх учасників після консультації з іншими договірними державами.

Стаття 55. Скорочення кількості учасників багатостороннього договору, в результаті якого вона стає меншою від кількості, потрібної для набрання договором чинності

Якщо договором не передбачається інше, багатосторонній договір не припиняється з причини тільки того, що кількість його учасників стала меншою від кількості, потрібної для набрання договором чинності.

Стаття 56. Денонсація договору або вихід з договору, який не містить положень про його припинення, денонсацію або вихід з нього

1. Договір, який не містить положень про його припинення і який не передбачає денонсації або виходу з нього, не підлягає денонсації і вихід з нього не допускається, якщо тільки:

а) не встановлено, що учасники мали намір допустити можливість денонсації або виходу; або

б) характер договору не має на увазі права денонсації або виходу.

2. Учасник повідомляє не менш як за дванадцять місяців про свій намір денонсувати договір або вийти з нього відповідно до пункту 1. Стаття 57. Зупинення дії договору відповідно до положень договору або за згодою учасників

Зупинення дії договору щодо всіхучасників або щодо якогось окремого учасника можливе:

а) відповідно до положень договору; або

б) в усякий час за згодою всіх учасників після консультації з іншими договірними державами.

Стаття 58. Зупинення дії багатостороннього договору за угодою тільки між деякими учасниками

1. Два або кілька учасників багатостороннього договору можуть укласти угоду про тимчасове зупинення дії положень договору тільки у відносинах між собою, якщо:

а) можливість такого зупинення передбачається договором;
або

б) зазначене зупинення не забороняється договором і:

і) не впливає ні на користування іншими учасниками своїми правами, що ви пливають з цього договору, ні на виконання ними своїх зобов'язань;

ii) не є несумісним з об'єктом і цілями договору.

2. Якщо у випадку, який підпадає під дію пункту 1 "а", договором не передбачається інше, то зазначені учасники повідомляють інших учасників про свій намір укласти угоду і про ті положення договору, дію яких вони мають намір зупинити.

Стаття 59. Припинення договору або зупинення його дії, які випливають з укладення наступного договору

1. Договір вважається припиненим, якщо всі його учасники укладуть наступний договір у тому ж питанні і:

а) з наступного договору випливає або в інший спосіб встановлено намір учасників, щоб дане питання регулювалося цим договором; або

б) положення наступного договору є настільки несумісними з положеннями попереднього договору, що обидва договори неможливо застосувати одночасно.

2. Дія попереднього договору вважається лише зупиненою, якщо з наступного договору випливає або в інший спосіб встановлено, що таким був намір учасників.

Стаття 60. Припинення договору або зупинення його дії внаслідок його порушення

1. Істотне порушення двостороннього договору одним з його учасників дає право другому учасникові посилатись на це порушення як на підставу для припинення договору або зупинення його дії в цілому або в частині.

2. Істотне порушення багатостороннього договору одним з його учасників дає право:

а) іншим учасникам — за угодою, досягнутою односторонньо, — зупинити дію договору в цілому або в частині або припинити його або:

1) у відносинах між собою і державою, яка порушила договір, або

2) у відносинах між усіма учасниками;

б) учасникові, який особливо постраждав у результаті порушення, посилатись на це порушення як на підставу зупинення дії договору в цілому або в частині у відносинах між ним і державою, яка порушила договір;

с) будьякому іншому учасникові, крім держави, яка порушила договір, посилатись на це порушення як на підставу для зупинення дії договору в цілому або в частині щодо самого себе, якщо договір носить такий характер, що істотне порушення його положень одним учасником докорінно змінює становище кожного учасника щодо дальшого виконання ним своїх зобов'язань, які випливають з договору.

3. Істотне порушення договору — для цілей цієї статті — полягає:

а) у такій відмові від договору, яка не допускається цією Конвенцією; або

б) у порушенні положення, яке має істотне значення для здійснення об'єкта і цілей договору.

4. Попередні пункти не зачіпають положень договору, які застосовуються у випадку його порушення.

5. Пункти 1, 2 і 3 не застосовуються до положень, які стосуються захисту людської особи, що їх містять договори, які носять гуманітарний характер і особливо до положень, які виключають будь-яку форму репресалій щодо осіб, котрі користуються захистом за такими договорами.

Стаття 61. Наступна неможливість виконання

1. Учасник має право посилатись на неможливість виконання договору як на підставу для припинення договору або виходу з нього, якщо ця неможливість є наслідком безповоротного зникнення або знищення об'єкта, необхідного для виконання договору. Якщо така неможливість є тимчасовою, на неї можна посилатись як на підставу лише для зупинення дії договору.

2. Учасник не має права посилатись на неможливість виконання як на підставу для припинення дії договору, виходу з нього або зупинення його дії, якщо ця неможливість є результатом порушення цим учасником або зобов'язання за договором, або іншого між-

народного зобов'язання, взятого ним на себе відносно будьякого іншого учасника договору.

Стаття 62. Докорінна зміна обставин

1. На докорінну зміну, яка сталася щодо обставин, що існували при укладенні договору, і яка не передбачалась учасниками, не можна посилатись як на підставу для припинення договору або виходу з нього, за винятком тих випадків, коли:

а) наявність таких обставин становила істотну підставу згоди учасників на обов'язковість для них договору; і

б) наслідок зміни обставин докорінно змінює сферу дії зобов'язань, які все ще підлягають виконанню за договором.

2. На докорінну зміну обставин не можна посилатись як на підставу для припинення договору або виходу з нього:

а) якщо договір встановлює межу; або

б) якщо така докорінна зміна, на яку посилається учасник договору, є результатом порушення цим учасником або зобов'язання за договором, або іншого міжнародного зобов'язання, взятого ним на себе відносно будьякого іншого учасника договору.

3. Якщо відповідно до попередніх пунктів, учасник має право посилатись на докорінну зміну обставин як на підставу для припинення договору або виходу з нього, то він має право також посилатись на цю зміну як на підставу для зупинення дії договору.

Стаття 63. Розрив дипломатичних або консульських відносин

Розрив дипломатичних або консульських відносин між учасниками договору не впливає на правові відносини, встановлені між

ними договором, за винятком випадків, коли наявність дипломатичних або консульських відносин потрібна для виконання договору.

Стаття 64. Виникнення нової імперативної норми загального міжнародного права (*jus cogens*)

Якщо виникає нова імперативна норма загального міжнародного права, то будьякий існуючий договір, який виявляється в суперечності з цією нормою, стає недійсним і припиняється.

Розділ 4: Процедура

Стаття 65. Процедура, якої слід додержувати щодо недійсності до договору, припинення договору, виходу з нього або зупинення його дії

1. Учасник, який відповідно до положень цієї Конвенції посиляється на ваду у своїй згоді на обов'язковість для нього договору або на підставу для оспорювання дійсності договору, для припинення договору, виходу з нього або зупинення його дії, повинен повідомити інших учасників про свою вимогу. У повідомленні має бути зазначено заходи, яких передбачається вжити щодо договору, а також їх обґрунтування.

2. Якщо по скінченні певного періоду, який, за винятком випадків особливої терміновості, повинен становити не менше трьох місяців з моменту одержання повідомлення, ні один учасник не висловить заперечення, то учасник, який надіслав повідомлення,

має право у по рядку, встановленому статтею 67, здійснити передбачені ним заходи.

3. Якщо, проте, надійде заперечення з боку будь-якого іншого учасника, то учасники повинні добиватися врегулювання за допомогою засобів, зазначених у статті 33 Статуту Об'єднаних Націй.

4. Ніщо в попередніх пунктах не порушує прав або зобов'язань учасників у рамках будь-яких чинних положень, які є обов'язковими для учасників щодо врегулювання спорів.

5. Без шкоди для статті 45, та обставин, що держава не надіслала раніше повідомлення, встановленого у пункті 1, не заважає їй надіслати таке повідомлення у відповідь іншому учасникові, який вимагає виконання договору або заявляє про його порушення.

Стаття 66. Процедура судового розгляду, арбітражу і примирення

Якщо протягом 12 місяців після дати, коли було сформульовано заперечення, не було досягнуто ніякого рішення відповідно до пункту 3 статті 65, то застосовується така процедура:

а) будь-яка із сторін у спорі про застосування або тлумачення статей 53 або 64 може передати його шляхом письмової заяви, на вирішення Міжнародного суду, якщо тільки сторони не домовляться за спільною згодою передати цей спір на арбітраж;

б) будь-яка із сторін у спорі про застосування або тлумачення будь-якої іншої статті частини V Конвенції може розпочати процедуру, зазначену в Додатку до цієї Конвенції, звернувшись з від-

повідною проською до Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 67. Документи про оголошення договору недійсним, про припинення договору, про вихід з нього або про зупинення його дії

1. Повідомлення, згадуване в пункті 1 статті 65, повинне робитись у письмовій формі.

2. Усякий акт, який має на меті оголошення договору недійсним або припинення договору, вихід з нього або зупинення його дії відповідно до його положень, чи положень пунктів 2 або 3 статті 65, оформляється у вигляді документа, який надсилається іншим учасникам. Якщо такий документ не підписаний главою держави, главою уряду або міністром закордонних справ, представникові держави, який передає цей документ, може бути запропоновано пред'явити повноваження.

Стаття 68. Відкликання повідомлень і документів, передбачених статтями 65 і 67

Повідомлення або документ, передбачені статтями 65 і 67, може бути відкликано в будь-який час до набрання ними чинності.

Розділ 5: Наслідки недійсності або припинення договору або зупинення його дії

Стаття 69. Наслідки недійсності договору

1. Договір, недійсність якого встановлено відповідно до цієї Конвенції, є недійсним. Положення недійсного договору не мають ніякої юридичної сили.

2. Якщо, однак, було вчинено дії на основі такого договору:

а) кожний учасник має право вимагати від будь-якого іншого учасника створити, наскільки це можливо, в їхніх взаємовідносинах становище, яке існувало б, якби не було вчинено зазначених дій;

б) дії, вчинені добросовісно до посилання на недійсність, не вважаються незаконними лише з причини недійсності договору.

3. У випадках, які підпадають під дію статей 49, 50, 51 або 52, пункт 2 не застосовується до учасника, який є відповідальним за вчинення обману, підкупу або примусу.

4. У разі недійсності згоди якоїсь держави на обов'язковість для неї багатостороннього договору вищезазначені правила застосовуються у відносинах між цією державою і учасниками договору.

Стаття 70. Наслідки припинення договору

1. Якщо договором не передбачено інше або якщо учасники не погодились про інше, припинення договору відповідно до його положень або відповідно до цієї Конвенції:

а) звільняє учасників договору від усякого зобов'язання виконувати договір у майбутньому;

б) не впливає на права, зобов'язання або юридичне становище учасників, які виникли в результаті виконання договору до його припинення.

2. Якщо держава денонсує багатосторонній договір виходить з цього, пункт 1 застосовується у відносинах між цією державою і

кожним з інших учасників договору з дня набрання чинності такою денонсацією або виходу з договору.

Стаття 71. Наслідки недійсності договору, який суперечить імперативній нормі загального міжнародного права

1. Коли договір є недійсним відповідно до статті 53, учасники:

a) усувають, наскільки це можливо, наслідки будьякої дії, вчиненої на підставі положення, яке суперечить імперативній нормі загального міжнародного права; і

b) приводять свої взаємовідносини у відповідність з імперативною нормою загального міжнародного права.

2. Коли договір стає недійсним і припиняється відповідно до статті 64, припинення договору:

a) звільняє учасників від усякого зобов'язання виконувати договір у майбутньому;

b) не впливає на права, зобов'язання або юридичне становище учасників, які виникли в результаті виконання договору до його припинення, за умови, що такі права і зобов'язання або таке становище можуть у майбутньому зберігатися тільки тією мірою, якою їх збереження саме по собі не суперечить новій імперативній нормі загального міжнародного права.

Стаття 72. Наслідки зупинення дії договору

1. Якщо договором не передбачається інше або, якщо учасники не погодились про інше, зупинення дії договору відповідно до його положень або відповідно до цієї Конвенції:

а) звільняє учасників, у взаємовідносинах яких зупиняється дія договору, від зобов'язання виконувати договір у своїх взаємовідносинах протягом періоду зупинення;

б) не впливає в усьому іншому на правові відносини між власниками, встановлені договором.

2. У період зупинення дії договору учасники утримуються від дій, які могли б перешкодити поновленню дії договору.

Частина VI

Інші постанови

Стаття 73. Випадки правонаступництва держав, відповідальності держави і початку воєнних дій

Положення цієї Конвенції не вирішують наперед ні одного з питань, які можуть виникнути щодо договору з правонаступництва держав, з міжнародної відповідальності держави або з початку воєнних дій між державами.

Стаття 74. Дипломатичні і консульські відносини та укладення до говорів

Розрив або відсутність дипломатичних або консульських відносин між двома чи кількома державами не перешкоджає укладенню договорів між цими державами. Укладення договору саме по собі не впливає на стан в галузі дипломатичних або консульських відносин.

Стаття 75. Випадок держави-агресора

Положення цієї Конвенції не порушають ніяких зобов'язань щодо договору, які можуть виникнути для держави-агресора в результаті заходів, вжитих відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй у зв'язку з агресією з боку цієї держави.

Частина VII

Депозитарії, повідомлення, виправлення та реєстрація

Стаття 76. Депозитарії договорів

1. Депозитарія договору може бути призначено державами, які брали участь у переговорах, або в самому договорі або якимнебудь іншим порядком. Депозитарієм може бути одна або кілька держав, міжнародна організація або головна виконавча службова особа такої організації.

2. Функції депозитарію договору є міжнародними за своїм характером, і при виконанні своїх функцій депозитарій зобов'язаний діяти неупереджено. Зокрема, той факт, що договір не набрав чинності між деякими учасниками або що виникла суперечність між державою і депозитарієм, яка стосується виконання функцій останнього, не впливає на цей обов'язок.

Стаття 77. Функції депозитаріїв

1. Якщо договором не передбачається інше або якщо договірні держави не домовилися про інше, функції депозитарію полягають, зокрема:

а) у зберіганні автентичного тексту договору і переданих депозитарієві повноважень;

b) у підготовці засвідчених копій з автентичного тексту і підготовці будь-яких інших текстів договору такими іншими мовами, які можуть бути передбачені договором, а також у надсиланні їх учасникам та державам, які мають право стати учасниками договору;

c) в одержанні підписів під договором та одержанні і зберіганні до кументів, оповіщень і повідомлень, які його стосуються;

d) у вивченні питання про те, чи є підписи, документи, оповіщення або повідомлення, які стосуються договору, у повному порядку і належній формі, і, у разі потреби, в доведенні цього питання до відома відповідної держави;

e) в інформуванні учасників і держав, які мають право стати учасниками договору, про документи, оповіщення і повідомлення, які стосуються договору;

i) в інформуванні держав, які мають право стати учасниками договору, про те, коли кількість підписів ратифікаційних грамот або документів про прийняття, затвердження або приєднання, потрібну для набрання договором чинності, було одержано або депозитовано;

g) у реєстрації договору в Секретаріаті Організації Об'єднаних Націй;

h) у виконанні функцій, передбачених іншими положеннями цієї Конвенції.

2. У разі виникнення будь-якої суперечності між якоюсь державою і депозитарієм щодо виконання функцій останнього, депозитарій доводить це питання до відома держав, які підписали договір,

і договірних держав або, у відповідних випадках, до відома компетентного органу заінтересованої міжнародної організації.

Стаття 78. Оповіщення і повідомлення

Якщо договором або Конвенцією не передбачається інше, оповіщення або повідомлення, зроблене будь-якою державою відповідно до Конвенції:

а) надсилається, коли немає депозитарію, безпосередньо державам, яким воно призначене, або, коли є депозитарій — останньому;

б) вважається зробленим відповідною державою тільки після одержання його тією державою, якій його було надіслано, або ж, залежно від випадку, після одержання його депозитарієм;

с) якщо воно надсилається депозитарієві, вважається одержаним державою, для якої воно призначене, тільки після того, як останню поінформував про це депозитарій відповідно до пункту 1 "е" статті 77

Стаття 79. виправлення помилок у текстах або у засвідчених копіях договорів

1. Якщо після встановлення автентичності тексту договору держави, які його підписали, і договірні держави констатують за спільною згодою, що він містить помилку, то ця помилка, якщо вони не вирішують застосувати інший спосіб, виправляється шляхом:

а) внесення відповідного виправлення до тексту і парафування цього виправлення належним чином уповноваженими представниками;

b) складення документа з викладенням виправлення, яке погодилися внести, або обміну такими документами; або

c) складення виправленого тексту всього договору в тому ж порядку, як і при оформленні автентичного тексту.

2. Якщо йдеться про договір, який здається на зберігання депозитарієві, то останній повідомляє держави, які підписали договір, і договірні держави про помилку, а також про пропозицію про її виправлення і встановлює відповідний період часу, протягом якого може бути зроблено заперечення проти цієї пропозиції. Якщо до скінчення цього періоду:

a) не надійшло заперечень, депозитарій вносить виправлення до тексту і надсилає копію його учасникам і державам, які мають право стати учасниками договору;

b) було висловлено заперечення, депозитарій доводить це заперечення до відома держав, які підписали договір, і договірних держав.

3. Правила, викладені у пунктах 1 і 2, застосовуються також у тих випадках, коли було встановлено автентичність тексту двома або кількома мовами і виявляється розбіжність між різними текстами, яку, за спільною згодою держав, які підписали договір, і договірних держав, має бути виправлено.

4. Виправлений текст замінює собою текст, який містить помилку, ab initio, якщо тільки держави, які підписали договір, і договірні держави не вирішать інакше.

5. виправлення тексту зареєстрованого договору доводиться до відома Секретаріату Організації Об'єднаних Націй.

6. Якщо помилка виявляється у засвідченій копії договору, депозитарій складає протокол, який містить виправлення, і надсилає копію його державам, які підписали договір, і договірним державам.

Стаття 80. Реєстрація і опублікування договорів

1. Договори після набрання ними чинності надсилаються до Секретаріату Організації Об'єднаних Націй для реєстрації або для зберігання у справах і занесення до переліку, залежно від випадку, та для опублікування.

2. Призначення депозитарію уповноважує його вчиняти зазначені в попередньому пункті дії.

Частина VIII

Заключні статті

Стаття 81. Підписання

Ця Конвенція відкрита для підписання всіма державами — членами Організації Об'єднаних Націй або членами однієї із спеціалізованих установ чи міжнародного агентства по атомній енергії, або учасниками Статуту Міжнародного суду, а також будь-якою іншою державою, запрошеною Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй стати учасницею цієї Конвенції, у такий спосіб: до 30 листопада 1969 року — у Федеральному міністерстві закордонних справ Австрійської Республіки, а після цієї дати і до 30

квітня 1970 року — в Центральних Установах Організації Об'єднаних Націй у Нью-Йорку.

Стаття 82. Ратифікація

Ця Конвенція підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти здаються на зберігання Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй

Стаття 83. Приєднання

До цієї Конвенції може приєднатися будь-яка держава, яка належить до тієї чи іншої з категорій, згаданих у статті 81. Документи про приєднання здаються на зберігання Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 84. Набрання чинності

1. Ця Конвенція набирає чинності на тридцятий день з дати здачі на зберігання тридцять п'ятої ратифікаційної грамоти або тридцять п'ятого документа про приєднання.

2. Для кожної держави, яка ратифікувала Конвенцію або приєдналася до неї після здачі на зберігання тридцять п'ятої ратифікаційної грамоти або тридцять п'ятого документа про приєднання, Конвенція набирає чинності на тридцятий день після здачі на зберігання нею своєї ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 85. Автентичні тексти

Оригінал цієї Конвенції, англійський, іспанський, китайський, російський і французький тексти якої є однаково автентичними,

здаються на зберігання Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй.

На посвідчення чого нижчепідписані повноважні представники, належним чином уповноважені своїми урядами, підписали цю Конвенцію.

Складено у Відні двадцять третього травня тисяча дев'ятсот шістьдесят дев'ятого року.

Додаток 1. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй складає і веде список мирових посередників з числа кваліфікованих юристів. З цією метою кожній державі — членові Організації Об'єднаних Націй або учасниці цієї Конвенції пропонується призначити двох мирових посередників, і імена призначених у такий спосіб осіб складають зазначений список. Мирові посередники — включаючи мирових посередників, призначених для заповнення вакансії, що відкрилася випадково, — призначаються на термін у п'ять років, і цей термін може бути поновлено. Мировий посередник, після скінчення терміну, на який його було призначено, продовжуватиме виконувати будьякі функції, для здійснення яких його було обрано відповідно до положень наступного пункту.

2. Якщо до Генерального секретаря надсилається просьба відповідно до положень статті 66, він передає спір на розгляд погоджувальної комісії, утвореної у такий спосіб.

Держава або держави, яка є або які є однією стороною у спорі, призначають:

а) одного мирового посередника, котрий є громадянином цієї держави або однієї з цих держав, з числа осіб, включених до згаданого у пункті 1 списку, або з числа інших осіб; і

б) одного мирового посередника, котрий не є громадянином цієї держави або однієї з цих держав, з числа включених до згаданого списку осіб.

Держава або держави, яка є або які є другою стороною у спорі, призначають двох мирових посередників у такий же спосіб. Чотирьох мирових посередників, які обираються сторонами, повинно бути призначено протягом шістдесяти днів з тієї дати, коли Генеральний секретар одержує відповідну просьбу.

Ці чотири мирових посередники протягом шістдесяти днів після дати призначення останнього з них призначають з числа включених до списку осіб п'ятого мирового посередника, який буде головою.

Якщо голову або будь-якого з інших мирових посередників не призначено протягом передбачених вище для їх призначення термінів, то їх призначає Генеральний секретар протягом шістдесяти днів з дати скінчення відповідного терміну. Призначення голови може бути проведено Генеральним секретарем або з числа осіб, включених до списку, або з числа членів Комісії міжнародного права. Будь-який із термінів, протягом яких повинні бути проведені призначення, може бути продовжено за згодою сторін у спорі.

Будь-яка вакансія повинна бути заповнена тим же способом, який було вказано для початкового призначення.

3. Погоджувальна комісія сама встановлює свою процедуру. Комісія може, за згодою сторін у спорі, запропонувати будь-якому з учасників договору подати їй свою думку усно або письмово. Комісія приймає рішення і робить рекомендації більшістю голосів своїх п'яти членів.

4. Комісія може звертати увагу сторін у спорі на будь-які заходи, що можуть полегшити полюбовне розв'язання спору.

5. Комісія заслуховує сторони, розглядає претензії та заперечення і вносить на розгляд сторін пропозиції, спрямовані на досягнення полюбовного розв'язання спору.

6. Комісія повинна подати свою доповідь протягом дванадцяти місяців, що йдуть за датою її утворення. Ця доповідь надсилається Генеральному секретареві і передається сторонам у спорі. Доповідь Комісії, включаючи будь-які викладені в ній висновки про питання факту і питання права, не є обов'язковою для сторін і являє собою лише рекомендацію, запропоновану на розгляд сторін з метою полегшення полюбовного розв'язання спору.

7. Генеральний секретар надає Комісії допомогу і засоби обслуговування, яких вона може потребувати. Витрати Комісії покриває Організація Об'єднаних Націй.

Конвенція відповідно до пункту 2 статті 84 набрала чинності для СРСР 29 травня 1986 року. Україна приєдналася до Конвенції відповідно до Указу Президії Верховної Ради Української РСР від 14 квітня 1986 року з такими застереженнями і заявою:

"Українська Радянська Соціалістична Республіка не вважає себе зв'язаною положеннями статті 66 Віденської конвенції про право міжнародних договорів і заявляє, що для передачі будь-якого спору між Договірними Сторонами про застосування чи тлумачення статей 53 або 64 на вирішення Міжнародного Суду або будь-якого спору про застосування чи тлумачення будь-якої іншої статті частини V Конвенції на розгляд погоджувальної комісії необхідна у кожному окремому випадку згода усіх сторін, які беруть участь у спорі, і що ми ровими посередниками, яких включають до складу погоджувальної комісії, можуть бути лише особи призначені учасниками спору за їх спільною згодою".

Українська Радянська Соціалістична Республіка вважатиме для себе необов'язковими положення пункту 3 статті 20 і пункту "b" статті 45 Віденської конвенції про право міжнародних договорів, оскільки вони суперечать міжнародній практиці, що склалася".

"Українська Радянська Соціалістична Республіка заявляє, що вона зберігає за собою право вживати будь-яких заходів по охороні своїх інтересів у разі недодержання іншими державами положень Віденської конвенції про право міжнародних договорів".

Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1986. — N 17. — С. 343.

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про міжнародні договори України

(Закон утратив чинність на підставі Закону N 1906-IV (1906-15) від 29.06.2004, ВВР, 2004, N 50, ст. 540, але був чинним на момент укладення Будапештського меморандуму 4 грудня 1994 р.) (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, N 10, ст. 45) (Уводиться в дію Постановою ВР N 3768-XII (3768-12) від 22.12.93, ВВР, 1994, N 10, ст. 46) (Щодо визнання неконституційними окремих положень див. Рішення Конституційного Суду N 9-рп/2000 (v009p710-00) від 12.07.2000)

Цей Закон встановлює порядок укладення, виконання і денонсації міжнародних договорів України з метою належного забезпечення національних інтересів, здійснення цілей, завдань та принципів зовнішньої політики України, закріплених в Конституції України (254к/96-ВР).

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Сфера застосування Закону

1. Цей Закон застосовується до всіх міжнародних договорів України — міждержавних, міжурядових і міжвідомчих, регульованих нормами міжнародного права, незалежно від їх форми і найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол, обмін

листами або нотами, інші форми і найменування міжнародних договорів).

2. Для цілей цього Закону поняття «укладення міжнародного договору України» охоплює ведення переговорів з метою підготовки тексту міжнародного договору, прийняття тексту міжнародного договору чи встановлення його автентичності та висловлення згоди на обов'язковість міжнародного договору для України.

Стаття 2. Міжнародні договори України

1. Міжнародні договори України укладаються з іноземними державами та міжнародними організаціями від імені: України; Уряду; міністерств та інших центральних органів державної виконавчої влади.

2. Від імені України укладаються міжнародні договори:

а) політичні, територіальні, мирні;

б) що стосуються прав та свобод людини;

в) про громадянство;

г) про участь України в міждержавних союзах та інших міждержавних об'єднаннях (організаціях), системах колективної безпеки;

д) про військову допомогу та стосовно направлення контингенту Збройних Сил України до іншої країни чи допуску збройних сил іноземних держав на територію України;

е) про використання території та природних ресурсів України;

є) яким за згодою Сторін надається міждержавний характер.

3. Від імені Уряду укладаються міжнародні договори з економіч-

них, торговельних, науково-технічних та інших питань, що належать до його компетенції.

4. Від імені міністерств та інших центральних органів державної виконавчої влади України укладаються міжнародні договори з питань, що належать до їх компетенції.

II. УКЛАДЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ УКРАЇНИ

Стаття 3. Пропозиції щодо укладення міжнародних договорів

1. Пропозиції щодо укладення міжнародних договорів України подаються Уряду України Міністерством закордонних справ України.

2. Інші міністерства і центральні органи державної виконавчої влади подають Уряду України пропозиції щодо укладення міжнародних договорів України разом з Міністерством закордонних справ України або за погодженням з ним.

3. Порядок подання пропозицій щодо укладення міністерствами та іншими центральними органами державної виконавчої влади міжнародних договорів міжвідомчого характеру визначається Урядом України.

4. У пропозиціях обґрунтовується необхідність укладення міжнародного договору, визначаються можливі політичні, правові, матеріальні та фінансові наслідки його укладення, вказуються суб'єкти виконання міжнародного договору, пропонується склад делегації чи представник України для ведення переговорів, прийняття тексту міжнародного договору чи встановлення його автентично-

сті. До них додається проект міжнародного договору та у разі необхідності проект рекомендацій делегації чи представнику України.

5. Уряд України розглядає внесені пропозиції і не пізніш як у десятиденний термін подає їх разом з відповідними висновками Президентові України, а щодо договорів, які укладаються від імені Уряду України, приймає рішення про укладення такого договору України.

6. Пропозиції щодо укладення міжнародних договорів України можуть подаватися Республікою Крим в особі її вищих органів законодавчої і виконавчої влади.

7. Пропозиції про укладення міжнародних договорів України, які встановлюють інші правила, ніж ті, що містяться у законодавстві України, подаються до Уряду України за погодженням з Міністерством юстиції України.

Стаття 4. Рішення про проведення переговорів і про підписання міжнародних договорів України Рішення про проведення переговорів і про підписання міжнародних договорів України приймаються:

а) щодо договорів, які укладаються від імені України, — Президентом України;

б) щодо договорів, які укладаються від імені Уряду України, — Урядом України;

в) щодо договорів, які укладаються від імені міністерств та інших центральних органів державної виконавчої влади України, — в порядку, встановленому Урядом України.

Стаття 5. Повноваження на укладення міжнародного договору України

1. Ведення переговорів щодо підготовки тексту міжнародного договору, прийняття тексту міжнародного договору чи встановлення його автентичності та підписання міжнародного договору України здійснюється лише уповноваженими на те особами.

2. Президент України, Прем'єр-міністр України і Міністр закордонних справ України мають право вести переговори і підписувати міжнародні договори України без спеціальних повноважень.

3. Глава дипломатичного представництва України в іноземній державі або глава представництва України при міжнародній організації мають право вести без спеціальних повноважень переговори про укладення міжнародного договору України відповідно з державою перебування або в рамках відповідної міжнародної організації.

4. Повноваження на ведення переговорів і підписання міжнародних договорів України надаються:

а) щодо договорів, які укладаються від імені України, — Президентом України;

б) щодо договорів, які укладаються від імені Уряду України, — Урядом України або за його дорученням — Міністерством закордонних справ України;

в) щодо договорів міжвідомчого характеру — відповідним міністерством або іншим центральним органом державної виконавчої влади разом із Міністерством закордонних справ України.

Стаття 6. Делегація чи представник України для укладення міжнародного договору України

1. Делегація чи представник України, наділені повноваженнями відповідно до пунктів 1 і 4 статті 5 цього Закону, зобов'язані вести переговори чи здійснювати інші дії відповідно до наданих їм повноважень та з урахуванням рекомендацій Міністерства закордонних справ України.

2. Делегація чи представник України за погодженням з Міністерством закордонних справ України подають Президентові України чи Урядові України звіт про виконання даних їм рекомендацій. Звіт повинен містити висновки щодо наступних дій України стосовно укладення міжнародного договору.

Стаття 7. Ратифікація міжнародних договорів України (Положення частини першої статті 7 щодо порядку підписання закону про ратифікацію міжнародного договору України втратили чинність як такі, що є неконституційними, на підставі Рішення Конституційного суду N 9-рп/2000 (v009p710-00) від 12.07.2000)

1. Ратифікація міжнародних договорів України здійснюється Верховною Радою України шляхом ухвалення спеціального закону про ратифікацію, який підписується Головою Верховної Ради України.

2. Ратифікації підлягають міжнародні договори України:

а) політичні (про дружбу, взаємну допомогу і співпрацю, про нейтралітет), загальноекономічні (про економічну та науково-тех-

нічну співпрацю), з загальних фінансових питань, з питань позики та кредиту, територіальні, мирні;

б) що стосуються прав та свобод людини і громадянина;

в) про громадянство;

г) про участь в міждержавних союзах та інших міждержавних об'єднаннях (організаціях), системах колективної безпеки;

д) про військову допомогу та стосовно направлення контингенту Збройних Сил України до іншої країни чи допуску збройних сил іноземних держав на територію України;

е) про історичне та культурне надбання народу України;

є) виконання яких обумовлює зміну діючих чи ухвалення нових законів України;

ж) інші міжнародні договори, ратифікація яких передбачена законом чи самим міжнародним договором.

3. Територіальні міжнародні договори України і міжнародні договори України, передбачені підпунктами «в» та «г» пункту 2 цієї статті, ратифікуються законом України, що ухвалюється двома третинами голосів народних депутатів від фактичної кількості народних депутатів України, повноваження яких визнані і не припинені достроково у встановленому законодавством порядку.

4. Пропозиції щодо схвалення Президентом України або Урядом України міжнародних договорів України і щодо їх ратифікації подаються Президентові України або Урядові України Міністерством закордонних справ України самостійно чи спільно або за

погодженням з іншими міністерствами та центральними органами державної виконавчої влади.

5. Президент України або Уряд України розглядають пропозиції щодо схвалення договорів і приймають відповідні рішення про подання їх Верховній Раді України на ратифікацію.

6. Подані на ратифікацію міжнародні договори України попередньо розглядаються постійною Комісією Верховної Ради України у закордонних справах, а в разі необхідності — іншими постійними комісіями Верховної Ради України.

7. Якщо постійна Комісія Верховної Ради України у закордонних справах або інші постійні комісії Верховної Ради України встановлять наявність розбіжностей між договором, поданим на ратифікацію, і Конституцією України, договір надсилається до Конституційного Суду України для отримання висновку про його відповідність Конституції України. (Пункт сьомий статті 7 вводитьсь в дію з часу утворення Конституційного суду згідно з Постановою ВР N 3768-12 від 22.12.93)

8. Якщо на ратифікацію подано міжнародний договір, виконання якого потребує ухвалення нових законів України, проекти законів про ратифікацію та про зміни до законодавчих актів подаються на розгляд Верховної Ради України разом і ухвалюються одночасно.

9. Якщо міжнародний договір України містить положення, що суперечать Конституції України (254к/96-ВР), його ратифікація можлива після внесення відповідних змін до Конституції України.

10. Верховна Рада України з урахуванням висновків відповідних постійних комісій розглядає подані на ратифікацію Президентом України або Урядом України міжнародні договори України і ухвалює відповідні рішення.

11. На підставі рішення про ратифікацію Голова Верховної Ради України підписує ратифікаційну грамоту, яка засвідчується підписом Міністра закордонних справ України.

Стаття 8. Обмін ратифікаційними грамотами

Обмін ратифікаційними грамотами і передача грамот про ратифікацію міжнародних договорів України на зберігання депозитаріям здійснюються Міністерством закордонних справ України або за його дорученням — дипломатичним представництвом України чи представництвом України при міжнародній організації.

Стаття 9. Затвердження міжнародних договорів України, які не потребують ратифікації

1. Затвердження міжнародних договорів України, які не потребують ратифікації, але потребують затвердження, здійснюється:

а) щодо договорів, які укладаються від імені України, — Президентом України. Рішення Президента України про затвердження міжнародного договору України приймається у формі указу;

б) щодо договорів, які укладаються від імені Уряду України, — Урядом України. Рішення Уряду України про затвердження міжнародного договору України приймається у формі постанови.

2. Затвердження міжнародних договорів України міжвідомчого

характеру провадиться в порядку, що визначається Урядом України.

Стаття 10. Приєднання до міжнародних договорів або їх прийняття

1. Рішення про приєднання України до міжнародних договорів або їх прийняття ухвалюються:

а) щодо договорів, які потребують ратифікації, — Верховною Радою України у формі закону;

б) щодо договорів, які не потребують ратифікації, і приєднання до яких або прийняття яких провадиться від імені України, — Президентом України у формі указу;

в) щодо договорів, які не підлягають ратифікації, і приєднання до яких або прийняття яких провадиться від імені Уряду України, — Урядом України у формі постанови.

2. Рішення про приєднання до міжнародних договорів міжвідомчого характеру або їх прийняття ухвалюються в порядку, що визначається Урядом України.

Стаття 11. Підписання міжнародних договорів України. Уразі, коли міжнародний договір набирає чинності з моменту його підписання, згода на обов'язковий характер його положень висловлюється у формі підписання міжнародного договору уповноваженою на те особою відповідно до статті 5 цього Закону.

III. ВИКОНАННЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ УКРАЇНИ

Стаття 12. Дотримання міжнародних договорів України.

1. Міжнародні договори України підлягають неухильному дотриманню Україною відповідно до норм міжнародного права.

2. Згідно з принципом сумлінного дотримання міжнародних договорів Україна виступає за те, щоб і інші учасники двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорів, в яких бере участь Україна, неухильно виконували свої зобов'язання, що випливають з цих договорів.

Стаття 13. Забезпечення виконання міжнародних договорів України Президент України і Уряд України вживають заходів щодо забезпечення виконання міжнародних договорів України.

Стаття 14. Виконання зобов'язань за міжнародними договорами України.

1. Міністерства та інші центральні органи державної виконавчої влади України, Уряд Республіки Крим, інші державні органи, до компетенції яких входять питання, що регулюються міжнародними договорами України, забезпечують виконання зобов'язань, взятих за міжнародними договорами Українською Стороною, стежать за здійсненням прав, які випливають з таких договорів для Української Сторони, і за виконанням іншими учасниками міжнародних договорів їх зобов'язань.

2. Зазначені державні органи, а також підприємства, установи та організації зобов'язані надавати Міністерству закордонних справ України інформацію, що стосується виконання міжнародних договорів України.

Стаття 15. Загальний нагляд за виконанням міжнародних договорів України

1. Загальний нагляд за виконанням міжнародних договорів України здійснює Міністерство закордонних справ України.

2. На вимогу органів, що застосовують міжнародні договори України, Міністерство закордонних справ України повинно надати офіційну інформацію стосовно питань, що виникають у зв'язку з виконанням міжнародного договору України.

3. У разі неналежного виконання зобов'язань, взятих на себе за міжнародними договорами Українською Стороною, Міністерство закордонних справ України інформує про це Президента України або Уряд України для вжиття необхідних заходів.

Стаття 16. Заходи, що вживаються у разі порушення міжнародного договору України іншими його учасниками

1. У разі порушення зобов'язань за міжнародним договором України іншими його учасниками Міністерство закордонних справ України, інші центральні органи державної виконавчої влади України, Уряд Республіки Крим за погодженням з Міністерством закордонних справ України подають Президентові України або Урядові України пропозиції про вжиття необхідних заходів відповідно до норм міжнародного права.

2. У разі суттєвого порушення міжнародного договору України іншими його учасниками, а також в інших випадках, передбачених нормами міжнародного права, такий договір може бути денонсовано у порядку, встановленому статтями 23 і 24 цього Закону.

Стаття 17. Дія міжнародних договорів України на території України

1. Укладені і належним чином ратифіковані міжнародні договори України становлять невід'ємну частину національного законодавства України і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства.

2. Якщо міжнародним договором України, укладення якого відбулось у формі закону, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України, то застосовуються правила міжнародного договору України.

Стаття 18. Пропозиції про внесення змін і доповнень до законодавства України у зв'язку з укладенням міжнародного договору України

У випадках, коли для виконання міжнародного договору України необхідно ухвалення закону України чи постанови Верховної Ради України, указу Президента України, постанови Уряду України, заінтересовані міністерства, інші центральні органи державної виконавчої влади України, Уряд Республіки Крим за погодженням з Міністерством юстиції України у встановленому порядку подають пропозиції про прийняття відповідного акта.

Стаття 19. Пролонгація міжнародного договору України Міжнародний договір України може бути пролонгований відповідно до умов, визначених самим міжнародним договором.

IV. ОПУБЛІКУВАННЯ, РЕЄСТРАЦІЯ ТА ЗБЕРІГАННЯ ТЕКСТІВ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ УКРАЇНИ

Стаття 20. Опублікування міжнародних договорів України [1]. Договори, що набрали чинності для України, — ратифіковані договори і договори, затвердження, прийняття або приєднання до яких здійснено на підставі рішень відповідно Верховної Ради України або Президента України, договори, що набрали чинності з моменту підписання їх Президентом України, публікуються у "Відомостях Верховної Ради України", в газеті Верховної Ради України та у "Зібранні діючих міжнародних договорів України".

2. Договори, що набрали чинності для України, міжнародні договори, що не потребують ратифікації, затвердження, прийняття або приєднання відповідно Верховною Радою України або Президентом України, а також договори, прийняття або приєднання до яких було здійснено на підставі рішень Уряду України, публікуються у "Зібранні постанов Уряду України" та в газеті Уряду України.

3. Порядок опублікування міжнародних договорів України міжвідомчого характеру, що набрали чинності, визначається Урядом України.

4. Якщо міжнародний договір України має автентичний текст державною мовою України, — публікується автентичний текст державною мовою України.

5. У разі, коли міжнародний договір України не має автентичного тексту державною мовою України, — публікується один з ав-

тентичних текстів іноземною мовою, а також офіційний переклад державною мовою України, здійснений Міністерством закордонних справ України.

Стаття 21. Реєстрація міжнародних договорів України

Реєстрація міжнародних договорів, що набрали чинності для України, здійснюється Міністерством закордонних справ України у Секретаріаті Організації Об'єднаних Націй та у відповідних органах інших міжнародних організацій.

Стаття 22. Зберігання текстів міжнародних договорів України

1. Оригінали текстів міжнародних договорів України зберігаються Міністерством закордонних справ України.

2. Порядок зберігання міжнародних договорів України міжвідомчого характеру визначається Урядом України.

V. ДЕНОНСАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ УКРАЇНИ

Стаття 23. Пропозиції про денонсацію міжнародних договорів України

1. Пропозиції про денонсацію міжнародних договорів України подаються Міністерством закордонних справ України, іншими міністерствами та відомствами Уряду України відповідно до порядку, встановленого статтею 3 цього Закону для внесення пропозицій про укладення міжнародного договору.

2. Уряд України вносить відповідні пропозиції Президентові України або Верховній Раді України.

Стаття 24. Денонсація міжнародних договорів України

1. Денонсація міжнародних договорів України здійснюється законом України, указом Президента України, постановою Уряду України.

2. Денонсація міжнародних договорів України, ратифікованих Верховною Радою України, договорів, прийняття або приєднання до яких було здійснено на підставі рішень Верховної Ради України, здійснюється Верховною Радою України у формі закону.

3. Територіальні міжнародні договори України і міжнародні договори України, передбачені підпунктами "в" та "г" пункту 2 статті 7 цього Закону, денонсуються законом України, що ухвалюється двома третинами голосів народних депутатів від фактичної кількості народних депутатів України, повноваження яких визнані і не припинені достроково у встановленому законодавством порядку.

4. Постійна Комісія Верховної Ради України у закордонних справах, а в разі необхідності й інші постійні комісії Верховної Ради України попередньо розглядають подані для денонсації міжнародні договори України і дають відповідні висновки.

5. Денонсація міжнародних договорів України, укладених Президентом України, які не потребували ратифікації, прийняття або приєднання Верховною Радою України, провадиться Президентом України у формі указу.

6. Денонсація міжнародних договорів, укладених Урядом України і які не потребували ратифікації, прийняття або приєднання Верховною Радою України, провадиться Урядом України.

7. Денонсація міжнародних договорів України міжвідомчого характеру провадиться в порядку, що визначається Урядом України.

Стаття 25. Інформування Верховної Ради України стосовно міжнародних договорів Верховна Рада України впродовж тридцяти днів має бути поінформована про укладення та припинення міжнародних договорів України, стосовно яких ратифікація чи денонсація не передбачені.

Президент України

Л. КРАВЧУК

м. Київ, 22 грудня 1993 року

№ 3767-ХІІ

Генеральная Ассамблея
Совет Безопасности

Distr.
GENERAL

A/49/765*
S/1994/1399*
19 December 1994
RUSSIAN
ORIGINAL: ENGLISH

ГЕНЕРАЛЬНАЯ АССАМБЛЕЯ
Сорок девятая сессия
Пункты 62 и 70 повестки дня
ВСЕОБЩЕЕ И ПОЛНОЕ РАЗОРУЖЕНИЕ
ПОДДЕРЖАНИЕ МЕЖДУНАРОДНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

СОВЕТ БЕЗОПАСНОСТИ
Сорок девятый год

Письмо постоянных представителей Российской Федерации, Соединенного Королевства Великобритании и Северной Ирландии, Соединенных Штатов Америки и Украины при Организации Объединенных Наций от 7 декабря 1994 года на имя Генерального секретаря

По поручению наших правительств имеем честь настоящим препроводить текст Меморандума о гарантиях безопасности в связи с присоединением Украины к Договору о нераспространении ядерного оружия, который был подписан 5 декабря 1994 года президентом Российской Федерации, премьер-министром Соединенного Королевства Великобритании и Северной Ирландии, президентом Соединенных Штатов Америки и президентом Украины (приложение I), а также текст Совместного заявления, сделанного 5 декабря 1994 года руководителями наших государств (приложение II).

Будем признательны за распространение текста настоящего письма и приложений к нему в качестве документа Генеральной Ассамблеи по пунктам 62 и 70 и в качестве документа Совета Безопасности.

Анатолий М. ЗЛЕНКО
Постоянный представитель Украины
при Организации Объединенных Наций

Сергей В. ЛАВРОВ
Постоянный представитель
Российской Федерации
при Организации Объединенных Наций

Дэвид ХАННЭЙ
Постоянный представитель
Соединенного Королевства
Великобритании и Северной Ирландии
при Организации Объединенных Наций

Мадлен К. ОЛБРАЙТ
Постоянный представитель
Соединенных Штатов Америки
при Организации Объединенных Наций

* Переиздано по техническим причинам.

94-50766.R 191294 191294

/...

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

[Подлинный текст на английском и
русском языках]

Меморандум о гарантиях безопасности в связи с присоединением Украины
к Договору о нераспространении ядерного оружия

Украина, Российская Федерация, Соединенное Королевство Великобритании и Северной
Ирландии и Соединенные Штаты Америки,

приветствуя присоединение Украины к Договору о нераспространении ядерного оружия в
качестве государства, не обладающего ядерным оружием,

учитывая обязательство Украины об удалении всех ядерных вооружений с ее территории в
установленные сроки,

отмечая перемены в мире в области безопасности, в том числе окончание "холодной
войны", создавшие условия для глубоких сокращений ядерных сил,

подтверждая следующее:

1. Российская Федерация, Соединенное Королевство Великобритании и Северной Ирландии
и Соединенные Штаты Америки подтверждают Украине свое обязательство в соответствии с
принципами Заключительного акта Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе (СБСЕ)
уважать независимость, суверенитет и существующие границы Украины;

2. Российская Федерация, Соединенное Королевство Великобритании и Северной Ирландии
и Соединенные Штаты Америки подтверждают свое обязательство воздерживаться от угрозы силой
или ее применения против территориальной целостности или политической независимости Украины,
и что никакие их вооружения никогда не будут применены против Украины, кроме как в целях
самообороны или каким-либо иным образом в соответствии с Уставом Организации Объединенных
Наций;

3. Российская Федерация, Соединенное Королевство Великобритании и Северной Ирландии
и Соединенные Штаты Америки подтверждают Украине свое обязательство в соответствии с
принципами Заключительного акта СБСЕ воздерживаться от экономического принуждения,
направленного на то, чтобы подчинить своим собственным интересам осуществление Украиной
прав, присущих ее суверенитету, и таким образом обеспечить себе преимущества любого рода;

4. Российская Федерация, Соединенное Королевство Великобритании и Северной Ирландии
и Соединенные Штаты Америки подтверждают свое обязательство добиваться незамедлительных
действий Совета Безопасности Организации Объединенных Наций по оказанию помощи Украине как
государству - участнику Договора о нераспространении ядерного оружия, не обладающему ядерным
оружием, в случае если Украина станет жертвой акта агрессии или объектом угрозы агрессии с
применением ядерного оружия;

5. Российская Федерация, Соединенное Королевство Великобритании и Северной Ирландии
и Соединенные Штаты Америки подтверждают в отношении Украины свое обязательство не

/...

применять ядерное оружие против любого государства - участника Договора о нераспространении ядерного оружия, не обладающего ядерным оружием, кроме как в случае нападения на них, их территории или зависимые территории, на их вооруженные силы или их союзников таким государством, действующим вместе с государством, обладающим ядерным оружием, или связанным с ним союзным соглашением;

6. Украина, Российская Федерация, Соединенное Королевство Великобритании и Северной Ирландии и Соединенные Штаты Америки будут консультироваться в случае возникновения ситуации, затрагивающей вопрос относительно этих обязательств.

Настоящий Меморандум будет применимым с момента подписания.

Подписано в четырех экземплярах, имеющих одинаковую действительность на английском, русском и украинском языках.

За Украину
Леонид Д. КУЧМА

За Российскую Федерацию
Борис Н. ЕЛЬЦИН

За Соединенное Королевство Великобритании
и Северной Ирландии
Джон МЕЙДЖОР

За Соединенные Штаты Америки
Уильям Дж. КЛИНТОН

/...

ПРИЛОЖЕНИЕ II

[Подлинный текст на английском и
русском языках]

Совместное заявление, сделанное 5 декабря 1994 года в Будапеште лидерами
Российской Федерации, Соединенного Королевства Великобритании и Северной
Ирландии, Соединенных Штатов Америки и Украины

Лидеры Российской Федерации, Соединенного Королевства Великобритании и Северной Ирландии, Соединенных Штатов Америки и Украины провели встречу в рамках Совещания на высшем уровне Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе (СБСЕ).

Лидеры обсудили эволюцию архитектуры европейской безопасности. Они подчеркнули свою решимость содействовать укрепляющимся тенденциям к формированию безопасности при опоре на политическое партнерство и сотрудничать в целях создания системы безопасности, которая охватывала бы все государства СБСЕ. Это будет осуществляться путем эволюции - в условиях новых реалий - трансатлантических и региональных механизмов безопасности, таким образом, чтобы это укрепляло безопасность и стабильность всех государств СБСЕ.

Они привержены продолжению процесса строительства политической, военной и экономической безопасности в неделимой Европе, для которой характерны интеграция, открытость для участия и транспарентность.

Лидеры подтвердили, что обязательства СБСЕ в области прав человека, экономики и безопасности являются краеугольным камнем структуры общего для Европы пространства безопасности и что они помогают обеспечению того, чтобы страны и народы на этом пространстве не подвергались более угрозе военной силы или другим нежелательным последствиям агрессивного национализма и шовинизма.

Они отметили, что исторические перемены в мире, в том числе окончание блокового противостояния времен "холодной войны", создают благоприятные условия для дальнейшего укрепления безопасности и стабильности на Европейском континенте и достижения договоренностей о глубоких сокращениях ядерных сил.

В этой связи лидеры обсудили ход выполнения Трехстороннего заявления от 14 января 1994 года. Они отметили прогресс в выполнении этого Заявления.

Лидеры подтвердили, что важный вклад в более широкий процесс укрепления безопасности и стабильности вносят также такие договоренности, как Договор об обычных вооруженных силах в Европе, Договор об открытом небе и меры повышения доверия и безопасности.

ПИСЬМО ПРЕДСТАВИТЕЛЯ СОЕДИНЕННЫХ ШТАТОВ АМЕРИКИ НА КОНФЕРЕНЦИИ, ПОСТОЯННОГО ПРЕДСТАВИТЕЛЯ СОЕДИНЕННОГО КОРОЛЕВСТВА ВЕЛИКОБРИТАНИИ И СЕВЕРНОЙ ИРЛАНДИИ НА КОНФЕРЕНЦИИ, ПОСТОЯННОГО ПРЕДСТАВИТЕЛЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ НА КОНФЕРЕНЦИИ И ПОСТОЯННОГО ПРЕДСТАВИТЕЛЯ УКРАИНЫ ОТ 19 ДЕКАБРЯ 1994 ГОДА НА ИМЯ ГЕНЕРАЛЬНОГО СЕКРЕТАРЯ КОНФЕРЕНЦИИ, ПРЕПРОВОЖДАЮЩЕЕ ТЕКСТ СОВМЕСТНОГО ЗАЯВЛЕНИЯ ЛИДЕРОВ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ, СОЕДИНЕННОГО КОРОЛЕВСТВА ВЕЛИКОБРИТАНИИ И СЕВЕРНОЙ ИРЛАНДИИ, СОЕДИНЕННЫХ ШТАТОВ АМЕРИКИ И УКРАИНЫ, А ТАКЖЕ МЕМОРАНДУМА О ГАРАНТИЯХ БЕЗОПАСНОСТИ В СВЯЗИ С ПРИСОЕДИНЕНИЕМ УКРАИНЫ К ДОГОВОРУ О НЕРАСПРОСТРАНЕНИИ ЯДЕРНОГО ОРУЖИЯ, КОТОРЫЕ БЫЛИ ПОДПИСАНЫ В БУДАПЕШТЕ 5 ДЕКАБРЯ 1994 ГОДА

Имеем честь препроводить Вам текст Совместного заявления лидеров Российской Федерации, Соединенного Королевства Великобритании и Северной Ирландии, Соединенных Штатов Америки и Украины, а также Меморандума о гарантиях безопасности в связи с присоединением Украины к Договору о нераспространении ядерного оружия, которые были подписаны в Будапеште 5 декабря 1994 года.

Просили бы Вас предпринять соответствующие шаги по регистрации этих документов в качестве официальных документов Конференции по разоружению и по их распространению среди всех государств-членов и государств-нечленов, принимающих участие в работе Конференции.

(подпись) : Стивен Дж. Ледогар
Посол
Представитель Соединенных Штатов
на Конференции по разоружению

(подпись) : Олександр Слипченко
Посол
Постоянный представитель Украины
Глава Делегации

(подпись) : Сэр Майкл К.С. Уэстон
Посол
Постоянный представитель
Соединенного Королевства
на Конференции по разоружению

(подпись) : Григорий В. Берденников
Посол
Постоянный представитель
Российской Федерации
на Конференции по разоружению

СОВМЕСТНОЕ ЗАЯВЛЕНИЕ

Лидеры Российской Федерации, Соединенного Королевства Великобритании и Северной Ирландии, Соединенных Штатов Америки и Украины провели встречу в рамках Сопредседательства на высшем уровне Конференции по безопасности и сотрудничеству в Европе.

Лидеры обсудили эволюцию архитектуры европейской безопасности. Они подчеркнули свою решимость содействовать укрепляющимся тенденциям к формированию безопасности при опоре на политическое партнерство и сотрудничать в целях развития системы безопасности, которая охватывает все государства СБСЕ. Это потребует эволюции - в условиях новых реалий - трансатлантических и региональных механизмов безопасности таким образом, чтобы это укрепляло безопасность и стабильность всех государств СБСЕ.

Они привержены продолжению процесса строительства политической, военной и экономической безопасности в неделимой Европе, для которой характерны интеграция, открытость для участия и транспарентность.

Лидеры подтвердили, что обязательства СБСЕ в области прав человека, экономики и безопасности являются краеугольным камнем структуры общего для Европы пространства безопасности и что они помогают обеспечению того, чтобы страны и народы на этом пространстве не подвергались более угрозе военной силы или другим нежелательным последствиям агрессивного национализма и шовинизма.

Они отметили, что исторические перемены в мире, в том числе окончание блокового противостояния времен "холодной войны", создают благоприятные условия для дальнейшего укрепления безопасности и стабильности на Европейском континенте и для глубоких сокращений ядерных сил.

В этой связи лидеры обсудили ход выполнения Трехстороннего заявления от 14 января 1994 года. Они отметили прогресс в выполнении этого Заявления.

Лидеры также подтвердили, что важный вклад в более широкий процесс укрепления безопасности и стабильности призваны вносить также такие договоренности, как Договор об обычных вооруженных силах в Европе, Договор об открытом небе и меры повышения доверия и безопасности.

5 декабря 1994 года

**Меморандум о гарантиях безопасности в связи с присоединением Украины
к Договору о нераспространении ядерного оружия**

Российская Федерация, Соединенное Королевство Великобритании и Северной Ирландии, Соединенные Штаты Америки и Украина,

приветствуя присоединение Украины к Договору о нераспространении ядерного оружия в качестве государства, не обладающего ядерным оружием,

учитывая обязательство Украины об удалении всех ядерных вооружений с ее территории в установленные сроки,

отмечая перемены в мире в области безопасности, в том числе окончание "холодной войны", создавшие условия для глубоких сокращений ядерных сил,

подтверждают следующее:

1. Российская Федерация, Соединенное Королевство Великобритании и Северной Ирландии и Соединенные Штаты Америки подтверждают Украине свое обязательство в соответствии с принципами Заключительного Акта СБСЕ уважать независимость, суверенитет и существующие границы Украины.

2. Российская Федерация, Соединенное Королевство Великобритании и Северной Ирландии и Соединенные Штаты Америки подтверждают свое обязательство воздерживаться от угрозы силой или ее применения против территориальной целостности или политической независимости Украины и что никакие их вооружения никогда не будут применены против Украины, кроме как в целях самообороны или каким-либо иным образом в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций.

3. Российская Федерация, Соединенное Королевство Великобритании и Северной Ирландии и Соединенные Штаты Америки подтверждают Украине свое обязательство в соответствии с принципами Заключительного Акта СБСЕ воздерживаться от экономического принуждения, направленного на то, чтобы подчинить своим собственным интересам осуществление Украиной прав, присущих ее суверенитету, и таким образом обеспечить себе преимущества любого рода.

4. Российская Федерация, Соединенное Королевство Великобритании и Северной Ирландии и Соединенные Штаты Америки подтверждают свое обязательство добиваться незамедлительных действий Совета Безопасности ООН по оказанию помощи Украине как государству - участнику Договора о нераспространении ядерного оружия, не обладающему ядерным оружием, в случае, если Украина станет жертвой акта агрессии или объектом угрозы агрессии с применением ядерного оружия.

5. Российская Федерация, Соединенное Королевство Великобритании и Северной Ирландии и Соединенные Штаты Америки подтверждают в отношении Украины свое обязательство не применять ядерное оружие против любого государства - участника Договора о нераспространении ядерного оружия, не обладающего ядерным оружием, кроме как в случае нападения на них, их территории или зависимые территории, на их вооруженные силы или их союзников таким государством, действующим вместе с государством, обладающим ядерным оружием, или связанным с ним союзным соглашением.

6. Российская Федерация, Соединенное Королевство Великобритании и Северной Ирландии, Соединенные Штаты Америки и Украина будут консультироваться в случае возникновения ситуации, затрагивающей вопрос относительно этих обязательств.

Настоящий Меморандум будет применимым с момента подписания.

Подписано в четырех экземплярах, имеющих одинаковую действительность на английском, русском и украинском языках.

ЗА РОССИЙСКУЮ ФЕДЕРАЦИЮ

**ЗА СОЕДИНЕННОЕ КОРОЛЕВСТВО
ВЕЛИКОБРИТАНИИ И СЕВЕРНОЙ
ИРЛАНДИИ**

ЗА СОЕДИНЕННЫЕ ШТАТЫ АМЕРИКИ

ЗА УКРАИНУ

г. Будапешт, 5 декабря 1994 года

Післямова

Як доводить дослідження, Будапештський меморандум є повноцінним юридично зобов'язальним міжнародним договором, обов'язковим для неухильного виконання всіма його сторонами, і насамперед Російською Федерацією як головним його порушником. Також підтверджено, що Україна повністю та своєчасно виконала всі свої зобов'язання в рамках цього документа, які стосувалися питань повного ядерного роззброєння, знищення та виведення в Росію власної ядерної зброї.

Водночас небажання Росії визнавати очевидні факти своєї агресії проти України, а також намагання інших підписантів Меморандуму ухилитися від своєї частини відповідальності спричиняють демагогічну риторику довкола цього міжнародно-правового документа щодо його нібито «юридичної нікчемності» та несуттєвості з погляду зобов'язань ядерних держав перед Україною. Таку хибну «аргументацію» останнім часом нав'язливо озвучує російська сторона.

Юридичні факти порушень Росією своїх зобов'язань відповідно до Будапештського меморандуму, а також низки інших принципово важливих міжнародно-правових документів, на нашу думку, мають

стати юридичною базою, на основі якої формуватимуть судові позови України проти Росії до авторитетних міжнародних судових інституцій.

Отже, відповідно до норм міжнародного права, Будапештський меморандум є юридично зобов'язальним міжнародним договором. Водночас головною проблемою є те, що ним не передбачено ефективних засобів забезпечення його належної імплементації. Зобов'язання в рамках Меморан-

думу юридично підтверджують і доповнюють зобов'язання, узяті країнами-членами ОБСЄ в рамках Гель-сінського заключного акту 1975 року. Існує також низка інших основоположних документів, джерел міжнародного права, які зобов'язують Росію поважати незалежність і територіальну цілісність України.

Спроби ж заперечення юридично зобов'язального характеру Будапештського меморандуму цілеспрямовано просувають і на-в'язують сьогодні світовій спільноті російські політики та кремлівські правники. Таке заперечення спрямоване на забезпечення можливого виведення Росії з-під міжнародно-правової відповідальності, яка є значно дієвішою, ніж політична відповідальність, і мо-

же передбачати примусові заходи, зокрема правомірне застосування сили проти агресора. Водночас порушення політичної відповідальності, як правило, викликає лише моральний осуд, що й намагаються нав'язати нині як можливий варіант сатисфакції для України.

Складний комплекс проблем нерозповсюдження ядерної зброї, а також очевидний провал, здавалося б, надійних міжнародних гарантій територіальної цілісності та непорушності кордонів України в обмін на добровільну її відмову від ядерної зброї стає сьогодні важливим дестабілізуючим фактором ерозії міжнародно-правових режимів нерозповсюдження зброї масового знищення, і не лише ядерної зброї.

Головним фактором, що спричиняє такі тенденції, є формування стійкої недовіри до міжнародних гарантій, які, зіштовхуючись на практиці зі зухвалою агресією та відвертим ігноруванням міжнародних норм і принципів, демонструють неефективність і безпомічність.

Україні слід активніше на міжнародній арені наголошувати на такій небезпеці та її глобальних руйнівних наслідках, адже завдяки провалу будапештських гарантій, дедалі більше держав доходять висновку, що чи не єдиним надійним шляхом убезпечення країни є розвиток власної ядерної зброї. Ситуація ж довкола України стає для них наочним прикладом примарності надій на гарантії з боку ядерних держав.

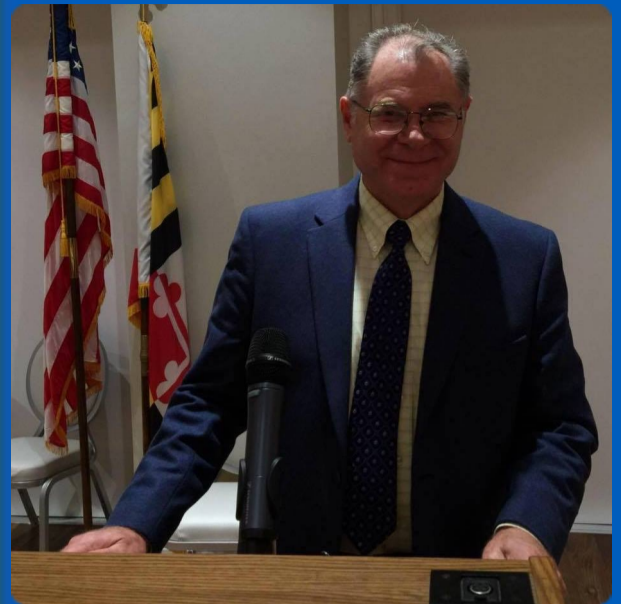
Враховуючи доведений у цій книзі високий статус Будапештського меморандуму як юридично зобов'язального міжнародного договору, Україні треба наполегливіше вимагати від наших іноземних партнерів сумлінного виконання всіх досягнутих домовленостей і даних обіцянок та реалізації гарантованих Україні будапештських запевнень.

Це стосується передусім вимог ужити більш активних, рішучих і безкомпромісних заходів економічного та політичного тиску на Росію, зокрема у формі інтенсифікації накладених санкцій, із боку західних гарантів — ядерних держав та постійних членів РБ ООН — із метою припинення російської агресії та, врешті, безумовного повернення анексованих та окупованих українських територій.

Збірка включає статті й нотатки автора, пов'язані з ініціативою Будапештського формату, а додатки — матеріал із Вікіпедії та повний текст праці Ігоря Лоссовського “Міжнародно-правовий статус Будапештського Меморандуму” (Київ, 2015). Переведення переговорів про агресію Росії проти України у Будапештський формат — це можливість трансформації Будапештського Меморандуму у повноцінну міжнародну угоду, яка гарантувала б Україні її безпеку й територіальну цілісність, а також крок до перегляду Договору про безпеку і співробітництво в Європі.

The collection includes the author's articles and notes related to Budapest Format Initiative, and appendices include Wikipedia material and the complete text of "The International Legal Status of the Budapest Memorandum" by Igor Lossovsky (Kyiv, 2015). Switching negotiations on Russia's aggression against Ukraine into the Budapest format is an opportunity to transform the Budapest Memorandum into a full-fledged international agreement that would guarantee Ukraine its security and territorial integrity, as well as a step towards a revision of the Security and Cooperation in Europe Treaty.

Проф. Др. Володимир ІВАНЕНКО — учений, журналіст і публіцист, співзасновник і президент Українського Університету, Міжнародної Фундації Лідерства та корпорації “Україна” (Вашингтон, США). Коло інтересів: українознавство та американознавство, журналістичознавство, літературознавство, перекладознавство, культурологія та ін. Автор понад 500 наукових і кількох тисяч журналістських, літературно-критичних, публіцистичних, інших публікацій українською, російською, англійською, польською та болгарською мовами.